

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

თეკლე ქაროსანიძე

ქართული ქალის სოციალური პრობლემები და მათთან
გამკლავების სტრატეგიები პროექტის „ქალები საქართველოდან“
მაგალითზე

კულტურის და მედიის სოციოლოგია

ნაშრომი შესრულებულია სოციალური და კულტურული კვლევების
მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ნაშრომის ხელმძღვანელი:

ლია წულაძე - სოციოლოგიის მეცნ. დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი

თბილისი

2017

ანოტაცია

ნაშრომი მიზნად ისახავს, შევისწავლო ქართველი ქალის სოციალური პრობლემები და მათთან გამკლავების სტრატეგიები პროექტის „ქალების საქართველოდან მაგალითზე“. ქალთა საინიციატივო ჯგუფის „ქალის ხმა“ სოციალური პროექტი ასახავს უცნობი და ნაცნობი ქალების რეალურ ისტორიებს. რესპონდენტები თავად გვიყვებიან საკუთარ გამოცდილებაზე, მძიმე ცხოვრების ეტაპებზე, სტრატეგიებზე, რომელთა დახმარებითაც დასძლიეს პრობლემები და გაძლიერდნენ. უმთავრესი ამ ისტორიებში, სწორედ ქალების განსაკუთრებული ბრძოლისუნარიანობაა. ისინი უპირისპირდებიან მჩაგვრელ გარემოს, ცდილობენ გაარღვიონ ეს „მოჯადოებული წრე“ და დაიმკვიდრონ საკუთარი ადგილი საზოგადოებაში.

საკვლევი საკითხი აქტუალურია, რადგან საქართველოში სქესის ნიშნით ქალთა მკვლევლობების (ფემიციდი) რიცხვმა საგრძნობლად იმატა. თვალშისაცემია გენდერული დისკრიმინაციის პრობლემები ოჯახსა და პროფესიულ ასპარეზზე, ქალების პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილეობის დაბალი მაჩვენებელი, ერთსადაიმავე სამსახურებრივ პოსტებზე ქალისა და მამაკაცის განსხვავებული ანაზღაურება, სამუშაო ადგილზე სექსუალური შევიწროება, რომელიც მისი იდენტიფიცირების სირთულიდან გამომდინარე დისკრიმინაციის „უხილავ“ ფორმად ითვლება. ხელმძღვანელ პოსტებზე დასაქმებული მამაკაცები დაქვემდებარებულ პოზიციაში მყოფ ქალებს მტრული სამუშაო პირობების შექმნით, სამსახურის დაკარგვის მუქარით აიძულებენ შეასრულონ მამაკაცის სურვილები და გასწიონ „მომსახურება მომსახურების სანაცვლოდ“. მტრული სამუშაო გარემო და მუდმივი სტრესი ემოციურად ფიტავს ქალებს და უუნაროს ხდის.

კვლევა ჩატარდა თვისებრივი სოციალური მეთოდის გამოყენებით. კერძოდ, გამოვიყენე კრიტიკული დისკურსის ანალიზის მეთოდი და გავაანალიზე 130-მდე ნარატივი. ნარატივების დისკურსული ანალიზი დამეხმარა, გამომეყო პროექტში წარმოდგენილი ქართველი ქალების პრობლემები და მათთან გამკლავების სტრატეგიები.

კვლევის შედეგად გამოვლენილი სოციალური პრობლემებია: გენდერული დისკრიმინაცია, სექსიზმი - სოციალური როლების სეგრეგაცია, ოჯახში ძალადობა, ქალის სუბორდინირებული როლი საშინაო და საზოგადოებრივ სფეროში, სექსუალური

შევიწროება სამუშაო ადგილას, თვითრეალიზაციის შეზღუდვა. რაც თავის მხრივ, ჩვენ საზოგადოებაში არსებული სტრუქტურული გენდერული უთანასწორობის გამოხატულებაა. ქალებთან ერთად, ძალადობისადმი მოწყვლად ჯგუფებს შორის უნდა გამოვყოთ: ხანდაზმულები, საშუალო ასაკის უმუშევარი ადამიანები, შეზღუდული შესაძლებლობების და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე პირები და ლგბტ თემის წარმომადგენლები. ამ უკანასკნელებს, შრომის სისტემა ვერ ან არ იყენებს და სასარგებლო საზოგადოებრივი ჩართულობისგან გამორიცხავს. აქტივობა/ქმედება კი მაშინ არის აღიარებული, როდესაც სოციალური თანამშრომლობის ფარგლებშია შესრულებული.

რესპონდენტების ისტორიები განსაკუთრებულია სოციალურ პრობლემებთან გამკლავების სტრატეგიების მრავალფეროვნებით. მათი უმეტესი ნაწილი, ცდილობს მიიღოს განათლება, დაეუფლოს მისთვის საინტერესო პროფესიას, მოიპოვოს ეკონომიკური დამოუკიდებლობა, ჩაერთოს სამოქალაქო აქტივიზმში და დაიცვას საკუთარი უფლებები. თვითგანვითარების მუდმივი მცდელობა რესპონდენტებს პრობლემებისადმი შეუვალს ხდის.

Annotation

The work aims to study Georgian Woman's Social Issues and Strategies to Deal with them Based on the Project: "Women of Georgia".

The social project of Women's Initiative Group "Women's Voice" reflects the real stories of unknown and known women. Respondents tell us about their own experience, hard life stages, strategies by the help of which have been overcome problems and became stronger. The most important in these stories is women's special fighting capacity. They are fighting and opposing against the oppressive environment, trying to break this "enchanted circle" and establish their own place in society.

The study issue is relevant because the number of murdered women as sex-based crime (femicide) has been increased significantly. The Gender Discrimination Problems in the family and professional arena is obviously, low participation of women in political processes, different salaries for men and women at the same position, sexual harassment at workplace, due to the complexity of its identification is considered an "invisible" form of discrimination. Men employed on managing posts are forced to fulfill the men's wishes and to "serve the services for services" by creating a hostile job conditions and threatening to lose the job. The hostile working environment and constant stress emotionally exhausts women and makes them incapable.

The study had been conducted by using qualitative social methods. In particular, I used the method of critical discourse analysis and analyzed 130 narratives. The discourse analysis of narratives helped me to allocate the problems of Georgian women represented in the project and the strategies to deal with them.

The social problems identified as a result of the research are: gender discrimination, sexism – segregation of social roles, domestic violence, subordinated role of women in domestic and public sphere, sexual harassment at workplace and restriction of self-realization. That in its turn is an expression of structural gender inequality of our society. Along with women, we have to outline vulnerable groups of violence: elderly, middle-aged unemployed people, disabled

persons and persons with special educational needs and representatives of the LGBT Community. The labour system doesn't or can't use the latter or disallow to be involved in useful public activities. The activity/action is recognized when it is conducted within the social co-operation.

The stories of respondents are special with the diversity of strategies to deal with social issues. Most of them are trying to get education, gain interesting profession, obtain economical independence, engage in civic activism and protect their own rights. The constant effort of self-development makes the respondents unbreakable.

სარჩევი

შესავალი	6
თავი I. ჩაგვრის სახეები	14
თავი II. „პატრიარქატის გაგება“	21
2.1 სექსიზმი	24
თავი III. სავალდებულო ჰეტეროსექსუალობა	28
3.1 მასკულინობა	32
3.2 არამამაკაცური მასკულინობები	34
3.3 მასკულინობა, როგორც ჰომოფობია	37
თავი IV. პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური კონტექსტი საქართველოში	40
თავი V. გენდერული უთანასწორობისა და გენდერული სტერეოტიპების ზოგადი განხილვა ქართულ რეალობაში	46
5.1 გენდერული სოციალიზაციის თავისებურებები ოჯახში	49
5.1.1 ოჯახში ქალზე გენდერული ძალადობა	52
5.1.2 ოჯახში ბავშვზე ძალადობა	55
5.2 გენდერული სოციალიზაციის თავისებურებები სკოლაში/უნივერსიტეტში	57
5.2.1 ბულინგი საგანმანათლებლო დაწესებულებებში	58
5.3 გენდერული დისკრიმინაცია სამსახურში	60
5.3.1 სექსუალური შევიწროება სამსახურში	62
თავი VI. უმცირესობების პრობლემები გენდერულ ჭრილში	66
6.1 ეთნიკური უმცირესობის პრობლემები	67
6.2 ლგბტ თემის პრობლემები	72
6.3 შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ადამიანების პრობლემები	74
დასკვნა	77
ბიბლიოგრაფია	79

შესავალი

საკითხის დასმა და კვლევის აქტუალობა

კოლექტივისტური, პატრიარქალური ტიპის საზოგადოებისთვის ქალთა უფლებების დაცვა და აღიარება მუდმივად პრობლემურია. გახშირებული ფემიციდისა და ქალთა თვითმკვლელობის არაერთი შემთხვევის შედეგად, საქართველოს პრეზიდენტმა 2015 წელი ქალთა წლად გამოაცხადა.

ცხადია, საქართველოში ქალები უამრავი პრობლემის წინაშე დგანან: ნაადრევი და/ან იძულებითი ქორწინება, მისგან მომდინარე საფრთხეები - რეპროდუქციული, სქესობრივი პრობლემები, „უჩინარი, აუნაზღაურებელი შრომა“ - ოჯახის წევრთა მსახურება, მხარდაჭერა, განსაკუთრებით „ქმრისმსახურება“, მამაკაცის დომინანტური როლი ოჯახში, გენდერული უთანასწორობა, პოლიტიკაში ქალთა მინიმალური ჩართულობა, მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ქალთა მონაწილეობის დაბალი მაჩვენებელი, მკვლელობები - ფემიციდი ოჯახში ძალადობის ნიადაგზე, სექსუალური შევიწროება ოჯახსა და სამუშაო ადგილას, როდესაც ქალის საქმე, პროფესიონალიზმი ყურადღების მიღმაა დარჩენილი და იერარქიულ სტრუქტურაში მისი ადგილი მხოლოდ სექსუალური აღნაგობით, ჩაცმულობით, სასურველობით განისაზღვრება.

ეს პრობლემები დაკავშირებულია კულტურულ-ისტორიულ გამოცდილებასთან, გენდერულ სტერეოტიპებთან. ქართველი ქალი ოდითგანვე, „ჭირთამთმენელი“, გამძლე, ოჯახისთვის თავდადებული, „ლეჩაქიანი“ ქალი უნდა ყოფილიყო. ის ინახავდა ოჯახის სიწმინდეს, უვლიდა შვილებს, ქმარს და საკუთარ თავს ოჯახის კეთილდღეობას სწირავდა. მამაკაცის დომინანტური როლი აისახებოდა მემკვიდრეობის განაწილებისას - ქალიშვილს ათხოვებდნენ, ვაჟიშვილი კი, როგორც გვარის გამგრძელებელი, მთელი მემკვიდრეობის მეპატრონე ხდებოდა. დღეს, საქართველოში სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია გენდერული ნიშნით სქესის სელექციის აღმოფხვრა - ვაჟის ყოლა კვლავაც გადამწყვეტი „მისიაა“, ქალს, კი როგორც უმნიშვნელო არსებას, „თავიდან იშორებენ“.

მწვავე სოციალური პრობლემების არსებობის პარალელურად, მცირეოდენი ცვლილებები შეიმჩნევა საზოგადოებრივ წარმოდგენებში, გადარჩენისთვის არსებობა და შვილებისთვის უკეთესი საცხოვრებელი პირობების შექმნის სურვილი აიძულებს ქალებს დაუპირისპირდნენ პრობლემებს და იპოვონ გამოსავალი - განათლების მიღებით, საკუთარი უფლებების გაცნობიერებით და დაცვის მოთხოვნით, სტერეოტიპებთან ბრძოლით, სამოქალაქო აქტივიზმში მონაწილეობით, ეკონომიკური დამოუკიდებლობის მოპოვებით. ქალთა გაძლიერებას ხელს უწყობს საზოგადოებრივი ორგანიზაციები და საერთაშორისო სტანდარტები.

საქართველოში ქალთა უფლებების დამცველი არაერთი ორგანიზაცია და დამოუკიდებელი დაჯგუფება არსებობს, რომელთა შექმნაც დაკავშირებულია კონკრეტულ კამპანიებთან (მაგ: აბორტის აკრძალვა), კონკრეტულ შემთხვევებზე რეაგირებაზე (მაგ: 2014 წელს, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ლექტორის, მაკა წივწივაძის მკვლელობა). მათი გვერდები შექმნილია სოციალურ ქსელში, ეს ვირტუალური სივრცე აქტიურად გამოიყენება აქტივობების დასაგეგმად და დასაანონსებლად. ქალთა საინიციატივო ჯგუფი იყო ერთ-ერთი პირველი, რომელმაც დღის წესრიგში დააყენა ქართველი ქალების პოლიტიკაში მონაწილეობის მნიშვნელობა, კვოტირების სისტემის შემოღების აუცილებლობა. საინიციატივო ჯგუფი დღემდე აქტიურად იბრძვის ფემინციდის და ქალთა მიმართ სექსუალური ძალადობის წინააღმდეგ.

ქალთა საინიციატივო ჯგუფის „ქალის ხმა“, სოციალური პროექტი „150 ქალი საქართველოდან“ ასახავს ნაცნობი და უცნობი ქალების რეალური ცხოვრების ისტორიებს. პროექტის აღწერაში ვკითხულობთ, რომ ქალის ხმის დუბლირებისას იკარგება თავდაპირველი სახის, უნიკალური ამბები, რაც ქალებს თავს გადახდენიათ. ამ სოციალური პროექტით კი ქალები თავად გვაცნობენ საკუთარ თავს, პირადად საუბრობენ თავიანთ ისტორიებზე, პრობლემებზე, სურვილებზე, მათი ცხოვრების მნიშვნელოვან ეტაპებზე, წარსულზე, აწმყოზე. ისინი გვიყვებიან გულწრფელად, ჰიპერბოლიზებისა და „შელამაზების გარეშე“, იბრძვიან და არ კარგავენ უკეთეს სამყაროში ცხოვრების იმედს. ეს პროექტი გვაცნობს ძლიერ, მტკიცე, გაბედულ

ქართველ ქალებს და ინახავს მათ უნიკალური ისტორიებს. ისინი არასოდეს იქნებიან „ისტორიაში ცოცხლად დამარხული ქალები“, რადგან მათი ხმა უკვე ისმის.

საინტერესოა, როგორია პროექტში წარმოდგენილი 150 თანამედროვე ქალის სახე, რა სოციალური პრობლემების წინაშე დგანან, რაზე ამახვილებენ ყურადღებას თავად პროექტის ავტორები, როგორ და რა ხერხებით წარმოაჩინენ თანამედროვე ქართველი ქალების სახეს.

კვლევის მიზანი

ჩემი კვლევის მიზანია შევისწავლო პროექტში წარმოდგენილი ქართველი ქალების სოციალური პრობლემები და მათთან გამკლავების სტრატეგიები.

კვლევის ამოცანები

კვლევის მიზნის განსახორციელებლად გამოვყავი შემდეგი *ამოცანები*

- რა სოციეტალური პრობლემების წინაშე დგანან ქართველი ქალები ამ პროექტის მაგალითზე, როგორია მათი მდგომარეობა მათ მიერ მოყოლილი ნარატივების თანახმად?
- რა სტრატეგიებს მიმართავენ ისინი ამ პრობლემებთან გასამკლავებლად?

საკვლევი ჰიპოთეზა

- რადგან საქართველოში ყველაზე მწვავედ ქალთა „უხილავი“ შრომის, ეკონომიკური დამოკიდებულების, გენდერული უთანასწორობის და ქალთა მიმართ ძალადობის ხილული თუ უხილავი ფორმების პრობლემები დგას, ვფიქრობ, რომ 150 ქალის მიერ მოყოლილ ნარატივებშიც მსგავსი შინაარსის პრობლემებია ასახული.
- ქალების განათლების და დასაქმების საერთო მდგომარეობა განაპირობებს კულტურულ სტერეოტიპებთან ბრძოლის სტრატეგიებს, მათ ინიციატივიანობას.

კვლევის მეთოდური ნაწილი

შერჩევა

ჩემი კვლევისთვის საჭირო მონაცემები მოვიპოვე ქალთა საინიციატივო ჯგუფის „ქალის ხმა“ პროექტიდან „150 ქალი საქართველოდან“. თვისებრივი კვლევის ფარგლებში, მონაცემების ასარჩევად გამოვიყენე მიზნობრივი შერჩევის მეთოდი. კერძოდ, კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, შერჩევის კრიტერიუმად გამოვიყენე ნარატივებში ასახული სოციალური პრობლემების სიმწვავე/აქტუალობა და გავანალიზე 130-მდე ნარატივი.

მონაცემთა ანალიზის და დამუშავების მეთოდი

პროექტში წარმოდგენილი თანამედროვე ქართველი ქალების მდგომარეობა ნარატივების კრიტიკული დისკურსის ანალიზის მეთოდით შევისწავლე. ნარატივების დისკურსული ანალიზი დამეხმარა დამენახა პროექტში ჩართულ ქალთა ძირითადი სოციეტალური პრობლემები და ის, თუ რა სტრატეგიებს იყენებენ ისინი ამ პრობლემებთან გასამკლავებლად.

კელერი (2013) ნაშრომში „დისკურსის კვლევა: შესავალი სოციალური მეცნიერებისთვის“ აღწერს კვლევის პროცესს, დისკურსის ანალიზის ბაზისურ ტერმინებს, როგორც არის: ადრესატი/აუდიტორია - ადამიანი ან ადამიანები ვისაც მიემართება დისკურსი ან ვინც ამ დისკურსს იღებს;

პირველ ეტაპზე, ანალიტიკის ტექნიკა მოიცავს ტექსტის წაკითხვას და იმ ინფორმაციის „შეფასებას“, რომელიც მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია. თუ შესაძლებელია ტექსტის კორპუსის ყველა დოკუმენტი უნდა გამოვიყენოთ. მეორე ეტაპზე, სპეციფიკური ანალიტიკური და ინტერპრეტაციული ტექნიკები გვჭირდება, სულ მცირე, დისკურსის პროცესის ხელახალ, მარტივ მოყოლაზე მეტი უნდა შევძლოთ. დისკურსის ანალიზი უნდა ეყრდნობოდეს დიდი ან მცირე მოცულობის ინდივიდუალური განცხადებების დეტალურ ანალიზს. განცხადებების, ნარატივების, ამბების ანალიზი ინტერპრეტაციული აქტია და მთლიანად მკვლევრის გამოცდილებასა და შესაძლებლობებზეა დამოკიდებული (Keller, 2013, თავი 4, გვ. 12).

ამბების/განცხადებების/მოვლენების დეტალური ანალიზი გულისხმობს შინაარსის ფორმალური და ლინგვისტურ-რიტორიკული სტრუქტურის კვლევას.

ინდივიდუალური მონაცემების ანალიზი კი იწყება ტექსტის წაკითხვის პროცესით, შემდეგ განმეორებით ვკითხულობთ და შინაარსის პერიფრაზირებას ვახდენთ.

ტექსტის მიკროსტრუქტურის ანალიზი გულისხმობს მისი შიდა სტრუქტურის - თემის, ფორმალური სტრუქტურის, გამომსახველობითი წესების კვლევას. (რა ლინგვისტური მახასიათებლებია ცენტრში, რა სიტყვები, არგუმენტებია გამოყენებული და განმეორებული, კონფლიქტის, უთანხმოების მიზეზების შესაკრავად და განსამტკიცებლად).

კვლევის პროცესი იწყება ტექსტის კოდირებით, კომენტარებით და მემოებით. კომენტარები უნდა ხსნიდეს რატომ მიენიჭა ტექსტის ამ მონაკვეთს გარკვეული კოდი, მემო კი შეძლებისდაგვარად ამომწურავ შენიშვნებს/ჩანაწერებს უნდა მოიცავდეს. ვკითხულობთ ტექსტს, ვახდენთ პერიფრაზირებას, ვანალიზებთ შინაარსს, ვაფასებთ დეტალურ ინტერპრეტაციას და ვაჯამებთ დასკვნებს (Keller, 2013, თავი 5, გვ. 4-5).

ვოდაკი და ვეისი (2003, როგორც ციტირებულია Blackledge, 2005) თვლიან, რომ დისკურსის კრიტიკული ანალიზი ენას სოციალურ პრაქტიკად განიხილავს. მას აინტერესებს ენის და ძალაუფლების მიმართება, რადგან სწორედ ენაშია ამოქმედებული დისკრიმინაციული პრაქტიკები, ენაშია განმტკიცებული და აღდგენილი, რეპროდუცირებული უთანასწორო, არათანაბარი ძალაუფლებრივი ურთიერთობები. ამ სოციალურმა ასიმეტრიებმა კი შეიძლება დროთა განმავლობაში სახე იცვალოს, ტრანსფორმირდეს. დისკურსის კრიტიკული ანალიზის მიდგომა ამტკიცებს, რომ საკუთრივ ენა კი არ არის ძლევამოსილი, არამედ დომინანტური ჯგუფები სძენს მას ძალაუფლებას.

ნორმან ფერკლოუს თანახმად, ტექსტის ანალიზი დისკურსის ანალიტიკური კვლევის ერთ-ერთი ნაწილია. დისკურსის ანალიზი სამი ელემენტისგან შედგება: ტექსტი, ინტერაქცია და სოციალური კონტექსტი. შესაბამისად, ტექსტის აღწერა, ტექსტის და

ინტერაქციის კავშირის ინტერპრეტაცია, ინტერაქციის და სოციალური კონტექსტის კავშირის ახსნა კრიტიკული დისკურსის ანალიზის განხორციელების საფეხურებია.

ამ საფეხურების ახსნა ორგანიზებულია ათი საკვლევი კითხვის გარშემო. ტექსტის ანალიზის სამი მიმართულება გამოიყოფა: ლექსიკა, გრამატიკა და ტექსტური სტრუქტურა. თითოეულ მიმართულებაში გამოიყოფა საკვლევი კითხვები.

ლექსიკა:

1. რა გამოცდილების მატარებელია სიტყვები (რა იდეოლოგიურად მნიშვნელოვანი კავშირებია სიტყვებს შორის (სინონიმი, ანტონიმი, ჰომონიმი))
2. რა მიმართებითი მნიშვნელობა აქვს სიტყვებს? (არის თუ არა ტექსტში გამოყენებული ევფემიზმები, სიტყვები შესამჩნევად ფორმალურია თუ არაფორმალური?)
3. რა ექსპრესიული მნიშვნელობა აქვს სიტყვებს?
4. რა მეტაფორებია გამოყენებული?

გრამატიკა:

5. რა გამოცდილებითი მნიშვნელობა აქვს გრამატიკულ სტრუქტურებს? (წინადადებები მოქმედებით გვარშია თუ ვნებითში?; უარყოფითია თუ დადებითი? და ა.შ)
6. რა მიმართებებია გრამატიკულ სტრუქტურებს შორის (წინადადებები თხრობითია, კითხვითი თუ ბრძანებითი, არის თუ არა გამოყენებული ნაცვალსახელები ჩვენ - თქვენ, მე - ისინი და ა.შ)
7. რა ექსპრესიული მნიშვნელობები აქვს გრამატიკულ მახასიათებლებს?
8. როგორ უკავშირდებიან ერთმანეთს (მარტივი) წინადადებები? (რომელი ლოგიკური მაკავშირებლებია გამოყენებული; რთული წინადადებები კოორდინაციით ხასიათდება თუ სუბორდინაციით და ა.შ)

ტექსტური სტრუქტურა

9. რა ინტერაქციული კონვენციები ანუ წესებია გამოყენებული? (აკონტროლებს თუ არა ერთი მონაწილე სხვების ნაამბობის თანმიმდევრობას?)
10. კონკრეტული ტექსტი ახდენს თუ არა აპელირებას უფრო ფართო კონტექსტზე? (Fairclough, 1989, გვ. 110-111)

ვიქტორია დეფრანცისკოს კვლევის თანახმად, (1991, როგორც ციტირებულია, Coates, 2012) ქალთა მიმართ დისკრიმინაცია გამოიხატება მამაკაცების დომინანტური საუბრის ენით. მამაკაცები აკონტროლებენ დიალოგებს სხვადასხვა სტრატეგიებით: პასუხის გაუცემლობა, საუბრის უხეშად გაწყვეტა, შეუსაბამო და დაყოვნებული პასუხები და სიჩუმე. მათ შესწევთ ძალა ყოველდღიური საუბრების ნორმები დააწესონ და აიძულონ ქალები მიიღონ ეს წესები. დასკვნის სახით, უნდა ითქვას, რომ საუბრის კვლევა კრიტიკული დისკურსის ანალიზის მეთოდით, ააშკარავებს სოციალურ პრობლემებს, უთანასწორობას, ცდილობს გამოარკვიოს მისი გამომწვევი მიზეზები და აიძულოს ადამიანები თავი დააღწიონ მჩაგვრელ გარემოს.

კვლევის პირველ ეტაპზე, წავიკითხე მოცემული დოკუმენტური მასალა, გამოვიყენე კოდირება-კატეგორიზაციის ანალიტიკური მეთოდი: გამოვყავი მნიშვნელოვანი თემები, მივანიჭე კოდები და შესაბამისად დავახარისხე.

შემდეგ ეტაპზე, გავანალიზე მნიშვნელოვანი თემები და კრიტიკული დისკურსის ანალიზის მეთოდით ტექსტის კორპუსები - გრამატიკული სტრუქტურა შევისწავლე. რაოდენობრივი კონტენტ ანალიზის მეთოდით დავთვალე განმეორებული სიტყვები, ფრაზები, ნაცვალსახელები. გამოვყავი ტროპები - მეტაფორები, შედარებები, სინონიმები, ანტონიმები. გავანალიზე მათი მნიშვნელობა მონაცემების კონტექსტში.

კვლევის სამეცნიერო და პრაქტიკული მნიშვნელობა

პრაქტიკული თვალსაზრისით, პროექტის „150 ქალი საქართველოდან“ საფუძველზე თანამედროვე ქართველი ქალის სოციალური პრობლემების და გადაჭრის სტრატეგიების შესწავლა პოლიტიკის ადვოკატირებაზე მოახდენს გავლენას.

მეცნიერული თვალსაზრისით, ჩემი კვლევა ამ კონკრეტულ პროექტში წარმოდგენილი ქალების პრობლემებს პირველად შეისწავლის დისკურსის კრიტიკული ანალიზის მეთოდით, ეს კი საინტერესო იქნება ქალთა უფლებადამცველებისთვის, ფემინისტი მკვლევრების, აქტივისტებისა და სტუდენტებისთვის.

კვლევის შეზღუდვები

კვლევა ქალთა ნარატივების დისკურსის კრიტიკულ ანალიზს ეყრდნობა. 150 ქალის სოციალური პრობლემების და მათთან ბრძოლის სტრატეგიების შესწავლით საქართველოში ქალთა მდგომარეობის ზოგად ტენდენციებზე ვერ ვსაუბრობ. მიღებული კვლევის შედეგებს ვერ ვაზოგადებ ქართველ ქალთა ყოველდღიურობაზე. გარდა ამისა, კვლევა დამოკიდებულია ჩემს ინტერპრეტაციებზე, გამოცდილებაზე, შესაბამისად, შესაძლოა სუბიექტურობის და ნაკლები ვალიდურობის პრობლემაც იყოს წარმოქმნილი.

თეორიული ნაწილი

თავი I. ჩაგვრის სახეები

პოლიტიკის თეორეტიკოსი და ფემინისტი აირის მერიონ იანგი (Young, 1990) თავის ნაშრომში „სამართლიანობა და განსხვავების პოლიტიკა“ განმარტავს ჩაგვრის ცნებას. მისი მიზანია აღწეროს მრავალფეროვანი პირობები, გარემოებები, რომლებშიც ყველაზე მეტად ქალები, ფერადკანიანები, ამერიკელი ინდიელები, ებრაელები, ესპანურენოვანი ამერიკელები, ლესბოსელები, გეი მამაკაცები, არაბები, აზიელები, მუშათა კლასი, ხანდაზმულები და ფიზიკურად, მენტალურად შეზღუდული ადამიანები იჩაგრებიან.

ამკარაა, რომ ზემოთაღნიშნული ჯგუფები ერთნაირი ხარისხით ან მსგავსი მეთოდებით არ იჩაგრებიან. ზოგადად, ყველა ჩაგრული ადამიანი იტანჯება შესაძლებლობების განვითარების შეზღუდვით, მათი საჭიროებების, მოსაზრებების, გრძნობების გამოხატვის ჩახშობით. აბსტრაქტული გაგებით, ყველა დაჩაგრული ადამიანი საერთო პრობლემურ პირობებს აწყდება. უფრო სფეციფიკურად, შეუძლებელია აღნიშნული ჯგუფების ჩაგვრის პირობების დასახასიათებლად ერთი კონკრეტული კრიტერიუმი განვსაზღვროთ. შესაბამისად, თეორეტიკოსების და აქტივისტების მცდელობა აღმოაჩინონ ჩაგვრის წარმოქმნის გარდაუვალი მიზეზები და ჩამოაყალიბონ მისი აღმწერი საერთო კონცეფცია, უნაყოფია. ავტორი ჩაგვრის უსამართლობის აღსაწერად იყენებს ცნებების ნაკრებს, რომელსაც ხუთ კატეგორიად ჰყოფს: ექსპლოატაცია, მარგინალიზაცია, ძალაუფლების/ძალის არ ქონა (Powerlessness), კულტურული იმპერიალიზმი და ძალადობა (Young, 1989, თავი 2, გვ. 40).

1960-1970-იან წლებში ახალმა მემარცხენე სოციალურმა დაჯგუფებებმა ჩაგვრის გაგება შემდეგნაირად ჩამოაყალიბეს: ჩაგვრა აღნიშნავს/განსაზღვრავს არახელსაყრელ/საზიანო პირობებს და მტანჯველ უსამართლობას, გამოწვეულს კეთილისმზრახველი ლიბერალური სისტემის ყოველდღიური პრაქტიკებისგან და არა ტირანული ძალაუფლებისგან. ამ გაგებით, ჩაგვრა უფრო მეტად სტრუქტურულია, ვიდრე რამდენიმე ადამიანის არჩევანის ან პოლიტიკის შედეგი. ფართო გაგებით, ჩაგვრა მიემართება ცალკეული ჯგუფების იგნორირებას, ვრცელ და ღრმა/ძირულ

უსამართლობას, რომელსაც იწვევს კეთილისმზრახველი ადამიანების, გარემომომყოფების არაცნობიერი შეფასებები, რეაქციები ჩვეულებრივი ურთიერთობისას, ასევე, მედიაში წარმოებული კულტურული სტერეოტიპები, ბიუროკრატიული იერარქიის სტრუქტურული მახასიათებლები, ბაზრის მექანიზმი - მოკლედ, ყოველდღიური ცხოვრების ჩვეული პროცესები. ჩვენ ვერ მოვსპობთ ამ სტრუქტურულ ჩაგვრას ცალკეული მმართველების თავიდან მოცილებით და ახალი კანონების შექმნით, რადგან ჩაგვრა, სუსტემატურად რეპროდუცირდება ძირითად ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და კულტურულ ინსტიტუტებში (Young, 1989, თავი 2, გვ. 41).

აირის მერიონ იანგის ჩაგვრის თეორია დამეხმარა გამეანალიზებინა ჩემი კვლევის ემპირიული მონაცემები. ჩაგვრის თითოეული სახე მივუსადაგე ნარატივებში ასახულ სოციალურ პრობლემებს და ვეცადე გამომეყო მათთან გამკლავების ინდივიდუალური სტრატეგიები. ყველა ისტორიაში საუბარია ქალთა ექსპლოატაციაზე - პატრიარქატის მიერ განსაზღვრული ნორმები, მათ ართმევს შესაძლებლობას განვითარდნენ და მოიპოვონ ეკონომიკური დამოუკიდებლობა. ქალთა ექსპლოატაციაში იგულისხმება არა მხოლოდ ფიზიკური შრომის ნაყოფის, არამედ ემოციური, მზრუნველობითი ენერჯების გადაცემა მამაკაცებისთვის.

ექსპლოატაცია გულისხმობს, რომ ზოგიერთი ადამიანი საკუთარ შესაძლებლობებს ახორციელებს სხვა ადამიანთა კონტროლქვეშ, მათივე მიზნებისა და სარგებლისთვის. კაპიტალიზმი სისტემატურად გადასცემს ადამიანთა ნაწილის ძალებს ადამიანთა სხვა ნაწილს, რითიც ამ უკანასკნელთა ძალაუფლება იზრდება. ექსპლოატაციის ცნებაში გამოხატული წამყვანი აზრი ისაა, რომ ჩაგვრა ხორციელდება ერთი ჯგუფის შრომის შედეგების მეორესთვის უწყვეტი გადაცემის მდგრადი პროცესის შედეგად (Young, 1990, თავი 2, გვ. 49).

ფემინისტებმა დაგვანახეს, რომ ქალების ჩაგვრას ნაწილობრივ ქალების მიერ მამაკაცებისთვის მათი აუნაზღაურებელი შრომის სისტემატური გადაცემა შეადგენს. ქალთა ჩაგვრა არ არის მხოლოდ სტატუსის, ძალაუფლების და სიმდიდრის უთანასწორობა. გენდერულ ექსპლოატაციას ორი ასპექტი აქვს - მატერიალური შრომის

ნაყოფის და მზრუნველობითი, სექსუალური ენერჯის მამაკაცებისთვის გადაცემა. ქალების ენერჯია და ძალები იხარჯება საშინაო საქმეებზე, ემოციურ, სექსუალურ ზრუნვაზე, ისეთ საქმიანობებზე, რომლებიც სხვებს, ძირითადად მამაკაცებს ასიამოვნებს, სტატუსს აუმაღლებს და დროს დაუტოვებს შემოქმედებითი, უფრო მნიშვნელოვანი საქმიანობისთვის. მამაკაცების თავისუფლების, სტატუსის, ძალაუფლების, თვითრეალიზაციის საფუძველი ქალის შრომაა. ამასთან, ჰეტეროსექსუალობის ნორმები უფრო მეტად მამაკაცის სიამოვნებაზეა ორიენტირებული და შესაბამისად, ქალი მხოლოდ მცირედ, უმნიშვნელო სიამოვნებას იღებს კაცთან სექსუალური კავშირისგან (Young, 1990, თავი 2, გვ. 50-51).

ჩემი კვლევის მონაცემებში, თვალშისაცემია შეზღუდული შესაძლებლობების, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ადამიანების სოციალური პრობლემები. ისინი აღიქმებიან უუნაროდ, საზოგადოების არასრულფასოვან წევრებად. უსარგებლო, ზემდეტი მზრუნველობა და მფარველობითი დამოკიდებულებები მათ მსხვერპლად აქცევს და საკუთარი თავის რწმენას უკარგავს. სტერეოტიპულია დამსაქმებლის შეხედულებებიც, საქართველოში შშმ ადამიანების დასაქმება ერთ-ერთ პრობლემური საკითხია. მარგინალებს შორის არიან ასევე, მოხუცები, ახალგაზრდები, მარტოხელა დედები, სექსუალური უმცირესობის წარმომადგენლები და საშუალო ასაკის ადამიანები, რომლებიც კარგავენ და ვეღარ პოულობენ სამუშაო ადგილს. ხანდაზმულებს ნაკლები კომუნიკაცია აქვთ საზოგადოებასთან, უმეტესად სახლებში ატარებენ დროს და ამგვარად, ბევრი მათგანი თავს სიცოცხლეშივე გამოუსადეგრად გრძნობს. იანგი გვთავაზობს ჩაგვრის შემდეგ სახეს - მარგინალიზაცია, რომელიც კარაგად ხსნის ზემოთაღწერილი ადამიანების პრობლემებს და ბედს.

მარგინალები არიან ადამიანები, რომლებსაც შრომის სისტემა ვერ ან არ იყენებს. მესამე სამყაროს კაპიტალისტურ ქვეყნებთან ერთად, დასავლურმა კაპიტალისტურმა საზოგადოებებმაც აღიარეს - ქვეკლასის კატეგორიაში შემავალი ადამიანების რაოდენობის ზრდა. მარგინალიზაცია ჩაგვრის ყველაზე სახიფათო ფორმაა, რადგან ადამიანების მნიშვნელოვანი ნაწილი გამოირიცხება სოციალურ ცხოვრებაში

სასარგებლო მონაწილეობისგან. თანამედროვე, განვითარებულმა კაპიტალისტურმა საზოგადოებებმა უკვე აღიარეს მარგინალიზაციით გამოწვეული მატერიალური დეპრივაციის უსამართლობა, განსაკუთრებით იმ საზოგადოებაში, სადაც სხვებს ყველაფერი აქვთ უზრუნველყოფილი ცხოვრებისთვის. თანამედროვე საზოგადოებებმა მარგინალიზაციასთან საბრძოლველად კეთილდღეობის სისტემები შექმნეს. თუმცა, ეს სისტემები ვერ ახერხებენ დეპრივაციისა და ტანჯვის/ჩაგვრის ბოლომდე აღმოფხვრას. კეთილდღეობით უზრუნველყოფაც ორი სახის უსამართლობასთანაა დაკავშირებული. პირველი, კეთილდღეობის სისტემები თავის მხრივ, ახალ უსამართლობებს წარმოშობენ - სისტემაზე დამოკიდებული ადამიანები კარგავენ სხვებისთვის მინიჭებულ უფლებებს და მეორე - იზღუდება უნარების განვითარების შესაძლებლობა სოციალურად განსაზღვრული და აღიარებული გზების საშუალებით. მარგინალები არიან მოხუცები, ახალგაზრდები, საშუალო ასაკის ადამიანები, რომლებსაც სამსახურიდან ათავისუფლებენ და ახალს კი ვეღარ პოულობენ, მარტოხელა დედები, მათ შვილები, ფიზიკურად და მენტალურად შეზღუდული ადამიანები.

თანამედროვე ეპოქაში, დამოკიდებული ადამიანების გამორიცხვა თანასწორუფლებიანი მოქალაქეებისგან ცხადად შეფარულია. ისინი დამოკიდებულნი არიან მხარდაჭერის ბიუროკრატიულ ინსტიტუტებზე და საჭიროებებზე მორგებულ სერვისებზე. მოხუცები, ღარიბები, მენტალურად და ფიზიკურად შეზღუდული ადამიანები კეთილდღეობის ბიუროკრატების წარმომადგენლების მიერ შექმნილი პოლიტიკის დამსჯელობით, დამამცირებელ, თვითნებურ მოპყრობას იტანენ. სოციალური სერვისის მომწოდებლები, საჯარო და კერძო სექტორის მოხელეები აიძულებენ მარგინალებს დაემორჩილონ მათ მიერ შექმნილ წესებს (Young, 1989, თავი 2, გვ. 53-54).

ავტორი აღნიშნავს, რომ მარგინალიზაცია მჩაგვრელ ხასიათს ინარჩუნებს მაშინაც კი, როდესაც თავშესაფარი და საკვები ყველასთვის ხელმისაწვდომია. მაგალითად: შესაძლოა, ხანდაზმულებს ჰქონდეთ კომფორტული ცხოვრებისთვის საჭირო საშუალებები, მაგრამ მარგინალის სტატუსი მათ კვლავ ჩაგრულებს ტოვებს. მაშინაც კი, თუ მარგინალები უზრუნველყოფილნი იქნებიან კეთილდღეობის ინსტიტუტების მიერ კომფორტული ცხოვრების მატერიალური საშუალებებით მათი პატივისცემის,

ღირსებისა და თავისუფლების შენარჩუნების გზით, მარგინალობის უსამართლობები მაინც შენარჩუნდება გამოუსადეგრობის, მოწყენილობის და თვითშეფასების ნაკლები განცდით. მატერიალური საჭიროებების აუცილებლობასთან ერთად, მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ აღიარებული და ნაყოფიერი აქტივობები, ორგანიზებული სოციალური ურთიერთთანამშრომლობის ფაგრლებში მიიღწევა. სოციალური სტრუქტურები და პროცესები კი უსამართლოა, თუ ადამიანები გამოირიცხებიან სოციალურ კოოპერაციაში სასარგებლო მონაწილეობისგან (Young, 1989, თავი 2, გვ. 55). იანგის ეს განმარტება ხსნის ჩემს ემპირიულ მონაცემებს, სადაც მარგინალური ჯგუფები სოციალური ურთიერთთანამშრომლობის ნაკლებობასა და მისგან გამოწვეულ ჩაგვრაზე, უსამართლობაზე საუბრობენ.

ადამიანთა უდიდესი ნაწილის შრომა მიემართება მცირე, პრივილეგირებული ნაწილის ძალაუფლების ზრდასა და განმტკიცება/შენარჩუნებას. „საშუალო კლასსა“ და „მუშათა კლასს“ შორის განსხვავება გამოიხატება პროფესიონალებისა და არაპროფესიონალების შრომის სოციალური დანაწილებით. არაპროფესიონალებს ექსპლოატაციასთან ერთად ჩაგვრის კიდევ ერთი სახე ეხებათ - *ძალის/ძალაუფლების არ ქონა*. არაპროფესიონალებს არა აქვთ ძალაუფლება, ისინი იღებენ ბრძანებებს, თავად კი ვერასოდეს გასცემენ განკარგულებებს. შრომის ამგვარი დანაწილება „მუშათა კლასის“ წარმომადგენლებს უნარების განვითარების და წინსვლის შესაძლებლობას უკვეცავს. მიუხედავად იმისა, რომ პროფესიონალებსაც ზედამხედველები ჰყავთ და გადაწყვეტილებებზე უშუალო გავლენას ვერ ახდენენ, უმეტესობას სამუშაო პრივილეგიები მაინც აქვს. ისინი გარკვეულ ძალაუფლებას ფლობენ სხვებზე - მუშებზე, თანაშემწეებზე. მათი უპირატესობები სცდება სამუშაო ადგილს და მთელ ცხოვრებაზე ვრცელდება. სწორედ ეს არის რესპექტაბელობა, პროფესიონალები მოელიან და იღებენ კიდევ პატივისცემას სხვებისგან (Young, 1990, თავი 2, გვ. 56-57).

კულტურული იმპერიალიზმის მსხვერპლებად მე მოვიაზრებ უმცირესობებს - მენტალურად და ფიზიკურად შეზღუდულ ადამიანებს, ლგბტ თემის წარმომადგენლებს. ჩემს ემპირიულ მონაცემებში, ეს ორი ჯგუფი პარალელსაც კი ავლებს ერთმანეთის მდგომარეობასთან. ნარატივებში შშმპ ადამიანები აღნიშნავენ, რომ

საქართველოში ზუსტად ისევე არიან „დალდასმულები“ და „სხვად“ მონიშნულები, როგორც სექსუალური უმცირესობის წარმომადგენლები.

ექსპლოატაცია, მარგინალიზაცია და ძალაუფლების/ძალის არ ქონა მიემართება შრომის დაყოფისას ძალაუფლებისა და ჩაგვრის ურთიერთკავშირს - ადამიანებს, რომლებიც მუშაობენ მათთვის, ვინც არ მუშაობს და სარგებელს იღებს მათგან, ვისი ჩანაცვლებაც ყოველთვის შეიძლება (Young, 1989, თავი 2, გვ. 58).

გამოსცადო კულტურული იმპერიალიზმი ნიშნავს გამოსცადო საზოგადოების დომინანტი ჯგუფების მიერ განსხვავებული ჯგუფების უხილავად, „სხვად“ მონიშვნა და ამავე დროს, მათი სტერეოტიპიზაცია. საზოგადოებაში ფართოდ გავრცელებული, დომინანტური კულტურული პროდუქტები ასახავენ დომინანტი დაჯგუფებების გამოცდილებას, ღირებულებს, მიზნებსა და მიღწევებს. კულტურული პროდუქტები ასახავენ პრივილეგირებულთა მოსაზრებებს და მოვლენების მათეულ ინტერპრეტაციას. შესაბამისად, განსხვავება ქალებსა და კაცებს შორის, ამერიკელ ინდიელებსა და ევროპელებს შორის, ევროპელებსა და აფრიკელებს შორის, ებრაელებსა და ქრისტიანებს შორის, ჰომოსექსუალებსა და ჰეტეროსექსუალებს შორის, მუშებსა და პროფესიონალებს შორის - დევიაციად და არასრულფასოვნებად ითვლება (Young, 1989, თავი 2, გვ. 58-59).

ავტორი ჩაგვრის მეხუთე სახედ *ძალადობას* მოიაზრებს. ჩემი კვლევის შედეგად, სისტემური ძალადობის მსხვერპლები არიან კულტურული იმპერიალიზმის მიერ ჩაგრული ადამიანები. აქაც, განსაკუთრებით უნდა გამოვყოთ სექსუალური უმცირესობის წარმომადგენლები, ორმაგად სტიგმატიზირებულია შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე სექსუალური უმცირესობის წარმომადგენელი ქალები. ისინი გამუდმებით მოითხოვენ ბაზისური უფლებების დაცვას, ნაკლებად მიუწვდებათ ხელი საჭირო მომსახურებაზე და მუდმივად სტრესულ გარემოში ცხოვრობენ.

და ბოლოს, არაერთი ჯგუფი იტანჯება სისტემური *ძალადობის* მიერ წარმოებული ჩაგვრით. „სხვად“ მონიშნულ ჯგუფის წევრებს მუდმივად შიშის ქვეშ უწევთ ცხოვრება, გამუდმებით ეშინიათ უმიზეზო თავდასხმების, რომლებიც არ არის მათ მიერ პროვოცირებული და მიზნად ისახავს ჯგუფის „უხილავი“ წევრების შეურაცხყოფას,

დაზიანებას, ფიზიკურ განადგურებას. განსაცვიფრებელია ფიზიკური ძალადობის შემთხვევები ქალებზე, ფერადკანიანებზე, აზიელებზე, არაბებზე, გეებსა და ლესბოსელებზე. ისინი მუდმივად ძალადობის მუქარის წნეხის ქვეშ ცხოვრობენ. განსაკუთრებით იზრდება გეი მამაკაცებსა და ლესბოსელ ქალებზე თავდასხმები. ავტორი სხვამს კითხვას - რატომ დუმს მსგავს უსამართლობებზე სამართლიანობის თეორიები? იანგის აზრით, თეორეტიკოსები ძალადობის და შევიწროების მსგავს ინცინდენტებს სოციალური უსამართლობის გამოვლინებად არ აღიქვამენ. ძალადობას სოციალური უსამართლობის ფენომენად აქცევს მისი სისტემური ხასიათი და სოციალური პრაქტიკის სახით არსებობა. ქალების, ფერადკანიანების, გეების და სხვა „მონიშნული“ ჯგუფის წევრების გაუპატიურება, ფიზიკური შეურაცხყოფა, მკვლელობა მოტივირებულია ამ ჯგუფების შიშით ან სიძულვილით (Young, 1989, თავი 2, გვ. 61-62).

თავი II. „პატრიარქატის გაგება“

ბელ ჰუქსის სახელით ცნობილი ამერიკელი მწერალი, აკადემიკოსი, ფემინისტი და სოციალური აქტივისტი გლორია ჯინ ვოტკინსი ესეში „პატრიარქატის გაგება“ საუბრობს პატრიარქატზე და მას სიცოცხლისთვის სახიფათო სოციალურ დაავადებას უწოდებს. მამაკაცები სიტყვა „პატრიარქატს“ ყოველდღიურ ცხოვრებაში არ იყენებენ, მათ არ იციან რას ნიშნავს ის, როგორ შეიქმნა და შენარჩუნდა დღემდე. ხოლო ვინც იცის ამ სიტყვის მნიშვნელობა, პატრიარქატს ქალთა გათავისუფლებასთან, ფემინიზმთან აკავშირებს და გამორიცხავს საკუთარი გამოცდილებისგან.

პატრიარქატი პოლიტიკურ-სოციალური სისტემაა, რომელიც მამაკაცის უპირობო დომინანტურობას ამტკიცებს, განიხილავს მას ყველაფრის და ყველას ხელმძღვანელად, ვისაც/რასაც სუსტად მიიჩნევს, განსაკუთრებით ქალებს და ანიჭებს მათ უფლებას მოიპოვონ უპირატესობა და მართონ სუსტები, განამტკიცონ დომინანტურობა ფსიქოლოგიური ტერორიზმის და ძალადობის მრავალფეროვანი ფორმებით.

ავტორი თვლის, რომ ადამიანებს პატრიარქალურ აზროვნებას რელიგია უნერგავს. ეკლესიაში ისინი სწავლობენ როგორ შექმნა უფალმა მამაკაცი სამყაროში ყველას და ყველაფრის სამართავად და ქალი, როგორც მამაკაცის დამხმარე ამ ამოცანების შესრულებისას, მორჩილი და ურთიერთობისას ძლიერ მამაკაცს დაქვემდებარებული როლის მიმღები. მათ ასწავლეს, რომ ღმერთი მამაკაცი იყო. ეს სწავლებები მხარდაჭერილი და განმტკიცებულია - სკოლაში, სასამართლოში, კლუბებში, სპორტულ მოედნებზე და ეკლესიაში. პატრიარქალური აზროვნების მიღებით, ისინი, ისევე როგორც ყველა მათ გარშემო, თავიანთ შვილებს უნერგავენ და ასწავლიან პატრიარქატის მორჩილებას, რადგან ის სოციალური ცხოვრების ორგანიზების „ბუნებრივ“ გზად მიიჩნევა.

„მე როგორც გოგოს მასწავლიდნენ, რომ უნდა ვიყო სუსტი, მზრუნველი სხვებისადმი, რომ ქალისთვის შეუფერებელია იყოს მოძალადე, მასწავლეს, რომ უნდა გამომეხატა ემოციები, გრძნობები. ჩემს ძმას კი შთააგონებდნენ, რომ უნდა ყოფილიყო ძლიერი, ეფიქრა, დაეგემა, რომ საჭირო დროს ძალადობა გარდაუვალია, მას ასწავლეს, რომ

ემოციების გამოხატვა მამაკაცისთვის დაუშვებელია. როდესაც თოჯინად ყოფნას ბრაზით და აგრესიით ვუპასუხე, პატრიარქალურ ოჯახში მითხრეს, რომ გაბრაზება ქალისთვის შეუფერებელი გრძობაა, ჩემს ძმას კი პირიქით, სიბრაზეს უქებდნენ და ასწავლიდნენ, როგორ უნდა გაეთავისუფლებინა თავი მისგან. მისი აგრესია და წინააღმდეგობა მშობლების სურვილისადმი დაუშვებელი იყო, მაგრამ როდესაც გაიზარდა, უთხრეს რომ, აგრესია ოჯახის და ერის დაცვაში დაეხმარებოდა.

გენდერულ როლებზე წარმოდგენები ხშირად გვაბდენდა მე და ჩემს ძმას, რადგან მე რეალურად, მასზე ძლიერი და აგრესიული ვიყავი, ის კი მშვიდი და ნაზი. ამის მიუხედავად, ერთი რამ გვესმოდა, ისე უნდა მოქცეულიყავით, როგორც გვასწავლეს და არა ისე, როგორც თავად გვსურდა, რომ გვეცხოვრა“ (Watkins, 2016, გვ. 1).

ესეში ავტორი გვიყვება მის წარსულ, მტკივნეულ მოგონებაზე - როგორ სცემა 4-5 წლის აგრესიული, კონკურენტუნარიანი გოგონა პატრიარქალური ოჯახის უფროსმა მამამ ჭკუის სასწავლებლად. ოთახში ჩაკეტილ გოგონას დედა აკითხავდა. მისი როლი, დავალება პატრიარქალურ სისტემაში მამაკაცის ქმედების გამართლებით შემოიფარგლებოდა: „მე გაფრთხილებდი, შენ უნდა გახსოვდეს, რომ გოგონა ხარ და ისე ვერ მოიქცევი, როგორც ბიჭები იქცევიან“.

ბელ ჰუკს ეს ისტორია კარგად ახსოვს, რადგან გამუდმებით უმეორებდნენ და ახსენებდნენ ამ სტრესულ დღეს. არავის აღელვებდა, რომ სისტემატურ მოყოლებს და შეხსენებებს, შესაძლოა პოსტ-ტრავმული სტრესი გამოეწვია. ეს არ ყოფილა უბრალო შეხსენებები - ის აუცილებელი იყო აბსოლუტური ძალაუფლების განსამტკიცებლად, პატრიარქალური ოჯახის უფროსი მამაკაცი ქალიშვილს არა მხოლოდ მის გენდერულ როლს შეახსენებდა, არამედ აფრთხილებდა ყველას, ვინც ძალადობის ფაქტს შეესწრო - ქალიშვილებს, ვაჟიშვილებს, დედას, რომ მამა ოჯახის მმართველი იყო. ის ახსენებდა, მათ, რომ თუ დადგენილ წესებს არ დაემორჩილებოდნენ სასჯელი ელოდათ, სასიკვდილოც კი (Watkins, 2016. გვ. 2).

ავტორის გამოცდილებაში უნიკალური და განსაკუთრებული არაფერია, რადგან პატრიარქალურ ოჯახში გაზრდილი ბავშვების უმეტესობას, შეუძლია გაიხსენოს

მსგავსი ისტორია. ჩემს ემპირიულ მონაცემებში, მრავლადაა ასახული პატრიარქატის ძალაუფლებისგან დაზარალებული ქალების ისტორიები. ყველა მათგანს გამოუცდია ფიზიკური, ფსიქიკური და მორალური შეურაცხყოფა ოჯახის უფროსი მამაკაცისგან. სინამდვილეში, სწორედ „ბუნებრივი სოციალური წესრიგის დაცვის და განმტკიცების“ სურვილი ამოდრავებთ მოძალადე მამაკაცებს. ქალი ვერასოდეს დაიკავებს მამაკაცის ადგილს, რადგან მას ბუნებამ დაქვემდებარებული როლი არგუნა.

ავტორის თეორიის თანახმად, პატრიარქატი ძალადობს არა მხოლოდ ქალებზე, არამედ მამაკაცებზეც და ამავე დროს, ქალებიც განამტკიცებენ პატრიარქატის ძალაუფლებას ჩვენთვის მისი წესების მუდმივი ჩაგონებით. პატრიარქალური აზროვნება აყალიბებს ჩვენს კულტურულ ღირებულებებს და მათ განამტკიცებს ჩვენს გარშემო არსებული ინსტიტუტები. პატრიარქატი მოითხოვს მამაკაცის ბატონობას, ნებისმიერი საჭირო საშუალებით, შესაბამისად, მხარს უჭერს, აწარმოებს და დასაშვებად მიიჩნევს ამორალურ, შეურაცხმყოფელ სექსისტურ ძალადობას. სექსისტური ძალადობაა გაუპატიურების და სასტიკი მოპყრობის ფაქტები ინტიმური პარტნიორის მხრიდან. თუმცა, პატრიარქალური ძალადობის ყველაზე გავრცელებული და ჩვეული ფორმა მშობლების შვილებზე ძალადობაც. პატრიარქალურ კულტურას განმტკიცებს ოჯახში მომხდარი ფაქტების შესახებ სიმართლის დამალვა. ჩვენ ვინახავთ პატრიარქატის საიდუმლოებებს, უთქმელ წესებს და ამით სიცოცხლეს ვუხანგრძლივებთ მას. სიჩუმის წესი (The rule of silence) მხარს უჭერს კულტურას და სიტყვა „პატრიარქატი“ ბევრისთვის გაუგებარ, მიუწვდომელ სიტყვად რჩება. ბავშვების უმეტესობას არ ასწავლიან, რა უწოდონ ინსტიტუციონალიზებული გენდერული როლების სისტემას. შესაბამისად, ისმის კითხვა - როგორ უნდა შევცვალოთ სისტემა, რომელიც არც კი სახელდება (Watkins, 2016, გვ. 3).

ესეში ავტორი ხაზს უსვამს, რომ პატრიარქალური იდეოლოგია ტვინს ურეცხავს მამაკაცებს და აჯერებს, რომ მათი დომინანცია ქალზე სასარგებლოა, როდესაც ეს ასე არ არის. პატრიარქატი იწვევს კაცების ემოციურ პარალიზებას (Emocional cripple). სისტემა თავს ესხმის ბიჭებს და იწვევს მათ ვიქტიმიზაციას, თუ არ გახდებიან მისი ერთგული წევრები (Watkins, 2016, გვ. 4).

პატრიარქალური იდეოლოგიის კაცებზე ძალადობა, მათთვის ემოციური თვითგამოხატვის აკრძალვა, ჩემი ემპირიული კვლევის ფარგლებში, ერთ-ერთ ნარატივში ქვეთემად გამოიყო.

კაცებიც ხომ ძალადობის მსხვერპლნი არიან? კულტურა მათაც ნორმებს უწესებს: არ უნდა იტირონ, არ უნდა გამოხატონ ემოციები, უნდა იყვნენ რაციონალურად პრაგმატულები და კულტურა არ ეკითხება, უნდათ თუ არა მათ ეს, ან შეუძლიათ თუ არა მათ ამ პასუხისმგებლობის ტარება.

თანამედროვე ეპოქაში, მამაკაცები დგანან კრიზისის წინაშე და ეს არის არა მასკულიზმის, არამედ პატრიარქალური მასკულიზმის კრიზისი. პატრიარქატის დასასრულებლად უნდა ვებრძოლოთ ფსიქოლოგიურ პატრიარქატსაც და მის კონკრეტულ გამოვლინებსაც ყოველდღიურ ცხოვრებაში. კაცების მენტალური ავადმყოფობის დასასრულებლად, კრიზისის საპასუხოდ, ორივე სქესმა უნდა გააცნობიეროს, რომ პატრიარქატი პრობლემაა, ის უნდა დასრულდეს. ჩვენ ყველაფერი უნდა შევცვალოთ (Watkins, 2016, გვ. 5-6).

2.1 სექსიზმი

მერილინ ფრაი ნაშრომში „სინამდვილის პოლიტიკა: ესეები ფემინისტურ თეორიებზე“, საუბრობს ქალთა ჩაგვრასა და სექსიზმზე. ავტორი სექსიზმს განმარტავს, როგორც ნებისმიერ ქმედებას, რომელიც ქმნის, განამტკიცებს, იყენებს ან აწარმოებს შეუსაბამო და პატივის ამყრელ, შეურაცხმყოფელ ქმედებას სქესთა შორის განსხვავების მოსანიშნად.

ჩემი კვლევის ფარგლებში, თვალშისაცემია სექსიზმის მსხვერპლი ქალების ისტორიები. გავლენიანი, ძალაუფლების მქონე მამაკაცები (მამები, მეუღლეები, ძმები, ინტიმური პარტნიორები) ქალებს დაქვემდებარებულ არსებებად აღიქვამენ და თავს მოვალედ თვლიან აკონტროლონ მათი ცხოვრების ყველა ეტაპი. ქალი უნდა ემორჩილებოდეს ოჯახის უფროს მამაკაცს, უვლიდეს შვილებს, მეუღლეს, მეუღლის ახლობლებს და

შემოიფარგლებოდეს „ქალური“ საქმეებით - საოჯახო საქმე და სოფლის მეურნეობა (მეფრინველეობა, მეცხოველეობა, მიწის დამუშავება). სექსიზმი იგრძნობა საზოგადოებრივ სფეროშიც - მცირეა ხელმძღვანელ პოსტებზე დასაქმებული ქალების რაოდენობა, რადგან ე. წ. „შუშის ჭერი“ ართმევს მათ შესაძლებლობას დაწინაურდნენ იერარქიულ კიბეზე - ორგანიზაციათა უმრავლესობაში არსებობს ე.წ. უხილავი ჭერი, რომლის ზემოთაც ქალები და აგრეთვე, არაევროპული წარმოშობის ამერიკელები, უბრალოდ ვერ ადიან (წერეთელი, 2006, გვ. 76).

სექსიზმის უკეთ გასაგებად ფრთხილ გვთავაზობს მაგალითებს - წყვილი შედის რესტორანში, დიასახლისი ან უფროსი მიმტანი ეგებება მათ და მიმართავს მამაკაცს და არ მიმართავს ქალს, ექიმი მამაკაცს მიმართავს გვართ და პატივისცემის გამოხატველი სიტყვით (ბატონო ბაქსტერ), იგივე ექიმი ქალს მიმართავს სახელით (ნენსი, გლორია). ჩვენ ვულოცავთ ჩვენს მეგობრებს სხვადასხვანაირად - ჩახუტებით, ტაშის კვრით, ხელის ჩამორთმევით, კოცნით. ერთ-ერთი მიზეზი რატომაც ვიქცევით ასე, სწორედ ჩვენი მეგობრის სქესია. ჩვენი ქცევა დამოკიდებულია ქალებთან და მამაკაცებთან ურთიერთობის განსხვავებულობაზე. მისალმება, ამბის მოყოლა, ბრძანების გაცემა, ბრძანების მიღება, ურთიერთობები, ჟესტიკულაცია განსხვავებულობის და უპირატესობის განსამტკიცებლად, წახალისება, გამოწვევა, ინფორმაციის მიღება - ეს ყველაფერი სრულდება განსხვავებულად, სქესის შესაბამისად.

მართალია, ეს დასკვნები სოციოლოგიური და სოციოლინგვისტური კვლევებითაა დამტკიცებული, მაგრამ მსგავსი ქცევები მარტივად ვლინდება საკუთარ გამოცდილებაზე დაკვირვებითაც. სექსიზმის ნიშნების აღმოსაჩენად საკმარისია დავაკვირდეთ შემდეგი სახის ქცევებს ქალთან და მამაკაცთან მისალმებისას: თვალებით კონტაქტის ხანგრძლივობა, შეხების სიხშირე და ტიპი, ხმის სიმაღლე და ტონალობა, ფიზიკური დისტანციის შენარჩუნება სხეულებს შორის, როგორ და როდის ვიღიმით, სლენგისა და უწმაწური სიტყვების გამოყენების სიხშირე. სქესთა შორის განსხვავებებს განამტკიცებს ლინგვისტიკა, ჩვენი ყოველდღიური ენა. უამრავ სიტყვაში, თავისთავად ვგულისხმობთ სქესს (მაგ: პილოტი, ძიძა). თუმცა, რადგანაც ჩვენი ცხოვრება

დამოკიდებულია ინტერაქციისა და კომუნიკაციის ჩვენსავე უნარზე, სქესის მონიშვნის ქცევა არის სავალდებულო და ყოვლისმომცველი (Frye, 1983, გვ. 18-20).

ქალებიც და კაცებაც ჩვენი დამოკიდებულებებით, ქცევით, ათასგვარი გზით მოვნიშნავთ/ვამხელთ სქესს: ვიკაზმებით ტანსაცმლით, დეკორაციებით. ერთმანეთისგან გამოგვარჩევს ყველა შემთხვევისთვის განსხვავებული აქსესუარები, ვარცხნილობა, კოსმეტიკა. ეს ატრიბუტიკა ასოცირებულია ბინარულ სქესთან. ასევე, კანის ფერის, სიარულის, ჟესტიკულაციის, პოზების, მეტყველების, იუმორის, გემოვნების, აღქმის, ინტერესის განსხვავებულობა ადრეული ასაკიდანვე გვაყალიბებს ქალებად და კაცებად (Frye, 1983, გვ. 22-24).

სქესის მონიშვნა/გაცხადება თანაბრად მნიშვნელოვანია კაცებისთვისაც და ქალებისთვისაც, მაგრამ საქმე სწორედ თანასწორობას ეხება - ქცევის მნიშვნელობა კაცისთვის და ქალისთვის რადიკალურად განსხვავებულია. იყო ქალი, ქალური ნიშნავს დაიკავო მცირე სივრცე, იყო ჩუმი, მოკრძალებული, დამთმობი და გულისხმიერი (ემოციურად თანაუგრძნო სხვებს). ამ განცხადებას გამოკვლევა არ სჭირდება, რადგან უამრავჯერაა გამოკვლეული ფემინისტურ თეორიებში. ავტორის მოსაზრება ამ საკითხთან დაკავშირებით ასეთია: ქალიც და მამაკაციც აცხადებს საკუთარ სქესს, მაგრამ ქცევა რომლითაც ქალურობა მოინიშნება, მამაკაცის ქცევასთან შედარებით, საკუთარ თავშივე შეზღუდულია ფიზიკურადაც და სოციალურადაც. სქესის გაცხადებით, მამაკაცი დომინანტური ჯგუფის წევრად მოიაზრებს თავს, ქალი კი სუბორდინირებული ჯგუფის წევრად. სქესის მონიშვნის იძულება/ვალდებულება არის ძალა, რომელიც განამტკიცებს ქალის ჩაგვრას.

ჩაგვრა არის ურთიერთდაკავშირებული წინააღობების და ძალაუფლების სისტემა, რომელიც ამცირებს, უუნაროს ხდის და იმორჩილებს განსაზღვრული ჯგუფის წევრებს. სუბორდინაციაზე თანხმობის შესანარჩუნებლად ყველაზე ეფექტური გზაა, ადამიანების დარწმუნება, იმაში, რომ გარდაუვალია დომინანცია-სუბორდინაციის სტრუქტურის არ არსებობა.

ჩაგვრა/სუბორდინაცია უნდა გამოიყურებოდეს ბუნებრივად და არ უნდა ამხელდეს მის კავშირს ადამიანების ნებასთან, გადაწყვეტილებებთან. ბუნებრივი უნდა იყოს ინიდივიდების დომინაცია ინდივიდებზე, ერთ ჯგუფის დომინაცია მეორე ჯგუფზე. მამაკაცის ბატონობის და ქალის დაქვემდებარებულობის ბუნებრიობა მხარდაჭერილია, იმით, რომ კაცი ჰგავს სხვა კაცებს და განსხვავდება ქალისგან, ხოლო ქალი ჰგავს სხვა ქალებს და განსხვავდება კაცისგან. ჩვენ გვასწავლიან მოვიქცეთ ქალურად და კაცურად, განსხვავებულად მოვეპყროთ ქალებს და კაცებს, რაც თავის მხრივ მძლავრად განამტკიცებს სქესობრივ დიმორფულობას. ქალსა და მამაკაცს შორის ბიოლოგიური სხვაობა ამართლებს შრომის და პასუხისმგებლობების დაყოფას, რაც კარგად ჩანს თანამედროვე პატრიარქალურ ოჯახში და სამუშაო ადგილას, სადაც ხელმძღვანელი მამაკაცია. საყოველთაოდ მიღებული ტრადიციები, კულტურის არტეფაქტები გვაიძულებს დავემორჩილოთ სუბორდინაცია-დომინაციის ამორალურ სისტემას. შესაბამისად, საჭიროა ჩაგვრის მწარმოებელი კულტურული მოცემულობების დარღვევა (Frey, 1983, გვ. 29-35).

თავი III. სავალდებულო ჰეტეროსექსუალობა

ადრიან რიჩი ნაშრომში „სავალდებულო ჰეტეროსექსუალობა და ლესბოსური არსებობა“ საუბრობს ჰეტეროსექსუალობის ნორმატიულობაზე, პატრიარქატის ძალაუფლებაზე, რომელიც ჩაგვარს, იმორჩილებს ქალს, ართმევს თვითგამოხატვის უფლებას და იღებს სარგებელს ქალის სუბორდინირებული პოზიციისგან, იყენებს მის ემოციურ, სექსუალურ ენერჯიას.

რიჩის თეორია თავსმოხვეულ ჰეტეროსექსუალობაზე კარგად ეხმიანება ჩემს ემპირიულ მონაცემებში ასახულ ისტორიებს, სადაც ლესბოსური სექსუალობა გაიგივებულია ავადმყოფობასთან, ჰეტეროსექსუალობის დევიაციურ ფორმასთან. შვილის მიერ ოჯახში ლესბოსური „ქამინგ აუტი“ ტრაგედიად აღიქმება, წარმოუდგენელია პატრიარქალური ოჯახის უფროსმა იცოდეს ან მიიღოს მსგავსი გაცხადება. აღიარებას შედარებით ლოიალურად იღებს მშობელი დედა, იმ იმედით, რომ ეს „გადახრა“, „დევიაცია“ დროებითია და „გაივლის“. ჩემი კვლევის ფარგლებში, რესპონდენტები ჰყვებიან, რომ დედები არ არიან მზად ბოლომდე გააცნობიერონ და მიიღონ შვილის არჩევანი. ემპირიულ მონაცემებში, მშობელ მამასთან საკუთარი სექსუალობის გაცხადების ფაქტი არსად არ გვხვდება, ერთადერთი შემთხვევა უკავშირდება მამის დაუზუსტებელ ეჭვებს, რომელიც „ფემინური ჩაცმის სტილის“ დარღვევამ და საკუთარ სხეულზე კონტროლის მოპოვების მცდელობამ გამოიწვია. ამ შემთხვევაში, პატრიარქალური ოჯახის უფროსი მამაკაცი ძალადობს შვილზე - ფიზიკურად უსწორდება მას და სახლიდან წასვლას აიძულებს.

ეს და კიდევ უამრავი სხვა პრობლემა საბოლოოდ იმით დამთავრდა, რომ ერთ-ერთი სახლში გვიან მისვლის შემდეგ ძალიან სერიოზული ჩხუბი გვექონდა (ღრიალით და ცემა-ტყეპით) და მამა სახლიდან მაგდებდა იმ არგუმენტით, რომ არ უნდოდა ისეთი ვყოფილიყავი, სხვები რომ პატრონს უგინებენ და კიცხავენ. და რომ „ჩემნაირ“ ტიპებს თვითონვე აგინებდა თანამშრომლებთან ერთად და თავის თავთან მართალი უნდა ყოფილიყო. და რომ სანამ მის სახლში ვიყავი მისი წესებით უნდა მეცხოვრა, მინდოდა ეს მე თუ არა“.

ნაშრომის ფარგლებში, რიჩი განიხილავს ქეთლინ გაფის მიერ ჩამოყალიბებული მამაკაცური ძალაუფლების გამოხატვის რვა ნიშანს არქაულ და თანამედროვე საზოგადოებაში.

1. ქალთა სექსუალობის უარყოფა

(კლიტორის მოკვეთა (გენიტალიების დამახინჯება); „უბიწოების ქამარი“; დასჯა - სიკვდილი მეუღლის ღალატისთვის; დასჯა - სიკვდილი ლესბოსური სექსუალობისთვის; კლიტორის ფსიქონალიტიკური უარყოფა; ჩუკენობის კრიტიკა; საშვილოსნოს იძულებითი ამოკვეთა (ჰისტერექტომია); ლესბოსური ისტორიების/გამოცდილების შემცველი დოკუმენტების განადგურება, არქივის დახურვა;).

2. მამაკაცური სექსუალობის დამტკიცება ქალისთვის

(გაუპატიურება (ოჯახური ურთიერთობისას სექსუალური ძალადობის/გაუპატიურების ჩათვლით) და ცოლისთვის ფიზიკური შეურაცხყოფის მიყენება; მამისა და ქალიშვილის, ძმისა და დის ინცესტი; ჰეტეროსექსუალური რომანტიკის იდეალიზება ხელოვნებაში, ლიტერატურაში, მასმედიაში, რეკლამებში; დაგეგმილი ქორწინება/ნიშნობა; პროსტიტუცია; ჰარამხანა; ფრიგიდულობის და ვაგინალური ორგაზმის ფსიქონალიტიკური დოქტრინები; პორნოგრაფია, რომელიც ამტკიცებს, რომ ქალი სექსუალური ძალადობისა და ჩაგვრისაგან სიამოვნებას იღებს;).

3. ქალების შრომის კონტროლი და გამოყენება

(ქორწინებისა და დედობის ინსტიტუტები; ანაზღაურებად შრომაში ქალის შრომის ჰორიზონტალური სეგრეგაცია; აბორტზე, კონტრაცეფციასა და შვილების გაჩენაზე კაცის კონტროლი; იძულებითი სტერილიზაცია; ქალის მიერ ახალშობილის მკვლელობა - ინფანტიციდი, რომელიც ქალის ფენომენის გაუფასურებას ემსახურება;).

4. შვილების კონტროლი და მათი წართმევა დედისთვის

(მამის უფლებები და ბავშვის „ლეგალური გატაცების“ მეთოდი; სისტემატური ინფანტიციდი (ახალშობილთა მკვლელობა); სასამართლოს მიერ ლესბოსელი ქალებისთვის შვილების ჩამორთმევა;).

5. ფიზიკური შეზღუდვა და გადაადგილების აკრძალვა

(გაუპატიურება; ქალის ქუჩისგან დახსნა; ჩადრი; ფეხის შეკვრა; ქალის ათლეტური უნარის ატროფია; მაღალი მოდა; „ფემინური“ დრეს კოდი; ვუალი; სექსუალური შევიწროება ქუჩაში; დასაქმების ადგილზე ქალის შრომის ჰორიზონტალური სეგრეგაცია; ცოლების იძულებითი ეკონომიკური დამოკიდებულება ქმრებზე;).

6. ქალების ობიექტებად გამოყენება მამაკაცურ გარიგებებში

(ქალი, როგორც „საჩუქარი“, „პატარძლის ფასი“ (სასიძოს მიერ პატარძლის მშობლებისთვის გადაცემული ფული ან საქონელი); ქალის გასართობად გამოყენება;).

7. ქალების შემოქმედებითი უნარის შეზღუდვა

(კამპანიები ქალი ექიმების/მკურნალების წინააღმდეგ, ქალის კრეატიულობისკენ სწრაფვის ჩახშობა;)

მამაკაცური ძალაუფლების გამოვლენის ამ ნიშანს თუ ჩემს ემპირიულ მონაცემებს შევადარებ „ქალი და ქირურგი, მე არ გამიგია“ განაცხადს გადავაწყდებით.

8. საზოგადოებრივი ცოდნისა და კულტურული ღირებულებების დაცვა ქალებისგან

(ქალთა განათლების უარყოფა - მსოფლიოში წერა-კითხვის უცოდინრებს შორის 60% ქალია; „დიდი დუმილი“ - ისტორიასა და კულტურაში ქალის, განსაკუთრებით ლესბოსელი ქალის არსებობის შესახებ; სქესობრივი როლების სტერეოტიპიზაცია, რომელიც უგელებელყოფს ქალს მეცნიერებიდან, ტექნოლოგიიდან და სხვა „მასკულინური“ მოღვაწეობის სფეროებიდან; მამაკაცური კავშირები (Male Bonding), რომელიც ქალს გამორიცხავს; ქალების დისკრიმინაცია პროფესიებში;)

ეს არის მეთოდები, რომლის საშუალებითაც გამოიხატება და ნარჩუნდება მამაკაცური ძალაუფლება. ზოგიერთი მეთოდი ადვილად ამოსაცნობია - ჰეტეროსექსუალობის იძულება, „სავალდებულო ჰეტეროსექსუალობა“, „უმანკოების ქამარი“, არასრულწლოვანთა ქორწინება, ლესბოსური გამოცდილების ამომლა ლიტერატურიდან, ფილმებიდან. ჰეტეროსექსუალობის რომანტიზება და ქორწინება კი ცნობიერების კონტროლის ფორმებია (Rich, 1980, გვ. 637-640).

მამაკაცის სექსუალური ძალადობა ჰეტეროსექსუალურ ურთიერთობებში „ნორმალურად“ მიიჩნევა, ქალებს შორის ემოციური და ეროტიკული კავშირი კი „ავადმყოფობად“ მოიხსენიება. „სავალდებულო ჰეტეროსექსუალობა“ მამაკაცის მხრიდან ქალზე ძალადობას დასაშვებად მიიჩნევს (Rich, 1980, გვ. 641).

რაც შეეხება, სამუშაო ადგილზე სექსუალურ შევიწროებას, ფაქტი ერთია, სამუშაო ადგილი სხვა სოციალურ ინსტიტუტებთან ერთად, არის ადგილი, სადაც ქალმა გადარჩენის ფასად უნდა ისწავლოს მამაკაცის ფსიქიკური და ფიზიკური ძალმომრეობის თვინიერად მიღება. ქალი, რომელიც არ მიიღებს მამაკაცის ძალმომრეობას ფრიგიდულად, ლესბოსელად აღიქმება. ხშირად, მატერიალურად შეზღუდული ქალები, ამ ძალმომრეობის თავიდან ასაცილებლად ქორწინების გზას ირჩევენ, როგორც საიმედო, დამცავ საშუალებას (Rich, 1980, გვ. 642).

სავალდებულო ჰეტეროსექსუალობა არ გულისხმობს მარტივ „გენდერულ უთანასწორობას“, მამაკაცების დომინაციას კულტურაზე, არც ტაბუებს ჰომოსექსუალობის წინააღმდეგ, არამედ ჰეტეროსექსუალობის გარდაუვალობას ქალებისთვის და ამით მამაკაცის ფიზიკური, ეკონომიკური და ემოციური უფლების წვდომას ქალებზე. რიჩი აღნიშნავს, რომ უხილავი ლესბოსელობა და მისი მარგინალიზაცია, სწორედ ქალთა ჯგუფის გათავისუფლებისა და გაძლიერების საწინააღმდეგოდ მუშაობს (Rich, 1980, გვ. 647-648).

3.1 მასკულინობა

ჩაგვრის სახეებზე საუბრისას უნდა შევეხოთ მასკულინობის ცნებას. ჩემს ემპირიულ მონაცემებში ქალებისა და სექსუალური უმცირესობების ჩაგვრა განპირობებულია პატრიარქალური წესრიგისა და მამაკაცური მასკულინობების საზოგადოებრივი აღქმით. ოჯახის უფროსი, პრივილეგირებული მამაკაცი აკონტროლებს ცოლების, შვილების ცხოვრების ყველა ეტაპს. ერთ მხრივ, მამაკაცი ემორჩილება სტერეოტიპულ განწყობებს, რომლის თანახმადაც, გოგონებს არ სჭირდებათ განათლება, ისინი უნდა „ჩაბარდნენ პატრონს“, ხოლო რადგანაც „მარტო დარჩენილი ქალი სახიფათოა და აიშვებს“ ისინი მხოლოდ საოჯახო საქმეებით უნდა კავდებოდნენ. ბიჭი შვილების შემთხვევაში ფემინური თვისებები მკაცრად იკიცხება - „*მხოლოდ ქალაქუნები ტირიან*“. ამ წესების დაცვით, მამაკაცურ დომინაციას და ჩვეულ სოციალურ წესრიგს საფრთხე არ ემუქრება. „ჰეგემონური მასკულინობის ცნება“ ეხმიანება ჩემი კვლევის ნარატივებში სექსუალური უმცირესობების პრობლემებს. ჰეტეროსექსუალი, პატრიოტი, ოჯახის სიწმინდის დამცველი მამაკაცები ძალადობენ ჰომოსექსუალ კაცებზე და „უცხოდ“, „სხვად“ მონიშნავენ მათ, ისევ და ისევ მასკულინური ჰეგემონიის დასაცავად და განსამტკიცებლად.

მასკულინობის თანამედროვე განსაზღვრება გულისხმობს, რომ ქცევა გამომდინარეობს პიროვნების ტიპისგან - არამამაკაცური კაცი სხვანაირად მოიქცევა: უფრო მშვიდობიანი იქნება, ვიდრე მოძალადე, უფრო თანასწორობაზე ორიენტირებული, ვიდრე დომინანტი, არ დააინტერესებს ფეხბურთი, სექსუალური გამარჯვებები და სხვა. ეს ცნება ერთგვარად შედარებითიცაა. მასკულინობა არ არსებობს ცალკე, ფემინურობასთან კონტრასტის გარეშე. კულტურაში, სადაც არ არსებობს ქალი და კაცი, როგორც ორი განსხვავებული და პოლარიზებული კატეგორია, არ არსებობს მასკულინობის ისეთი გაგება, როგორც ის თანამედროვე ამერიკულ/ევროპულ კულტურებშია.

მასკულინობის განსაზღვრება სხვადასხვა კულტურებში სხვადასხვანაირია, მაგრამ ეს განსხვავებები ძირითადად 4 მიმართულებით ვითარდება: *ესენციალისტური* მიმართულებისთვის მამაკაცურობის განმსაზღვრელი მისი არსია.

პოზიტივისტური მიდგომა მასკულინობის მარტივ დეფინიციას გვთავაზობს: მასკულინობა არის ის, რაც კაცები სინამდვილეში არიან. თუმცა ეს განმარტება გამორიცხავს ისეთ შემთხვევებს, როდესაც ზოგიერთი ქალი მასკულინურია, ზოგიერთი კაცი კი „ფემინური“ (Connell, 2005, ნაწილი 1, თავი 3, გვ. 67-68).

ტერმინები მასკულინური და ფემინური სქესობრივი განსხვავებების კატეგორიებს სცილდება და მოიაზრებს გენდერს. *ნორმატული* განსაზღვრება გვთავაზობს სტანდარტს: მასკულინობა არის ის, როგორც უნდა იყოს კაცი. *სემიოტიკური* მიდგომა განსაზღვრავს მასკულინობას სიმბოლური სხვაობების მეშვეობით. აქ, მასკულინობა და ფემინურობა ერთმანეთის ოპოზიციებია. მასკულინობა პირველ რიგში, განისაზღვრება, როგორც არაფემინურობა (Connell, 2005, ნაწილი 1, თავი 3, გვ. 70).

გენდერს, კლასსა და რასას შორის ურთიერთდამოკიდებულების ფართოდ აღიარებამ ხელი შეუწყო მასკულინობის მრავალგვარობის აღიარებას. „ჰეგემონური მასკულინობა“ გენდერული ურთიერთობების პატერნში ჰეგემონურ პოზიციას იკავებს და მისთვის შეჯიბრი მუდმივად მიმდინარეობს. ტერმინი *ჰეგემონია* მომდინარეობს ანტონიო გრამშისეული კლასობრივი ურთიერთობების ანალიზისგან და განსაზღვრავს კულტურულ დინამიკას, რომლის საშუალებითაც ერთი რომელიმე ჯგუფი იღებს და ინარჩუნებს მოწინავე პოზიციას სოციალურ ცხოვრებაში. ჰეგემონური მასკულინობა მოიაზრებს პატრიარქატის ლეგიტიმაციას, რაც თავის მხრივ, ერთგვარი გარანტია ზოგადად კაცის დომინანტური პოზიციისა და ქალთა დაქვემდებარებისთვის (Connell, 2005, ნაწილი 1, თავი 3, გვ. 76-77).

ჰეგემონია ნიშნავს საზოგადოებაში კულტურულ დომინაციას. ამ პირობებში არსებობს სპეციფიკური დომინანტური და სუბორდინაციული გენდერული ურთიერთობები კაცების სხვადასხვა ჯგუფებს შორის. თანამედროვე ამერიკულ/ევროპულ საზოგადოებებში ყველაზე მნიშვნელოვანი შემთხვევაა ჰეტეროსექსუალი კაცების დომინაცია და ჰომოსექსუალთა სუბორდინაცია. ეს პრაქტიკა გულისხმობს ჰომოსექსუალი მამაკაცის კულტურულ ჩაგვრას, ძალადობას, ეკონომიკურ დისკრიმინაციას. ჩაგვრა ჰომოსექსუალურ მასკულინობებს გენდერული იერარქიის ძირში აქცევს. ჰეგემონური მასკულინობის თვალთახედვიდან, ჰომოსექსუალობა

ძალიან ადვილად ასიმილირდება ფემინურობასთან და ხშირად იწვევს ჰომოფობიურ თავდასხმებს. „ჰეგემონური მასკულინობა“ არ არის ფიქსირებული კატეგორია, არამედ პრაქტიკების კონფიგურაცია, რომელიც ცვლადი ურთიერთობების სიტუაციაში წარმოიქმნება (Connell, 2005, ნაწილი 1, თავი 3, გვ. 78).

3.2 არამამაკაცური მასკულინობები

ემპირიული მონაცემების ახსნაში დამეხმარა ტოდ რიზერის თეორია ქალურ მასკულინობებზე. ჩემს მიერ გაანალიზებულ ნარატივებში ქალის მაღალი თანამდებობრივი პოზიცია მიუღებელია მის დაქვემდებარებაში მყოფი მამაკაცი თანამშრომლებისთვის, პროფესიულ და პირად სივრცეში წარმატებული ქალი კარგავს ფემინურობას და კაცისთვის დამახასიათებელი თვისებები მიეწერება. რიზერი გვთავაზობს მასკულინობა განვიხილოთ, როგორც „უსხეულო ფენომენი“, რომელიც გაიგება დამოუკიდებლად, სხეულის სქესის გარეშე.

ერთ-ერთი გზა განვიხილოთ ქალური მასკულინობა არის ის, თუ როგორ იღებს და ქმნის კულტურული დისკურსი ქალებს, რომლებიც კოდირებულნი არიან, როგორც მასკულინური. ასეთი ქალები იმიტომ იქცევენ ყურადრებას, რომ მასკულინობა არაა მოთავსებული „შესაბამის“ სხეულში. კონკრეტულ საზოგადოებაში მასკულინური ქალების მიმართ დამოკიდებულება ასახავს ზოგადად, კულტურულ დამოკიდებულებას გენდერთან მიმართებით. ქალურმა მასკულინობამ შესაძლოა ხელი შეუწყოს უფრო ფართომასშტაბიან შფოთვებს იმის შესახებ, თუ როგორი უნდა იყოს ქალი, ან მოიცავდეს საფრთხეს, რომ მამაკაცებმა მის გამო შეიძლება დაკარგონ თავიანთი „ბუნებრივი“ ფლობა კაცურობაზე (Reeser, 2010, გვ. 132).

იდეა, რომ ქალური მასკულინობა კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს მასკულინობის ბუნებრივ კავშირს კაცის სხეულთან ჯუდით ჰალბერშტამის ცნობილი წიგნის „ქალური მასკულინობის“ მთავარი წინამძღვარია. ქალური მასკულინობა ანგრევს გენდერის ბინარულ აღქმას და ბინარულ ოპოზიციებს. ძალაუფლება იმდენად მასკულინურია და

იმდენად უკავშირდება მამაკაცებს, რომ თუ ქალს მაღალი პოზიცია აქვს მთავრობაში ან პოლიტიკაში ხდება მისი „გაკაცება“, მაგრამ რადგან მასკულინობა და ძალაუფლებას შორის ბუნებრივი კავშირი არ არსებობს, ასევე არ არსებობს საფუძველი, რომ ძალაუფლების მქონე ქალი მასკულინურად ჩაითვალოს. საზოგადოებამ ქალური მასკულინობის ტიპი შეიძლება დაინახოს, როგორც „კაცი, ქალის სხეულში“, „ქალი, კაცისთვის დამახასიათებელი ქცევებით“ (Reeser, 2010, გვ.132-133).

მიუხედავად იმისა, რომ ქალური მასკულინობა არ არის უბრალოდ სხვა სხეულში გადანაცვლებული მასკულინობა, მასზე რეაქციები კავშირშია კაცური მასკულინობის კულტურულ აღქმებთან, სადაც ძირეულია სურვილი შეუნარჩუნდეს მასკულინობა მამაკაცს. თუმცა იმ კონტექსტში, სადაც მამაკაცის ქალურობაზე დიდი შფოთვაა, ნეგატიური რეაქცია ქალურ მასკულინობაზე ასევე, შეიძლება შიშის გამტარი იყოს „კაცის გაქალურებაზე“, რომელიც არსებული წესრიგის რღვევას გამოიწვევს. ორივე ტიპის შფოთვა არის მცდელობა მოხდეს ბინარული გენდერული სისტემის კონსტრუქცია/რეკონსტრუქცია. ზოგიერთ კონტექსტში, ქალური მასკულინობა ქმნის სივრცეს მამაკაცური მასკულინობისთვის კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგეს ერთის მხრივ, სქესა და გენდერს შორის, მეორე მხრივ კი მასკულინობასა და მამაკაცის სხეულს შორის კავშირი. თუ არსებობს ქალური მასკულინობა ე.ი არსებობს მამაკაცური ფემინურობა (Reeser, 2010, გვ. 134).

ქალური მასკულინობა ხშირად ლესბოსელობასთანაა დაკავშირებული - როდესაც ქალს მამაკაცური თვისებები აქვს, ის შეუძლებელია დარჩეს ქალად, უფრო კონკრეტულად კი ჰეტეროსექსუალ ქალად. ამიტომაც ის, როგორც კაცის მსგავსი ან კაცური ქალი ექცევა ლესბოსელის კატეგორიაში (Reeser, 2010, გვ. 136).

ქალური მასკულინობა საფრთხეა მამაკაცებისთვის და მისი ჩახშობა განპირობებულია მიზეზით - შენარჩუნდეს მამაკაცის სხეული, როგორც მასკულინობის ბაზისი (Reeser, 2010, გვ. 137).

ჯუდით ჰალბერშტამი ნაშრომში „ქალური მასკულინობები“ წერს, რომ ქალური მასკულინობა უარყოფილია დომინანტური მასკულინობის მიერ იმისთვის, რომ

მამაკაცური მასკულინობა ნამდვილი აღმოჩნდეს. თუმცა, ჰეროიკული მასკულინობის ჩვენული გაგება გულისხმობს, რომ მას ორივე სქესის, ქალური და მამაკაცური სხეული ემნის. მითია და ფანტაზია, რომ მასკულინობა და მამაკაცურობა არ შეიძლება განუყრელი იყოს ერთმანეთისგან, რადგან მასკულინობის ცნება მოითხოვს გადააზრებას და აღიარებას, რომ არსებობს უამრავი ალტერნატიული მასკულინობა - მათ შორის ქვიარი და ქალური მასკულინობა. ეს უკანასკნელი, აშკარად იგნორირებულია კულტურასა და მასკულინობის აკადემიურ კვლევებში. ქალური მასკულინობისადმი ფართოდ გავრცელებული ინდიფერენტულობა იდეოლოგიური მოტივაციებით აიხსნება, კომპლექსურ სოციალურ სტრუქტურებს განამტკიცებს და მასკულინობას მამაკაცურობასთან, ძალაუფლებასა და დომინაციასთან აერთიანებს (Halberstam, 1998, გვ. 1).

ჩემი კვლევის ემპირიულ მონაცემებში, პროფესიულად რეალიზებული ქალები ხშირად საზოგადოების მიერ მარგინალიზებულნი ხდებიან. ქალი ხელმძღვანელის შენიშვნა, კომენტარი, განკარგულება არასერიოზულად აღიქმევა, უკიდურეს შემთხვევაში კი მამაკაცები ქალისადმი დაქვემდებარებულ თანამდებობრივ პოზიციას ვერ ეგუებიან და სამსახურს ტოვებენ. სწორედ ტოდ რიზერის და ჯუდიტ ჰალბერშტამის თეორიები ხსნის ამ ფენომენს და განამტკიცებს შეხედულებას, რომ ქალური მასკულინობა საფრთხეა მამაკაცებისთვის. როგორც რიზერი გვიხსნის, ქალური მასკულინობა ლესბოსელობის ჩარჩოში თავსდება, რადგან „კაცური ქალი“, ჰეტეროსექსუალი ვედარ იქნება.

ჩვენს საზოგადოებაში, მასკულინობა გარდაუვალად დაკავშირებულია ძალაუფლების, ლეგიტიმურობის და პრივილეგიების ცნებებთან. ის სიმბოლურად სახელმწიფო ძალაუფლებას და სიმდიდრის არათანაბარ განაწილებას მიემართება. მასკულინობა ვრცელდება პატრიარქალურ ოჯახში, მასკულინობა აისახება მემკვიდრეობასა და სოციალურ პრივილეგიებში. რასაც ჩვენ „დომინანტურ მასკულინობას“ ვუწოდებთ მამაკაცურობის და ძალაუფლების არსის ბუნებრიობას მიემართება (Halberstam, 1998, გვ. 2).

ჰალბერშტამი ამტკიცებს, რომ თანამედროვე მასკულიზმის ფორმები საუკეთესოაა წარმოდგენილი ქალურ მასკულიზმებში. ამის საილუსტრაციოდ ავტორი ჯეიმს ბონდის მაგალითს განიხილავს, სადაც მამაკაცური მასკულიზმა წარმოდგენილია ალტერნატიული მასკულიზმის თანმდევი აჩრდილის სახით. „ქალური მასკულიზმის“ მატარებელია ჯეიმს ბონდის ბოსი M, რომელიც დინოზავრს არქმევს მას და კიცხავს მიზოგინიისა და სექსიზმის გამოვლენისთვის. ალტერნატიული მასკულიზმის სახეა აგენტი Q, რომელშიც შეგვიძლია „ქვიარ მასკულიზმა“ ამოვიკითხოთ (Halberstam, 1998, გვ. 3).

3.3 მასკულიზმა, როგორც ჰომოფობია

შიში, სირცხვილი და სიჩუმე გენდერის ისტორიის კონსტრუირებისას

მაიკლ კიმელი ნაშრომში „მასკულიზმა, როგორც ჰომოფობია“ საუბრობს, რომ მამაკაცურობა არც სტატიკურია და არც მუდმივი, ის არ გამოხატავს შინაგან არსს, მამაკაცურობა ისტორიულია და სოციალურად კონსტრუირებული, კულტურაში შექმნილი. მამაკაცურობის განმარტება სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა ერებისთვის განსხვავებული იყო. კიმელი ცდილობს ახსნას თანამედროვე კულტურაში მამაკაცურობის ცნების მნიშვნელობა „სხვებთან“ - რასობრივ უმცირესობასთან, სექსუალურ უმცირესობასთან და ყველაზე მეტად, ქალებთან შეპირისპირებით.

კიმელი განიხილავს ჰეგემონურ და ალტერნატიულ მასკულიზმებს და ამერიკული მამაკაცურობის ახალ თეორიულ მოდელს გვთავაზობს (Kimmel, 2005, თავი 2, გვ. 25).

ჩემს ემპირიულ მონაცემებში, ჰომოფობია სექსუალური უმცირესობის მარგინალიზაციასა და ჩაგვრაში გამოიხატება. ოჯახი და ჩვენს გარშემო არსებული სოციალური ინსტიტუტები განამტკიცებენ პატრიარქატის ძალაუფლებას, რომელიც „ქალურ მამაკაცს“ ნამდვილ მამაკაცად არ თვლის, ართმევს ჯგუფისთვის განკუთვნილ ყველა უპირატესობას, რიყავს და უჩინარს ხდის. საზოგადოებისთვის ერთნაირად მიუღებელია „მასკულიზური ქალიც“ და „ფემინური კაციც“, ისინი უხეშად არღვევენ

დადგენილ სოციალურ წესრიგს, ამიტომაც „მიუკარებლებად“, „უხილავებად“ და „ავადმყოფებად“ მოინიშნებიან.

ჩაგვრა, ძალადობა, ბულინგი - ეს ყველაფერი სკოლიდან დაიწყო. კლასში კარადაში მკეტავდნენ ხოლმე, შიგნით ასაფეთქებლებს მიყრიდნენ, მიბრაზუნებდნენ. მიყვიროდნენ: „რაო პიდარასტო, მოგწონს სიბნელეში? კაცი ჰო არ შემოგივდო?“ ან ჩამომაცმევდნენ ნაგვის ურნას თავზე და ცოცხებს მირტყამდნენ...

სახლშიც იყო ფიზიკური, ფსიქოლოგიური ძალადობა ჩემზე. ჩემი ძმები, რომელთაგანაც ერთი 2 წლითაა ჩემზე უფროსი და მეორე 7 წლით, ზიზლით მიყურებდნენ, ასეთივე კომენტარებს მიკეთებდნენ. აილებდნენ საოჯახო ალბომს და ფოტოებში ჩემს სახეს ან ამოჭრიდნენ, ან სხვა რომელიმე ცნობილი ფეხბურთელის სახეს დააკრავდნენ ხოლმე.

მასკულინური ჰომოფობია კაცების მიმართ შიშია, დამცირების, აბუჩად აგდების და გარიყვის შიში. ნამდვილი მამაკაცი ვერ იქნება ჰომოსექსუალი - მამაკაცურობა მტკიცდება სხვა მამაკაცის თვალთახედვიდან. კაცს სჭირდება სხვა კაცის მხარდაჭერა და მოწონება. ქალი ერთგვარი ვალუტა ხდება, რომელსაც მამაკაცები საკუთარი მასკულინურობის გასაუმჯობესებლად/დასამტკიცებლად იყენებენ. მასკულინობა ჰომოსოციალური ქმედებაა. ჩვენ ვცდით საკუთარ თავს, ვრისკავთ, ვმონაწილეობთ საგმირო საქმეებში მხოლოდ იმისთვის, რომ სხვა კაცებმა დაგვინახონ და მოგვანიჭონ მასკულინურის იარლიყი. მოზარდისთვის მამა ხდება პირველი მამაკაცი, რომელიც აკონტროლებს მის ქცევას, მამას უერთდება სხვა კაცების: მასწავლებლების, მწვრთნელების, უფროსების გამომცდელი თვალები. ის ველარასოდეს იქნება თავისუფალი, რადგან მას მთელი სიცოცხლის მანძილზე სხვა კაცების მზერა აკონტროლებს (Kimmel, 2005, თავი მეორე, გვ. 33).

„ქალაჩუნად ყოფნის შიში“ ჰომოფობიის კულტურული განსაზღვრების საფუძველია. ეს კი ადრეული ასაკიდანვე იწყება. ბიჭებს გამუდმებით ემუქრებიან ბიჭი თანატოლები, რომ მათ „არამამაკაცურობას“, „ფემინურობას“, „ქალაჩუნობას“ გაამხელენ, რომ გათქვამენ მათ საიდუმლოს და ყველა დანარჩენი კაცის წინაშე შეარცხვენენ, როგორც

არა კაცურს, „ქალაჩუნას“. ავტორი იგონებს, რომ მისთვის ერთ-ერთი საყვარელი ხრიკი იყო ეთხოვა ბიჭებისთვის დაეხედათ საკუთარი ხელების ფრჩხილებისთვის - თუ ბიჭი ხელს გაშლიდა და საკუთარ სახეს გაუსწორებდა, შემდეგ კი მტევანს სახისკენ შემოატრიალებდა, თითებს მოხრიდა და ისე დააკვირდებოდა მას, გამოცდა ჩაბარებული ჰქონდა, ის კაცივით ამოწმებდა ფრჩხილებს. ხოლო თუ ბიჭი იგივე თხოვნის შესრულებისას მკლავს გაშლიდა, მტევანს სახის გასწვრივ დაიჭერდა და ხელის გულის შემოტრიალების გარეშე, გაშლილ მდგომარეობაში დააკვირდებოდა თავის მტევანს და ფრჩხილებს, ის ცხადად „ქალაჩუნა“ გამოდიოდა. კაცები მთელი სიცოცხლის მანძილზე იცავენ მამაკაცურობის საზღვრებს. როგორ ვიცვამთ, როგორ დავდივართ, რას მივირთმევთ, როგორ ვსაუბრობთ, ყველაფერი, ყველა მანერა და მოძრაობა შეიცავს კოდირებულ გენდერულ ენას. ავტორი კითხვებს უსვამდა ქალებს თუ როგორ ცნობდნენ ჰომოსექსუალ მამაკაცებს - პასუხები სტერეოტიპული იყო - სხვანაირად დადის, მანევრულია, ემოციური, ზედმეტად მზრუნველია, მიმატოვა, ქალების მიმართ ინტერესს არ იჩენს (Kimmel, 2005, თავი 2, გვ. 34).

შესაბამისად, მასკულინური ჰომოფობია არის არა ქალების, არამედ სხვა კაცების მიმართ შიში, არ აღიარებისა და გარიყვის შიში. გამოსავალი შენიღბვაა, საჯაროდ ქალების მიმართ ინტერესს უნდა იჩენდე, ინიღბებოდე და ცდილობდე არავინ ჩამოგხსნას ნიღაბი, რომ უპირატესობა არ დაკარგო. შიში გაიძულებს აიტანო სექსისტური ხუმრობები და გაჩუმდე, როდესაც გეებს შეურაცხმყოფელი სიტყვებით მოიხსენიებენ, ისე წარმოაჩინო საკუთარი თავი თითქოს შენთვისაც მისაღებია სექსუალური უმცირესობების მიმართ ძალადობრივი დამოკიდებულება (Kimmel, 2005, თავი 2, გვ. 35-36).

თავი IV. პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური კონტექსტი საქართველოში

ემპირიული მონაცემების განხილვამდე, მიმოვიხილავ კვლევის ანგარიშებს, რომლებიც ნათლად ასახავს ქალების, ბავშვების, ეთნიკური უმცირესობის, შშმ პირებისა და ლგბტ თემის მდგომარეობას საქართველოში.

საქართველოში, გენდერული უთანასწორობა და ოჯახში ძალადობა ერთ-ერთი მწვავე პრობლემაა. გაეროს ერთობლივი პროგრამის „გენდერული თანასწორობის ხელშეწყობისთვის საქართველოში“ ფარგლებში 2013 წელს ჩატარებული კვლევა „საზოგადოებრივი დამოკიდებულებები გენდერულ თანასწორობაზე პოლიტიკასა და ბიზნესში“ ცხადყოფს, რომ საქართველოში ჯერ კიდევ მყარია სტერეოტიპები გენდერულ როლებზე. ქალის ფუნქციაა შვილების გაჩენა და აღზრდა, საშინაო საქმეების კეთება, ხოლო მამაკაცების - ოჯახის ეკონომიკური უზრუნველყოფა. მოსახლეობა თვლის, რომ ქალისთვის უმჯობესია მისთვის „შესაფერისი საქმის“ კეთება, ის უნდა იყოს მორჩილი და თმობდეს პოზიციებს მამაკაცების სასარგებლოდ. გენდერული როლების განაწილება ქალისა და მამაკაცის ბუნებრივ არსთანაა დაკავშირებული. ქალი აჩენს შვილებს, უვლის მათ და ეს აძლევს უპირატესობას ოჯახის გარეთაც მასწავლებელი, აღმზრდელი იყოს. მამაკაცი ბუნებით აქტიური, მეზრძოლი და ლიდერული თვისებებითაა დაჯილდოებული და პოლიტიკაში, ბიზნესში წამყვან პოზიციებზე მოიაზრება.¹

მონაცემთა ანალიზის შედეგად ავტორები ასკვნიან, რომ მათ მიერ ჩატარებული კვლევა იმეორებს წინა წლებში ჩატარებული კვლევების შედეგებს. ანგარიშში გაანალიზებულია 2008, 2010 და 2011 წლების კვლევის შედეგები.²

¹ გაეროს განვითარების პროგრამის კვლევა: საზოგადოებრივი დამოკიდებულებები გენდერულ თანასწორობაზე პოლიტიკასა და ბიზნესში, 2013 წელი, გვ. 4

² იქვე, გვ. 5

სახალხო დამცველის 2016 წლის ანგარიშის თანახმად, საქართველოში ოჯახში ძალადობის შემთხვევები კვლავაც მაღალია. კვლევის შედეგად, გამოვლინდა, რომ ოჯახში ძალადობა განსაკუთრებით მძიმედ აისახება დაბალი შემოსავლების მქონე ან შემოსავლების არმქონე ქალებზე, არასრულწლოვნებზე, ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენელ ქალებსა და შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ქალებზე.³

ტენდენციად რჩება, ინტიმური პარტნიორის მხრიდან ძალადობის შეტყობინების შემდეგ, მსხვერპლის მიერ საქმის სამართალწარმოებაზე უარის თქმა. ომბუდსმენი მომართვიანობის მიხედვით გამომწვევ მიზეზებს შორის ასახელებს სამართალდამცავი უწყებებისადმი უნდობლობას, ეკონომიკური დამოუკიდებლობისა და სამომავლო პერსპექტივების არ ქონას, ძალადობის გაძლიერების და საცხოვრებლის არ ქონის შიშს. ძალადობის მსხვერპლები აღნიშნავენ, რომ სამართალდამცავი უწყების წარმომადგენლები ხშირად სოლიდარობას გამოხატავენ არა ძალადობის მსხვერპლის მიმართ, არამედ მოძალადის მიმართ და მათ თავს უხერხულად აგრძნობინებენ ოჯახის წევრის წინააღმდეგ შეტანილი საჩივრის გამო.⁴

ქალების დასაქმებისა და გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში ჩართულობის დაბალ მაჩვენებელზე მეტყველებს ომბუდსმენის 2016 წლის ანგარიში, რომლის თანახმადაც, აღმასრულებელი ხელისუფლების დონეზე, როგორც სამინისტროებში, ისე სახელმწიფო მინისტრის აპარატებში დასაქმებულთა უმრავლესობა ქალია, მაგრამ არა წამყვან, არამედ დაქვემდებარებულ პოზიციებზე. ეს გარემოება უკავშირდება ე.წ. „შუშის ჭერს“, როდესაც ორგანიზაციული სტრუქტურა, არაფორმალური წესები, სტერეოტიპები და დამყარებული ცრურწმენები ქალებს კარიერულ კიბეზე დაწინაურების საშუალებას არ აძლევს. გენდერული დისბალანსი შეინიშნება შინაგან საქმეთა სამინისტროში. აღსანიშნავია, რომ სამინისტროებში კვლავაც არ არის გამოყოფილი გენდერული თანასწორობის საკითხებზე პასუხისმგებელი პირები.⁵

³ საქართველოს სახალხო დამცველის სპეციალური ანგარიში: „ქალთა უფლებრივი მდგომარეობა საქართველოში და გენდერული თანასწორობა“, 2016 წელი, გვ. 28

⁴ იქვე, გვ. 29-30

⁵ იქვე, გვ. 7-8

ანგარიშში აღნიშნულია, რომ წინა წლებთან შედარებით, გაზრდილია იმ გამგეობების რიცხვი, რომლებსაც ჰყავთ გენდერულ თანასწორობაზე პასუხისმგებელი პირი „გენდერის მრჩეველი“. თუმცა, 25 გამგეობაში, კვლავ არ არის დანიშნული გენდერულ ბალანსზე პასუხისმგებელი პირი.

ადგილობრივი თვითმმართველობების მიერ მოწოდებული ინფორმაციის თანახმად, დაბალია გადაწყვეტილების მიღების დონეზე ქალთა ჩართულობა. აღსანიშნავია, რომ არცერთი თვითმმართველი ქალაქის მერი არ არის ქალი და მხოლოდ ერთ გამგებელია ქალი.⁶

„ქალთა მოძრაობამ“ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ქალთა მონაწილეობის გასაზრდელად სპეციალური მექანიზმების დაწესების ინიციატივით მიმართა საქართველოს პარლამენტს. ორგანიზაციის ინიციატივას კვოტირების სისტემის შემოღებაზე მხარი დაუჭირა ომბუდსმენმაც და პარლამენტის წინაშე წარდგენილ მოსაზრებაში აღნიშნა, რომ „კვოტირების სისტემა არის არსებული უთანასწორო მდგომარეობიდან თავის დაღწევის რეალური გამოსავალი და შანსი, ორივე სქესს თანაბრად მიეცეს შესაძლებლობა მონაწილეობა მიიღოს გადაწყვეტილების მიღების პროცესში“. პარლამენტმა კვოტირების სისტემასთან დაკავშირებულ არცერთ ინიციატივას არ დაუჭირა მხარი.⁷

რაც შეეხება დასაქმების ადგილზე სექსუალურ შევიწროებას - საქართველოს შრომის კოდექსი შეიცავს ჩანაწერს დისკრიმინაციისა და შევიწროების შესახებ, მაგრამ არ ეხება სექსუალურ შევიწროებას, არც მის ფორმებს და მას დისკრიმინაციის ზოგად დეფინიციასთან აერთიანებს. კერძოდ, შრომის კოდექსის მე-2 მუხლის მე-4 ნაწილის მიხედვით „დისკრიმინაციად ჩაითვლება პირის პირდაპირი და არაპირდაპირი შევიწროება, რომელიც მიზნად ისახავს ან იწვევს მისთვის დამაშინებელი, მტრული, დამამცირებელი, ღირსების შემლახველი ან შეურაცხმყოფელი გარემოს შექმნას, ანდა პირისათვის ისეთი პირობების შექმნა, რომლებიც პირდაპირ ან არაპირდაპირ

⁶ იქვე, გვ. 11-12

⁷ საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში: „ქალთა უფლებრივი მდგომარეობა და გენდერული თანასწორობა“, 2015, გვ. 8

აუარესებს მის მდგომარეობას ანალოგიურ პირობებში მყოფ სხვა პირებთან შედარებით“.⁸

საქართველოს კანონმდებლობა სექსუალური შევიწროების დეფინიციას არ მოიცავს, შესაბამისად, ჯერჯერობით არ შექმნილა პრეცედენტი ამ ტიპის დანაშაულების გამოძიებაზე.

ომბუდსმენის 2016 წლის ანგარიშში, აღნიშნულია, რომ გენდერული უთანასწორობის გლობალური ინდექსის მიხედვით, ქალთა მონაწილეობა შრომის ბაზარზე კაცებთან შედარებით ნაკლებია და თუ ამ მონაცემებს გავითვალისწინებთ, 2015 წელთან შედარებით საქართველოს მაჩვენებელი გაუარესებულია. განსხვავებულია სქესთა შორის შემოსავლების თანაფარდობა, კაცის სავარაუდო წლიური შემოსავალი, ორჯერ აღემატება ქალის საშუალო წლიურ შემოსავალს. სახალხო დამცველი თვლის, რომ ამ მაჩვენებლებს მრავალი სოციო-კულტურული მიზეზი აქვს, თუმცა მთავარი ისაა, რომ არ არსებობს საკანონმდებლო გარანტიები ქალთა გენდერული ნიშნით ჩაგვრის წინააღმდეგ, მაგალითად: სექსუალური შევიწროების აკრძალვა, თანაბარი ღირებულების შრომის თანაბარი ანაზღაურების საკითხის რეგულირება და სხვა.⁹

სექსუალური შევიწროების და ოჯახში ძალადობის შემთხვევები აქტუალურია ეთნიკური უმცირესობის წარმამადგენელი ქალებისთვისაც. კონსტიტუციის 42-ე მუხლის კვლევის თანახმად, სამცხე-ჯავახეთსა და ქვემო ქართლში ქართველებთან ერთად კომპაქტურად დასახლებულ აზერბაიჯანელებსა და სომხებს შორის ოჯახში ძალადობის შემთხვევები ხშირია, თუმცა ქალები ამ თემაზე საუბარს ერიდებიან და დუმილს ამჯობინებენ. ამ პრობლემას ემატება ადრეული ქორწინების მაგნი პრაქტიკა, გენდერული ნიშნით დისკრიმინაცია საკუთრებასთან მიმართებით და ქართული ენის არ ცოდნა. ენობრივი ბარიერები, მატერიალური სიდუხჭირე, განათლების დაბალი

⁸ მარიამ ამაშუკელი, კვლევის ანგარიში: „სექსუალური შევიწროება - ქალთა „უჩინარი“ დისკრიმინაცია“, 2015 წელი, გვ. 39

⁹ საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში: „ქალთა უფლებრივი მდგომარეობა საქართველოში და გენდერული თანასწორობა“, 2016 წელი, გვ. 13

დონე და გავრცელებული სტერეოტიპები ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენელ ქალებს ართმევს შესაძლებლობას დაიცვან საკუთარი უფლებები.¹⁰

ომბუდსმენის 2016 წლის ანგარიშში „შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უფლებრივი მდგომარეობა საქართველოში“ ვკითხულობთ, რომ შშმ პირები - ბავშვები, ქალები, უმრავი პრობლემის წინაშე დგანან. სახელმწიფოს პოლიტიკა ჯანდაცვისა და სოციალური დაცვის სფეროში არ არის სენსიტიური შშმ პირთა მიმართ. ისინი ვერ სარგებლობენ მათ საჭიროებებზე მორგებული სამედიცინო მომსახურებით, ბენეფიციარები ფინანსურად სახელმწიფო სოციალურ პაკეტზე არიან დამოკიდებულნი. ეს პაკეტი კი არ იძლევა ჯანმრთელობისთვის აუცილებელი მედიკამენტების შეძენის შესაძლებლობას.

ერთ-ერთი გამოწვევაა შშმ ქალის მიმართ არსებული ძალადობის გამოვლენა პოლიციელების მხრიდან. განსაკუთრებით, იმ შემთხვევაში თუ სავარაუდო მსხვერპლს ფსიქიკური პრობლემები აქვს. მიზეზი ზოგადი საკანონმდებლო რეგულაციებია, რომლებიც არ ითვალისწინებს შშმ პირთა ინდივიდუალურ საჭიროებებს.¹¹

რაც შეეხება შშმ ბავშვებს, აქაც იგივე უნდა ითქვას, პრობლემურია მათ მიმართ არსებული ძალადობის იდენტიფიცირების საკითხი. საკანონმდებლო დონეზე არ არსებობს ცალკე რეგულაცია ოჯახში ძალადობის წინააღმდეგ შშმ პირებთან (მათ შორის ბავშვებთან) მიმართებით და ის გაერთიანებულია ოჯახში ძალადობის წინააღმდეგ ბრძოლის ზოგად პოლიტიკასთან.¹²

სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვების განათლებასთან მიმართებით, ანგარიშში აღნიშნულია, რომ არ არსებობს დაფინანსების ერთიანი მექანიზმი და ინკლუზიური განათლების დაფინანსება ზოგადი განათლების

¹⁰ კონსტიტუციის 42-ე მუხლის კვლევა: „ქალთა უფლებრივი მდგომარეობა სამცხე-ჯავახეთსა და ქვემო ქართლში“, 2017 წელი, გვ. 8-9

¹¹ საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში: „შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ადამიანების უფლებრივი მდგომარეობა საქართველოში“, 2016 წელი, გვ. 32-33

¹² იქვე, გვ. 29-30

საფეხურზე ფრაგმენტულია. საკანონმდებლო დონეზე არ არის დარეგულირებული სპეციალური პედაგოგის სტატუსი და ინტეგრირებული კლასების კონცეფცია.¹³

ჩემი კვლევის ფარგლებში ქალებისა და შშმ პირების პრობლემებთან ერთად აქტუალურია სექსუალური უმცირესობის პრობლემები. ომბუდსმენის ყოველწლიური კვლევის ანგარიშის თანახმადაც - ლგბტ ადამიანები ცხოვრების ყველა სფეროში დევნის, შეუწყნარებლობის, სისტემური ძალადობის მსხვერპლნი არიან. მოსახლეობაში მაღალია ჰომოფობიური განწყობები და ასევე, პრობლემად რჩება, პოლიტიკური ჰომოფობია, რომელიც კიდევ უფრო ამწვავებს აგრესიას თემის წევრების წინააღმდეგ.¹⁴

¹³ იქვე, გვ. 24-25

¹⁴ საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში: „ქალთა უფლებრივი მდგომარეობა და გენდერული თანასწორობა“, 2016 წელი, გვ. 45

ემპირიული ნაწილი

თავი V. გენდერული უთანასწორობისა და გენდერული სტერეოტიპების ზოგადი განხილვა ქართულ რეალობაში

კვლევის ფარგლებში, 150-მდე ნაარტივის გაანალიზების შემდეგ, აღმოჩნდა, რომ ქართველი ქალების ისტორიებში ერთ-ერთი ყველაზე ხშირი და მოცულობითი თემაა გენდერული უთანასწორობა, რომელსაც კარგად ხსნის აირის მერიონ იანგის ჩაგვრის სახეებიდან - ექსპლოატაცია. ქალების ჩაგვრას ნაწილობრივ ქალების მიერ მამაკაცებისთვის მათი აუნაზღაურებელი შრომის სისტემატური გადაცემა წარმოადგენს. ქალთა ჩაგვრა არ არის მხოლოდ სტატუსის, ძალაუფლების და სიმდიდრის უთანასწორობა. გენდერულ ექსპლოატაციას ორი ასპექტი აქვს - მატერიალური შრომის ნაყოფის და მზრუნველობითი, სექსუალური ენერჯის მამაკაცებისთვის გადაცემა (Young, 1990, თავი 2, გვ. 50). ქალები ასრულებენ საშინაო, საოჯახო საქმეებს - უვლიან შვილებს, ალაგებენ სახლებს, ამზადებენ სადილს, ჩართულნი არიან სოფლის მეურნეობაში, მეცხოველეობასა და მიწათმოქმედებაში, ხშირად კი ამ ყველაფერის პარალელურად ადგილის დასამკვიდრებლად პროფესიულ სფეროშიც უწევთ ბრძოლა - *„დილიდან საღამომდე ხომ გასული უნდა იყოს ქალი ფულის საშოვნელად, მერე მოვიდეს საჭმელიც უნდა გააკეთოს, შეშაც იმან დაჭრას და წყალიც მოიტანოს“*.

საუკუნეების განმავლობაში მამაკაცის მიერ ცოლის/ქალის შერთვა მისი და მისი ოჯახის წევრების მოვლა-პატრონობასთან იყო გაიგივებული. ქალი გადასცემს მამაკაცს მზრუნველობით ენერჯიას, უვლის და ემსახურება მას, თავად კი მუდმივად იჩაგრება, ვერ იყენებს საკუთარ უნარებს, ნაკლებად თვითრეალიზებულია და შესაძლოა, ამას ბევრი მათგანი ვერც კი აცნობიერებდეს.

ჩვენს კულტურაში ბიოლოგიური სქესი უამრავ ბარიერს ქმნის - გოგონებს უწევთ თანასწორი სტატუსის დამტკიცება, ადგილის დამკვიდრებისთვის ბრძოლა, ხშირად თავის მართლებაც კი გულწრფელობისა და „ადამიანობისთვის“. ოჯახური სტრუქტურა

ცვლის ადამიანებს და მსხვერპლს ითხოვს არამხოლოდ დედისგან, არამედ დედმამიშვილებისგანაც. დედასთან ერთად, გოგონაც იძულებულია აიტანოს მამის მძიმე ხასიათი და მუდმივი „დანაშაულის“ გრძობით იცხოვროს, რომ ოჯახს სურდა მის ნაცვლად ვაჟი დაბადებულიყო. ისტორიებში ამ პრობლემით არაერთი ადამიანი შეწუხებული - *ტკივილები და სევდა, რომელიც გოგოდ დაბადებას თან ახლავს, არ განელებულა; „აა, ბიჭის გამო გააჩნეთ ეს, ალბათ, არა?“* მყარად ფესვადგმული სტერეოტიპია - შრომისმოყვარე გოგონა, რომელიც დიდი ძალისხმევის შედეგად აღწევს წარმატებას და ბიჭი, რომელიც იგივე შედეგს იღებს მარტივად, დროის და ენერჯის მინიმალური დანახარჯით. საბავშვო ბაღის აღმზრდელები, სკოლის მასწავლებლები, ლექტორები აღადგენენ და ამტკიცებენ ამ წარმოდგენებს გოგონების უნარების, სამომავლო პერსპექტივის დაკნინებით - *„ქალის ტვინი თხამ ბალახს მიაჭამაო“; „გოგო და ჭკვიანი მე არ გამიგია, რა თქვენი საქმეა ფიზიკაო“.*

„რეპრესირებული სურვილები“ - ასე აფასებს ერთ-ერთი რესპონდენტი პატრიარქატის გავლენის ქვეშ მოქცეულ ნებას, თავისუფლებას. ქალებს ეზღუდებათ განქორწინება - „სირცხვილია“, განათლების მიღება - „აიშვებს“, საკუთარი სხეულების მოვლა - „არ შეგშვენის“, ხმამაღალი სიცილი, ინიციატივის გამოხატვა, გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მონაწილეობა. თუკი ისინი მოახერხებენ მაღალ პოზიციაზე დაწინაურებას - განსაკუთრებით იგრძნობა ქალი ხელმძღვანელის მიუღებლობა. მის მიერ გამოცხადებული საყვედური, მოთხოვნა არასერიოზულად აღიქმება და უფროსი ქალის ისტერიულ, ნევროზულ, „მოუწყობელ“ ცხოვრებასთან ასოცირდება. ქალი სუსტია, მსხვერვადი და მისი მხრიდან ძლიერების, პრინციპულობის გამოხატვა არანორმალურ ქცევად ითვლება. აქ, თავს იჩენს მეორე უკიდურესობა - ძლიერი, მასკულინური ქალი აღარაა ფემინური და მას არც სისუსტე ეპატიება - „კაცივით აზროვნებს“, „კაცივით მოქმედებს“ - *„თითქოს აღარ გაქვს უფლება, თუნდაც იტირო“.*

თუკი ახალგაზრდა გოგონებს/ქალებს მეტი ცოდნა, უკეთესი პირობები აქვთ მჩაგვრელ სისტემასთან საბრძოლველად, მეტად უჭერენ მხარს ოჯახის წევრები, მშობლები, იგივე პირობებით არ იყვნენ განებივრებულები ასაკოვანი რესპონდენტები. მათი განსაკუთრებულობაც აქედან გამომდინარეობს. ცნობიერების, განათლების ნაკლებობის

პირობებში რესპონდენტებს მაინც უჩნდებოდათ პროტესტის გრძნობა და ყველა მათგანი თავისებურად ცდილობდა თავი დაეღწია ძალადობრივი გარემოსთვის. ისინი დაუპირისპირდნენ ქმრებს, ქმრის ოჯახის წევრებს, საკუთარ მშობლებს და წარმოდგენელ პირობებში დამოუკიდებლობისთვის მებრძოლი ქალის ისტორიები შექმნეს - „39 წლის ვიყავი და მარტომ დავიწყე ცხოვრება თავიდან. დავივიწყე ლეილა და გაგხდი ისევ გული“.

ქალებს და მხოლოდ დედებს, ბრალს სდებენ და სჯიან შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე შვილების გაჩენისთვის. დედები ისჯებიან მდებარეობითი სქესის შვილის დაბადების შემთხვევაშიც. გამოსავალი ერთია, დამნაშავე დედაა, ისჯება მკაცრად, ერთობლივი ცხოვრების განმავლობაში ფიზიკური ძალადობით ან მარტოობით. მამაკაცები ტოვებენ ოჯახს და სპეციალური საჭიროების მქონე შვილების აღზრდაში მთელს პასუხისმგებლობას საკუთარ თავზე მხოლოდ ქალები იღებენ.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ თუკი მამაკაცები უკუბრუნდებიან სენით დაავადებულ შვილებს დედების ამარა ტოვებენ და პასუხისმგებლობას იხსნიან, ქალების როლი არა მხოლოდ ამ შემთხვევაშია ყურადღების ღირსი, არამედ თითქმის ყველა შვილის ისტორიაში მათი ქცევა არის გულშიჩამწვდომი. ძლიერი, თავდადებული დედის სახე ჩანს ნინო ბაიდაურის ისტორიაში, სადაც ღარიბი, მარტოხელა ქალი შვილს სარეცხის „შპილკებით“ დანთებულ ცეცხლზე უწვავს ერბოკვერცხს. დედის როლი განსაკუთრებულია სალომე ცოფურაშვილის ისტორიაში - სიმსივნით დაავადებული დედა მალავს საკუთარ პრობლემას, რომ შვილებმა უდარდელად შეძლონ საზღვარგარეთ სწავლის დასრულება.

ამ პროექტში ისტორიები ერთმანეთს ჰგვანან - ძალადობის მსხვერპლი, ძლიერი, განსაკუთრებული პიროვნული თვისებებით გამორჩეული ქალები, რომლებიც საკუთარი ძალებით უპირისპირდებიან მჩაგვრელ გარემოს, უკეთესობისკენ ცვლიან ცხოვრებას და ქმნიან პრეცედენტებს. თითოეული მათგანი ძალადობის მსხვერპლია, საზოგადოებრივი ზეწოლის შედეგად, წლების განმავლობაში იტანდნენ ფიზიკურ, მორალურ შეურაცხყოფას მშობლების, და-ძმების, მეზობლების, ქმრების, პარტნიორების, ქმრის ოჯახის წევრების მხრიდან. მათ წაართვეს არჩევანის,

დამოუკიდებლობის უფლება, მკაცრად დაუწესეს საყოველთაოდ მიღებული ნორმები, „ცოცხლად დამარხეს“ და წარსულიც კი მოჰპარეს - შეუცვალეს სახელი, აიძულეს ჰყვარებოდათ მოძალადე, მოღალატე ქმრები, რომლებიც მხოლოდ უსიტყვო მორჩილებას და „მსახურებას“ ითხოვდნენ მათგან.

5.1 გენდერული სოციალიზაციის თავისებურებები ოჯახში

ქართველი ქალების ისტორიებში ყველაზე ხშირად გენდერული უთანასწორობის პრობლემა იკვეთება. სტერეოტიპულ კონტექსტში ჩამოყალიბებული გენდერული როლები აიძულებს ქალებს და მამაკაცებს დაემორჩილონ კულტურულ ნორმებს. ქალი საოჯახო/საშინაო საქმეების პარალელურად ჩართულია პროფესიულ საქმეშიც. საშინაო საქმეების გარდა ქალები სოფლის მეურნეობაშიც აქტიურად მონაწილეობენ (მეცხოველეობა, მეფრინველეობა, მიწათმოქმედება) მამაკაცი კი უმეტესად, მხოლოდ ეკონომიკურ ვალდებულებას იღებს საკუთარ თავზე. აუნაზღაურებელი საოჯახო საქმე „უხილავ შრომასთან“ იგივდება და ქალებისთვის პროფესიული უნარების განვითარების ხელისშემშლელ ფაქტორად ითვლება.

სამუშაოდან დაბრუნებულს, დასვენების დრო არ გაქვს იმიტომ, რომ ისევ ოჯახის საქმეებია მოსაგვარებელი: სარეცხი, ჭურჭელი, სადილი.

გენდერული სტერეოტიპების განმტკიცებას ხელს უწყობს მშობლები, რომლებიც განსხვავებულად ეპყრობიან შვილებს. ბიჭებს მეტი უპირატესობა, არჩევანის/ნების თავისუფლება აქვთ, ნაკლებად არიან დატვირთული საოჯახო საქმეებით და არ მოეთხოვებათ „ხუთოსნობა“. მათგან ითხოვენ ძლიერებას, ემოციების ჩახშობას, აგრესიას ოჯახისა და ქვეყნის დასაცავად. გოგონებს მოეთხოვებათ თვინიერება, უსიტყვო მორჩილება, საოჯახო საქმეების შესრულება, დროის უმეტესი ნაწილის სახლში გატარება, დროულად მოსვლა. მათ არა აქვთ თავისუფალი არჩევანის უფლება, რადგან პატრიარქალურ ოჯახში დადგენილ წესებს ემორჩილებიან.

ჩემი ოჯახის წევრებისთვის დიდ პრობლემას წარმოადგენდა ჩემი მეზობელ სოფელში სირბილი. „მაინც გოგო ვარ და...“ არადა, ბიჭივით, მეც 2 ხელი და 2 ფეხი მაქვს.

პატარაობისას მამას ეცინებოდა პოლიციელობა რომ მინდოდა, ბებია კვდებოდა სიცილით.

გოგონების ქცევას, არჩევანს, სექსუალობას ჯერ მშობლები აკონტროლებენ, შემდეგ კი პარტნიორები. პროექტის მონაწილე ქალების ისტორიები ერთმანეთს ჰგავს, მათ არა აქვთ უფლება მიიღონ განათლება, აირჩიონ სასურველი პროფესია, შექმნან ოჯახი მათთვის სასურველ დროს. ქალის ცხოვრების ყველა ეტაპს საზოგადოება აკონტროლებს.

თუმცა ქმრის ე.წ. ფუნქციები ახლა მშობლებმა იკისრეს და მუდმივი კონტროლის წნეხში მამყოფებდნენ. ხანდახან მიკვირს, ამდენს როგორ მივალწიე კონტროლის ასეთ რეჟიმში.

მეცვა ყველაზე მოკლე კაბა 90-იანებში; ვისვამდი ისეთ წითელ პომადას, რომელსაც მაშინ ძალიან ნაკლებად ატარებდნენ და ალბათ, სიგარეტის მოწევაც ამის გამო დავიწყე. ეს იყო, ჩემი მცირე საპროტესტო აქცია მამის წინააღმდეგ, რომელმაც დაბადებისთანავე მეორეხარისხოვანის იარლიყი მომამაგრა და ასევე საზოგადოების, რომელიც დღიურად ცდილობდა ჩემი ინდივიდუალობისა და განსხვავებულობის დაკნინებას, გაქრობას.

გლორია ვოტკინსის თეორიის თანახმად, პატრიარქატი ძალადობს არა მხოლოდ ქალებზე, არამედ მამაკაცებზეც და ამავე დროს, ქალებიც განამტკიცებენ პატრიარქატის ძალაუფლებას ჩვენთვის მისი წესების მუდმივი ჩაგონებით. პატრიარქალური აზროვნება აყალიბებს ჩვენს კულტურულ ღირებულებებს და მათ ჩვენს გარშემო არსებული ინსტიტუტები განამტკიცებენ (Watkins, 2016, გვ. 3).

პატრიარქალური წესები ჩაგრავს არა მხოლოდ გოგონებს, არამედ ბიჭებსაც - მთელი რიგი თვისებების გამოვლენის შეზღუდვითა და მძიმე პასუხისმგებლობების დაკისრებით.

კულტურა მათაც ნორმებს უწესებს: არ უნდა იტირონ, არ უნდა გამოხატონ ემოციები, უნდა იყვნენ რაციონალურად პრაგმატულები და კულტურა არ ეკითხება, უნდა თუ არა მათ ეს, ან შეუძლიათ თუ არა მათ ამ პასუხისმგებლობის ტარება.

დაღლილი, შეურაცხყოფილი ქალები იწყებენ ბრძოლას, იცვლიან ცხოვრების წესს, იძენენ განათლებას და ხდებიან დამოუკიდებლები. ამ ამბებს კი სხვა ქალებისთვის ჰყვებიან, მათთვის ვინც, თავს უხრის ძალადობრივ გარემოს, ვისაც საკუთარი თავი „შვილების გულიზა“ შეუწირავს მოძალადეებისთვის. ქართველი ქალები აქტიურად ერთვებიან სამოქალაქო აქტივიზმში, ცდილობენ უკეთესი განათლების მიღების შესაძლებლობა მისცენ შვილებს და გარშემომყოფებს, იბრძვიან ეკონომიკური დამოუკიდებლობისთვის, თანამშრომლობენ სახელმწიფო სტრუქტურებთან, სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებთან, აცნობენ პრობლემების მოგვარების მათეულ ხედვას, აწვდიან რეკომენდაციებს, მონაწილეობენ საკრებულოს სხდომებში.

„მშობელთა კავშირის“ სახელით, ასევე, აქტიურად ვარ ჩართული ადგილობრივი ბიუჯეტის განხილვებში, რომ ადგილობრივმა ხელისუფლებამ გააკეთოს ამ ბავშვებისთვის რაღაც. გარდა ამისა, ვატარებთ ტრენინგებს საბავშვო ბაღის პედაგოგებისთვის, მშობლებისთვის, სპეც-პედაგოგებისთვის და სხვა. ვთანამშრომლობთ სხვადასხვა ორგანიზაციებთანაც.

ეხლა მე ვმუშაობ ჩემი და ჩემი დის დაფუძნებულ არასამთავრობო ორგანიზაციაში. ჩვენ ვმუშაობთ უსინათლო და მცირემხედველი ადამიანების პრობლემებზე - განათლება, რეაბილიტაცია, გარემოს ხელმისაწვდომობის მიმართულებებით.

ჩემი კვლევის ემპირიული მონაცემები ცხადყოფს, რომ სახელმწიფოს როლი სოციალური პრობლემების მოგვარებისას უმნიშვნელოა და რესპონდენტები თავად ცდილობენ გამონახონ პრობლემის მოგვარების სტრატეგიები.

ყველაზე დიდი სიხშირით გვხვდება ზმნები: ვიბრძოდი, ვწვალობდი, ვიტანჯებოდი. ყველა ისტორია ადრესატში იწვევს ემოციურ თანაგანცდას. ამბები თანმიმდევრულია, მიჰყვები მათ, კითხულობ და ნათლად წარმოიდგენ ყველა სოციალურ პრობლემას.

ქალებთან მიმართებით დამკვიდრებული ეპითეტებია: „წუწუნა“, „კეკლუცი“, „ისტერიული“, „უვარგისი“, „გაფუჭებული“ – „როგორც წესი, ეს სიტყვები **ჭირვეულობა, ისტერიულობა ქალის მიმართ გამოიყენება**“. ეს ეპითეტები მიგვანიშნებს ქალთა პრობლემების აღქმის არასერიოზულობაზე, პატრიარქალური გარემოს ღიად და შეფარულად გამოხატულ ძალადობაზე, სადაც ქალებს უწევთ ბრძოლა, ძალისხმევის დახარჯვა საკუთარი სიმართლის, გულწრფელობის დასამტკიცებლად - „*შეიძლება ამაზე არავინ ყვიროდეს, მაგრამ ეს სამყარო ღიად გამოხატული ძალადობის გარემოც ძალადობს*“. „**ნაცრისფერი ქალი**“ არის მეტაფორა უუფლებო, უჩინარი ქალებისა, რომლებსაც ინიციატივის, არჩევანის, დამოუკიდებლობის უფლებები აქვთ ჩამორთმეული.

5.1.1 ოჯახში ქალზე გენდერული ძალადობა

ოჯახური ძალადობის შემთხვევები ამ ნარატივებში ერთი-ერთი წამყვანი თემაა. პრობლემები იწყება ადრეული ქორწინებიდან, როდესაც არასრულწლოვან გოგონებს დაუკითხავად ათხოვებდნენ „პატიოსან და დიდებულ პიროვნებებზე“, სრულიად უცნობ ადამიანებზე, ასაკოვან მამაკაცებზე. ამ დროს, არა მხოლოდ ქალის, არამედ მამაკაცის უფლებებიც ირღვეოდა, რადგან სწორედ ვაჟის ოჯახი წყვეტდა ვისი ოჯახისშვილი უნდა შეერთო მას ცოლად. ცალკე მოვლენაა, არასრულწლოვანი/ასაკით უმცროსი გოგონების შერთვა იმ მიზეზით, რომ მამაკაცმა თავად „აღზარდოს ქალი“, „მის ჭკუაზე მოიყვანოს“.

ჩვენთან მაშინ პატარები თხოვდებოდნენ და 8 კლასი რო დავამთავრე, სათხოვნელად მოდიოდნენ. რა ვიცი, ხან ვინ მოჰყავდათ, ხან ვინ...

საოჯახო საქმეებსა და შვილების ზრუნვაში ძალაგამოლულ ქალებს ნასვამი, ნარკოდამოკიდებული ქმრები ფიზიკურად უსწორდებიან, ემუქრებიან. ამკარაა, რომ გათხოვილი ქალები „მამაკაცის ოჯახში“ სრულიად უუფლებო სტატუსით

სარგებლობენ, მათზე ძალადობენ არამხოლოდ ქმრები, არამედ ოჯახის დანარჩენი წევრები: მამათილი, დედამთილი, მული. საკუთარი აზრის გამოთქმა, მამაკაცისთვის ვერბალურად წინააღმდეგობის გაწევა მათ ძალადობისადმი მოწყვლადს ხდის. ქალი საკუთარი აზრებით, არგუმენტებით, საკითხისადმი კრიტიკული დამოკიდებულებით მაშინვე საეჭვო ხდება.

მის შემთხვევაში სახეში გარტყმა ძალადობად არ ითვლებოდა. თუკი ერთი შემოგარტყა „რა პრობლემაა, აქ არაფერი ისეთი არ არის!“.

ოჯახში ქალზე ძალადობის მიზეზს შორისაა ქალის მიერ გოგონას ან შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე შვილის გაჩენა. მამაკაცები თვლიან, რომ მსგავს შემთხვევებში მხოლოდ ქალები არიან დამნაშავეები, ფიზიკურად უსწორდებიან მათ და პასუხისმგებლობას გაურბიან. ნარატივების მნიშვნელოვან ნაწილში, გამოკვეთილია ემოციურად არამდგრადი, ოჯახიდან გაქცეული, მოძალადე მამაკაცების სახე. ქალის „ბრალეულობა“ გამოწვეულია კულტურული სტერეოტიპებით, განათლების და ცნობიერების დაბალი დონით. მამაკაცებს წარმოდგენაც კი არა აქვთ, რომ შვილის განსაზღვრული სქესით დაბადება ორივე მშობელზე ერთნაირადაა დამოკიდებული (ბიოლოგიური მოცემულობა).

მაგალითად, საზოგადოებაში არსებობს შეხედულებები, რომ ქალის ბრალია, როდესაც ბავშვი იბადება ასეთი. ყოველთვის მეუბნებოდნენ, რომ „შენ ალბათ ფეხმძიმობის დროს არ გაუფრთხილდი“... და ა.შ. ნებისმიერ შემთხვევაში, იქნება ეს დაუნის სინდრომი, აუტიზმი თუ ცერებრალური დამბლა, ხდება ქალის დადანაშაულება. ძალიან ბევრი ოჯახი დაინგრა ამის გამო და მთლიანად მარტო დარჩენილ ქალზე გადადის ტვირთი. ჩემს შემთხვევაშიც ასე იყო...

ერთ-ერთი ისტორიის თანახმად, ქმარმა ცოლი გოგონას გაჩენისთვის დასაჯა და საავადმყოფოშივე მიატოვა.

მე მაშინ პირველად ვიმშობიარე თელავში და სოფელიც მახსოვს, კონდოლიდან იყო გოგო, რომელსაც აღარ მოაკითხა ქმარმა იმიტომ, რომ გოგო გააჩინა. ეს გოგო ტიროდა ხოლმე, ისე ტიროდა...

ქალები ძირითადად ქმრებზე არიან ეკონომიკურად დამოკიდებულნი, რადგან ნაადრევი ქორწინება განათლების მიღების შესაძლებლობას უკარგავთ. გათხოვილი ქალი „ახალ ცხოვრებას“ იწყებს, ვაჟის ოჯახის წევრებს უფლება აქვთ მულის პატივსაცემად სახელიც კი შეუცვალონ მას.

ჩემი ქმრის ოჯახმა სახელიც კი შემიცვალა, ლეილა დამარქვეს, ჩემი ქმრის დის საპატივცემულოდ. მე კიდევ გული უფრო მომწონდა.

ძალადობის მსხვერპლი ქალები სრულიად მარტონი არიან სინამდვილის წინაშე. წლების განმავლობაში იტანჯებიან ძალადობრივი ურთიერთობებით, რადგან ქმართან გაცილების ნებას მათ საკუთარი მშობლები არ რთავენ. თუკი გაბედავენ და თავს დააღწევენ „ცემა-ტყეპას,“ ეს ნიშნავს, რომ ისინი „ოჯახს არ გამოადგენ“, „უვარგისები და გაფუჭებულები“ არიან.

სახლშიც ვერ ვბრუნდებოდი, მშობლებმა მითხრეს, სახელს ნუ შეარცხვენ ჩვენსასო. დავრჩი, ასე, მარტო ჩემს დარდებთან.

ოჯახურ ძალადობას ქალები განსხვავებული ინდივიდუალური სტრატეგიებით უპირისპირდებიან. ცდილობენ თავი დააღწიონ მჩაგვრელ გარემოს განქორწინებით, განათლების მიღებით, ეკონომიკური დამოუკიდებლობის მოპოვებით - საჯარო და კერძო/ბიზნეს სექტორში დასაქმებით, თვითდასაქმებით, მოძალადე მამაკაცთან დაპირისპირებით - სამართალდამცავი უწყებებისადმი მიმართვით.

ყველაზე რთული იყო იმის გაცნობიერება, რომ მშობლები არ აპირებდნენ ჩემს მხარდაჭერას, როცა ქმართან განქორწინების და საკუთარი განვითარებისთვის თავისუფალი სივრცის მოპოვება გადავწყვიტე.

რაც შეეხება სახელმწიფოს როლს, ნარატივებში საერთოდ არ არის საუბარი მის ძლიერებაზე.

ოჯახური ძალადობის თემაზე საუბრისას ხშირად გამოყენებული სიტყვებია: ცემა, ატანა, ბრძოლა, შიში, შეზღუდვა, კონტროლი. ყველა ისტორია დინამიური, ექსპრესიული და მიზანმიმართულია. ისინი მინიმალური კონტრასტით გამოირჩევიან,

თუ არ ჩავთვლით ერთ-ერთ ისტორიას მამისა და დედის, შვილისა და მამის დაძაბული ურთიერთობის შესახებ. ამ ამბავში გამოყენებულია ტროპის რამდენიმე სახე - შედარება - „დიდ კაცთან პატარა ქალსა როდის გასვლია მართალი“; ირონია - „დედას კარიერული ზრდისთვის არ უზრუნია ისე გათხოვდა... დედას იმედი არ ჰქონდა, რომ გაყრის შემდეგ 4 ბავშვს არჩენდა მარტო, უმამოდ. ამიტომ „შვილების გულიზა“ იტანდა ყოველივეს“. „შვილების გულიზა“ არის ვერბალური ირონიის სახე, როდესაც შვილი პრობლემის ახსნისას, დედის დიალექტურ მეტყველებას „დასცინის“. ეს წინადადება განამტკიცებს რესპონდენტის მოსაზრებას, რომ დედაც დამნაშავე იყო საკუთარი თავისა და შვილების წინაშე. რესპონდენტი მხატვრული ეფექტის გასაძლიერებლად წინადადებებში ერთსადაიმავე სიტყვებს რამდენჯერმე იმეორებს - მაგ: „**დაახ**, ჩემს ოჯახში იყო ძალადობა... **დაახ**, მეც ვიყავი ოჯახური ძალადობის მსხვერპლი“. სხვა ისტორიებისგან განსხვავებით, აქ, გამოყენებულია ჟარგონები - „მოსმა“, „ტიპი“, „გავედი ქალაქში“, გამონაკლის შემთხვევად გვხვდება „თვითირონია“ – „ნელ-ნელა ავიხსენი ალვირი“. ამ შემთხვევაში, „ალვირის ახსნა“ არა გარყვნილი, არამედ თავისუფალი, დამოუკიდებელი ცხოვრების მეტაფორაა.

5.1.2 ოჯახში ბავშვზე ძალადობა

ოჯახში არამხოლოდ ქალებისთვისაა შექმნილი სტრესული გარემო, არამედ ბავშვებისთვისაც. მათ არჩევანს პატივს არ სცემენ, გამუდმებით შეახსენებენ, რომ „შესანახები“ არიან და დროა, ოჯახი შექმნან. არის შემთხვევები, როდესაც მშობლები, განსაკუთრებით, მამები ძალადობენ შვილებზე. მიზეზი ძირითადად, გენდერული სტერეოტიპებია. ქალის დაბადება მწუხარებას, ცხოვრების სურვილის დაკარგვას იწვევს. მშობლები ფიზიკურად უსწორდებიან შვილებს. განსაკუთრებით მიუღებელი ხდება განსხვავებული აზრი, ჩაცმულობა, სექსუალობა, საყოველთაოდ მიღებული წესებიდან გადახრა.

ყოველი მორიგი ჩხუბისას 3 ბავშვი ვაშველებდით მშობლებს (რაც მამის გაკავებასა და დედის გაჩუმებაში გამოიხატებოდა).

ძალიან ხშირად მესმოდა მამისგან, რომ არ ჰქონდა ცხოვრების მოტივაცია, რადგან არ ყავდა ბიჭი შვილი - მემკვიდრე.

წნეხის ქვეშ, უმეტესად, გოგონები არიან, მათ საკუთარი მამები განათლების მიღების უფლებას არ აძლევენ. განათლება არ არის „ქალის საქმე“, მათ არ ენდობიან, რადგან მარტო დარჩენილი ქალი სახიფათოა და „აიშვებს“.

ასეთი „ჩარჩო“ იყო წამოყენებული ოჯახის მხრიდან. და როცა ვამბობდი, რომ თეატრალურში მინდოდა ჩაბარება, პასუხად ვიღებდი, რომ „თეატრალურში მხოლოდ ბოზები სწავლობენ“, ხომ იყო ეს დამოკიდებულება, არა?

საქართველოში თუ გოგოდ დაიბადე, რეალურ ცხოვრებას ვერ ეხები ვერსად გარდა იმისა, რაც ხდება სახლში, ოთხ კედელს შუა. არა და არაფერი არ ხდება სამზარეულოში.

ოჯახური სტრუქტურა ცვლის ადამიანებს და მსხვერპლს ითხოვს არამხოლოდ დედისგან, არამედ დედმამიშვილებისგანაც. გოგონა იძულებულია აიტანოს მამის მძიმე ხასიათი და მუდმივი „დანაშაულის“ გრძნობით იცხოვროს, რომ ოჯახს სურდა მის ნაცვლად ვაჟი დაბადებულიყო. ისტორიებში ამ პრობლემით არაერთი ადამიანი შეწუხებული.

„ტკივილები და სევდა, რომელიც გოგოდ დაბადებას თან ახლავს, არ განელეებულა“;

„აა, ბიჭის გამო გააჩნეთ ეს, ალბათ, არა?“

მყარად ფესვგადგმული სტერეოტიპია - შრომისმოყვარე გოგონა, რომელიც დიდი ძალისხმევით შედეგად აღწევს წარმატებას და ბიჭი, რომელიც იგივე შედეგს იღებს მარტივად, დროის და ენერჯის მინიმალური დანახარჯით.

5.2 გენდერული სოციალიზაციის თავისებურებები

სკოლაში/უნივერსიტეტში

გენდერული სტერეოტიპების ჩამოყალიბებასა და განმტკიცებაში დიდი წვლილი მიუძღვის საგანმანათლებლო სისტემას, სკოლის პედაგოგებს. საკუთარ ისტორიებში მოსწავლეები ჰყვებიან მასწავლებლებზე, რომლებიც სასწავლო პროცესში პრივილეგიებს ანიჭებენ ბიჭებს, მათემატიკაში/ფიზიკაში გოგონების წარმატებას არ აღიარებენ და მათ მხოლოდ ჰუმანიტარული საგნებით დაინტერესებისკენ უბიძგებენ.

სწავლასა და მეცადინეობაშიც, რომელიც, დამეთანხმებით ალბათ, სახალისო არავისთვისაა, გოგო ცალკეა და ბიჭი - ცალკე. ჩვენს მასწავლებელს არაერთხელ უთქვამს: „ბიჭი მესმის და გოგო რომ გაკვეთილს არ ისწავლისო!“

სამწუხაროდ, სტერეოტიპების გავრცელებაში ახლა განათლების სისტემა უფროა ჩართული, ვიდრე სხვა რომელიმე უწყება. სკოლაში სწავლის პერიოდში მივხვდი, რომ მასწავლებელს, რომელმაც შენ უნდა გაგიღოს ცნობიერება, თვითონაც დახშული აქვს კარი.

მეც არ ვიცი მათემატიკა ისე როგორც მეხცრე კლასელმა უნდა იცოდეს, იმიტომ რომ ყველა სკოლაში დირექტორიდან დაწყებული სასწავლო ნაწილით დამთავრებული იმას გაიძახოდნენ, რომ მე არ მაქვს მათემატიკური უნარი და ტვინი. მერე მეც ჩავიქნიე ხელი, არ მაქვს და ნუ მაქვს, ჰოდა თუ არ მაქვს, არ ვისწავლი!

მასწავლებლების/აღმზრდელების არასაკმარის პროფესიონალიზმზე და ცოდნაზე მიუთითებს მათი გენდერული არასენსიტიურობა.

2009 წლიდან დღემდე ინკლუზიური განათლების საკითხებზე ხშირად ვატარებ ტრენინგებს, დღეს მასწავლებელთა განწყობები ისეთი ხისტი აღარ არის, როგორც მაშინ. მე და ჩემი მეწყვილე, სამ დღიანი ტრენინგის ჩასატარებლად რომ მივდიოდით რეგიონებში, აქედან პირველ დღეს მასწავლებელთა აგრესიის ჩაცხრობას ვანდომებდით, უმრავლესობა ღიად აპროტესტებდა ინკლუზიური განათლების ტრენინგს და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვების სკოლაში ინკლუზიას.

ასევე, დიდი აგრესია იყო გენდერული თანასწორობის შესახებ სკოლებში ჩატარებული ტრენინგების დროს.

-რატომ ტირი?! ქლაჩუნა ხომ არ ხარ?! - უჯავრდება ბადის მასწავლებელი ჩემ შვილს.

გენდერულ სტერეოტიპებს სკოლასთან ერთად უნივერსიტეტიც განამტკიცებს. პროფესორების ნაწილი გოგონების უნარებს აკნინებს და აბუჩად იგდებს მათ, ვინც ტექნიკურ საგნებს - ინფორმაციულ საზოგადოებას/უმადლეს მათემატიკას ან ფიზიკას ირჩევს.

ერთი ლექტორი გვყავდა, რომელიც სულ გვეუბნებოდა „გოგო და ჭკვიანი მე არ გამიგია, რა თქვენი საქმეა ფიზიკაო“ და ასეთი გამოთქმა ჰქონდა ხოლმე „ქალის ტვინი თხამ ბალახს მიაჭამაო“.

განათლების სისტემის წარმომადგენლებსაც კი ვერ გაუგიათ, რომ ბიოლოგიური სქესი არ განსაზღვრავს ადამიანთა შესაძლებლობებს. ქალი ვერც ფიზიკოსი, ვერც მათემატიკოსი, ვერც სპორტული თამაშების მსაჯი და ვერც ლეიტენანტი ვერ იქნება რადგან „ქალის გაცემულ ბრძანებაზე, ბიჭები სმენაზე არ გავლენ“, რადგან სამხედრო სამსახური ფიზიკურ ძლიერებასთან იგივდება, სინამდვილეში კი ნორმატივებს ისე აბარებ, როგორც ჩვეულებრივი აბიტურიენტი უნარ-ჩვევების ტესტს. საბოლოოდ, გოგონებს ორმაგი ენერჯის დახარჯვა უწევთ ნდობისა და ავტორიტეტის მოსაპოვებლად.

5.2.1 ბულინგი საგანმანათლებლო დაწესებულებებში

ცალკე თემად გამოყოფას იმსახურებს ბავშვთა უფლებების დარღვევა საგანმანათლებლო დაწესებულებებში: ბაღებში, სკოლებსა და უნივერსიტეტებში. გენდერული სტერეოტიპების კონტექსტში სკოლის როლზე უკვე ვისაუბრე და

აღმოჩნდა, რომ სკოლა გენდერულად არასენსიტიურია. მოსწავლეებთან ერთად, მასწავლებლებიც სასკოლო ბულინგის აქტორებად მოიაზრებიან. რესპონდენტების განცხადებით ისინი სიტყვიერ და ფიზიკურ შეურაცხყოფას აყენებენ მოსწავლეებს: ესვრიან საგნებს, მაგ: მერხს, აყენებენ სიტყვიერ შეურაცხყოფას „ბევრს ჭამ და გონება არ გიმუშავებს“, მეკამათები და „უზრდელი ხარ“, „გოგო და ჭკვიანი მე არ გამიგია“ და ა.შ. ერთ-ერთი რესპონდენტი, ბავშვთა ფსიქოლოგი აცხადებს, რომ ბაღებში აღმზრდელები ბავშვის განვითარებისთვის აუცილებელ აქტივობებს ზღუდავენ და აიძულებენ ზურგს უკან დალაგებული ხელებით ისხდნენ სკამებზე, რომ ბოლოს გამარჯვებული „სიჩუმის მეფე“ დასახელდეს. „თამაში“ ბავშვის აქტიურ ბუნებას ზღუდავს და გაჩუმებას ერთგვარ ნორმად აწესებს. ადრეული განათლება ბავშვის შემდგომი განვითარებისთვის აუცილებელი წინაპირობაა. ბავშვთა უფლებების დარღვევის ერთ-ერთი მიზეზი კი განათლების ნაკლებობაა, მათი უფლებების არცოდნა. ყველა რესპონდენტის ისტორიაში ერთმნიშვნელოვნად გამოკვეთილია სუსტი, გაღიზიანებული, გაუნათლებელი მასწავლებელი, რომელსაც არაფერი სმენია გენდერზე და განვითარებაზე, თანასწორ უფლებებზე.

ერთხელ, მერვე კლასში როცა ვიყავით, გეოგრაფიის მასწავლებელმა ერთ გოგოს ისე მოქაჩა თმა, რომ ბავშვი ატირა. კიდევ ერთ კლასელს, რომელსაც წონის პრობლემა ქონდა, მათემატიკის მასწავლებელმა უთხრა, შენ იმიტომ ვერ სწავლობ, ბევრს ჭამ და გონება არ გიმუშავებსო. იმ გოგომ შესვენებაზე იტირა და მერე მთელი კვირა სკოლაში არ დადიოდა, იმიტომ რომ მთელმა კლასმა დასცინა.

მყავდა მასწავლებლები, რომლებიც თბილად მახსოვს და მასწავლებლები, რომელთა გახსენება დღემდე რთულია და რომელთაც არაფრად უღირდათ კლასის წინ შენი დამცირება და შეურაცხყოფა, ნებისმიერი მოსწავლის, არამარტო ჩემი.

სასკოლო ბულინგის აქტორი არა მხოლოდ მასწავლებელია, არამედ თვითონ მოსწავლეებიც, რომლებიც მნიშვნელოვან ფიზიკურ ტრავმებს აყენებენ ერთმანეთს. ბულინგის წახალისება იწყება მასწავლებლის ქმედებით. ჩემს ემპირიულ მონაცემებში მრავლადაა ისტორიები მასწავლებლებზე, რომლებიც ფიზიკურად, მორალურად

ძალადობენ მოსწავლეებზე. მასწავლებლის მიერ შეურაცხყოფილი თანატოლის დამცირებას კი კლასელი აგრძელებს.

დაბალ კლასებში მთელი წლები ვიტანჯებოდი ბულინგით. მეც მქონდა წონის პრობლემა და ხან რას მეძახდნენ ბავშვები და ხან რას. ერთხელ მახსოვს არდადაგებიდან რომ დავბრუნდი, მწვანე კალგოტკა მეცვა და თმაც მოკლედ მქონდა შეჭრილი. ჰოდა შევედი თუ არა კლასში, ბიჭებმა სიცილი დაიწყეს, „ჰალკი“ მოვიდაო. მე მაშინ არ ვიცოდი, რა იყო ჰალკი და სახლში, რომ მოვედი, დავგუგლე. გული გამისკდა. სკოლაში რამდენიმე დღე არ დავდიოდი მაგის გამო. მაშინ თავდაცვა არ შემეძლო. კი, ახლა უფრო გავძლიერდი, მაგრამ მაშინ როგორ ცუდად ვიყავი? არავის დავუცვივარ, არ აქვს სკოლას არანაირი გეგმა, როგორ შეიძლება ეს ბულინგი მოავგაროს.

5.3 გენდერული დისკრიმინაცია სამსახურში

ნარატივებში სამსახურში გენდერული დისკრიმინაცია და სექსიზმი ერთ-ერთი გამოკვეთილი პრობლემაა. ქალების სქესის ნიშნით დისკრიმინაცია იწყება სამსახურში აყვანამდე, გასაუბრებისას - მათ ეკითხებიან არიან თუ არა დაოჯახებულები, ჰყავთ თუ არა მცირეწლოვანი შვილები, აპირებენ თუ არა დაოჯახებს, დაორსულებას და ა.შ.

მკაცრადაა გაწერილი სამსახურში ჩაცმის სტილის ეტიკეტი - „პირველად მაშინ გავოცდი, როდესაც კონტრაქტი წავიკითხე, რომელშიც საკუთარი კაბის სიგრძე მილიმეტრებით იყო გაზომილი“.

ქალებისთვის კარიერულ კიბეზე დაწინაურება დიდ დროსა და ძალისხმევას მოითხოვს, თითქოს სათანადოდ არ ენდობიან მათ - „ზოგი ამბობდა, გოგოებს კრედიტორების ფინანსური შემოწმების ტვინი არ ეყოფათ, ზოგიც იმაზე საუბრობდა, რომ სესხის გატანა და დამტკიცება კომიტეტებზე გაგვიჭირდებოდა“.

მერილინ ფრაი ნაშრომში „სინამდვილის პოლიტიკა: ესეები ფემინისტურ თეორიებზე“ საუბრობს სქესის ნიშნით დისკრიმინაციაზე და აღნიშნავს, რომ ქალსა და მამაკაცს შორის ბიოლოგიური სხვაობა ამართლებს შრომის და პასუხისმგებლობების დაყოფას, რაც კარგად ჩანს თანამედროვე პატრიარქალურ ოჯახში და სამუშაო ადგილას, სადაც ხელმძღვანელი მამაკაცია. საყოველთაოდ მიღებული ტრადიციები, კულტურის არტეფაქტები გვაძულებს დავემორჩილოთ სუბორდინაცია-დომინაციის ამორალურ სისტემას. შესაბამისად, საჭიროა ჩავგვრის მწარმოებელი კულტურული მოცემულობების დარღვევა (Frye, 1983, გვ. 35).

გენდერული დისკრიმინაცია და სექსიზმი გამოხატულია ქალი ხელმძღვანელის სამსახურებრივი პოზიციის მიუღებლობით. მამაკაცი თანამშრომლები არ აღიარებენ ხელმძღვანელ ქალს - არ იღებენ მის შენიშვნებს, კომენტარებს, არასერიოზულად იღებენ მის მოთხოვნებს და ქალ ხელმძღვანელსაც მთელი რიგი არგუმენტების მოყვანა უწევს, უამრავი ენერჯის დახარჯვა, რომ მისი პრინციპული და საყვედურიანი ტონის სამართლიანობა გაამართლოს.

მესამე წელია კულტურის სახლის დირექტორი ვარ და მუდმივ რეჟიმში მიწევს იმის მტკიცება, რომ თუკი სამართლიანად ვარ პრინციპული ან მაქვს საყვედურიანი ტონი, ეს არ არის განპირობებული სხვა მიზეზებით, როგორც ჩემ შემთხვევაში ამბობენ, პირადი ცხოვრების მოუწყობლობით და ამით გამოწვეული „ნევროზული მდგომარეობით“.

როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ქალების დისკრიმინაცია სამსახურში კავშირშია ქალის ორსულობასთან. „ნულოვანი ტოლერანტობა“ ორსული ქალის მიმართ სამუშაო ადგილას - ასე აფასებს ერთ-ერთი რესპონდენტი, ორსულობის პერიოდში, ხელმძღვანელისა და თანამშრომლების მიერ შექმნილ სამუშაო პირობებს. დეკრეტული შვებულების აღების შესაძლებლობა დამსაქმებლისთვის საფრთხის შემცველია, რადგან ორსული და მეძუძური ქალი კომპანიისთვის არაპროდუქტიულია.

ამ დროს დაცულობის განცდა ქალისთვის თითქმის ნულოვანია. ცხადია, პირში არავინ გეუბნება, მაგრამ ამას გრძნობ, რომ თითქოს მეორეხარისხოვანი თანამშრომელი ხდები,

რადგან კორპორაციულ თავგანწირვას შენი პირადი გეგმები ამჯობინე და თანაც სხვისთვისაც ვერ გამოდექი „კარგი მაგალითი“.

არის შემთვევები, როდესაც ქალს ეკრძალება სამუშაო ადგილას ორსულობის გამხელა.

მახსოვს, ჩემს კოლეგა ქალს, მისმა უფროსმა HR-ის ხელმძღვანელმა აუკრძალა სამსახურში გაემხილა, რომ ორსულად იყო.

ამ დაუცველობის გამო ქალები იშვითად გადიან დეკრეტულ შვებულებაში მშობიარობის მოახლოებამდე. სისტემატური დისკრიმინაცია წარმოშობს შფოთვას, შიშს - ქალი მუდმივად დამაბულია, არ სურს, რომ მეორეხარისხოვან თანამშრომლად თვლიდნენ, მის „მოცილებას ცდილობდნენ“, ამიტომაც არანორმირებული გრაფიკით მუშაობს, ბოლომდე რჩება „კორპორაციის ავანსცენაზე“ და ცდილობს მთელი ძალებით გაარღვიოს კულტურული სტერეოტიპი, რომელიც უშვებს, რომ დედობის არჩევა პროფესიული საქმის მეორეხარისხოვნად ქცევას ნიშნავს.

სულ მეშინოდა იფიქრებდნენ, რომ „ვეღარ ვარ ფორმაში“, არაპრდუქტიული ვარ, ძველებურად აღარ ვმუშაობ და იფიქრებდნენ ჩემს მოცილებას.

5.3.1 სექსუალური შევიწროება სამსახურში

ისტორიები სექსუალური შევიწროების თემასაც ეხმაურებიან. შევიწროება გამოხატულია შემდეგი ქმედებებით: სექსისტური, შემფასებლური და ჰომოფობიური კომენტარები, სექსუალური ძალადობის მცდელობა, მსხვერპლის დამცირება, შეშინება, ძალადობრივი და მტრული გარემოს შექმნა.¹⁵ ამ ისტორიებში, მამაკაცები თანამშრომელ ქალებს „სამსახურის“ სანაცვლოდ სქესობრივ ურთიერთობას აიძულებენ. ისინი უმეტესად მამაკაცებისადმი დაქვემდებარებულ პოზიციებზე არიან დასაქმებულნი. დანაშაულის ჩადენის მცდელობა იწყება „უწყინარი“ სექსისტური ხუმრობებით, „სექსის ფილოსოფიაზე საჯარო საუბრებით“. შემდეგ კი სქესობრივი კავშირის სურვილზე

¹⁵ კავშირი „საფარის“ კვლევა: „სექსუალური შევიწროება საჯარო სივრცეში: საკანონმდებლო პრაქტიკის კვლევა“, 2017 წელი, გვ. 5

უშუალო, პირდაპირი და უხეში მინიშნებებით გრძელდება. დანაშაულის იდენტიფიცირების სირთულიდან გამომდინარე, სექსუალური შევიწროება საქართველოში დისკრიმინაციის „უხილავ“ ფორმად ითვლება. თავდაპირველად, მსხვერპლმა თავად უნდა გააცნობიეროს, რომ ეს არის გენდერული დისკრიმინაციის ერთ-ერთი ფორმა და არა მამაკაცის მხრიდან ქალის მოხიბვლის „ჩვეულებრივი“ მცდელობა. საქართველოში ჯერ-ჯერობით კანონმდებლობა სექსუალურ შევიწროებას დასჯად ქმედებად არ განსაზღვრავს.¹⁶ სექსუალური შევიწროება ქალებს რთული არჩევანის წინაშე აყენებს, ხელს უშლის მათი პროფესიული უნარების განვითარებას და სამსახურის დაკარგვის საშიშროებას ქმნის.

სექსუალური შევიწროების თემას ყველაზე მწვავედ და კონკრეტულად ორი რესპონდენტის ისტორია ეხმიანება, თუმცა სხვა ისტორიებში ეს საკითხი/პრობლემა ქვეთემადაა გამოყოფილი. ორივე რესპონდენტის ამბავი ერთმანეთს ჰგავს - დასაქმების ადგილზე სექსუალური შევიწროება - **Quid pro quo (მომსახურება მომსახურების სანაცვლოდ)** - როდესაც სექსუალური ხასიათის მოთხოვნის დაკმაყოფილების სანაცვლოდ ადამიანი მიიღებს სამსახურს ან დაწინაურდება სამსახურში, ხოლო დაუკმაყოფილებლობის შემთხვევაში, შესაძლოა დაკარგოს. მეორეა მტრული სამუშაო გარემო - სქესობრივი დისკრიმინაციის ფორმა, რომელიც ითვალისწინებს სიტყვიერ შეურაცხყოფას, ფიზიკურ შეხებას, სექსუალურ მოთხოვნებს ან სქესობრივი ხასიათის სხვაგვარ ქცევას. ეს ქმედება იმდენად დაჟინებული და ხშირი უნდა იყოს, რომ ხელს უშლიდეს ადამიანის მუშაობის პროცესს, ადაბლებდეს საქმიანობის ხარისხს ან ქმნიდეს შეურაცხყოფელ გარემოს მუშაობისთვის (საბედაშვილი, 2006, გვ. 74-75).

ისტორიებში ასახულია შევიწროების ორივე ფორმა. მასკულინური ჰეგემონიის გამოვლინებაა ქალების დაქვემდებარებული პოზიციები, სადაც მათ არამხოლოდ პროფესიული მოვალეობის შესრულება უწევთ, არამედ დამატებითი სამუშაოების შესრულება, რომელიც მამაკაცს ასიამოვნებს და დროს გამოუთავისუფლებს სხვა მნიშვნელოვანი აქტივობისთვის (Connell, 2005). ასეთი დამატებითი საქმიანობაა - „ყავის მოდულება“. ფიზიკური ძალადობის წინაპირობა ხდება სექსუალური ხასიათის

¹⁶ „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის“ ბლოგპოსტი: „სახელმწიფომ სექსუალური შევიწროება დასჯადი უნდა გახადოს“, 2016 წელი.

კომენტარები, სექსისტური ხუმრობები, რომლებიც მტრულ გარემოს ქმნის ქალებისთვის - „რა კარგი მიხვრა-მოხვრა გაქვს“; „არ ხარ ძალიან ლამაზი და ამ კაცების მიკვირს რატომ გიყუდებიან შენზე, ეტყობა მაგარ მინეტს აკეთებ...“ ქალები უნდა იყვნენ ლმობიერები, მორჩილები, თუკი მათი რეაქცია განსხვავებულია/ადეკვატურია და აგრესიულად პასუხობს მამაკაცის დომინაციას, მისი საქციელი „ქაჯობის“, „გოიმობის“ გამოვლინებად აღიქმება. მსგავს შემთხვევებში, გარშემომყოფი ქალებიც შეუწყნარებლობით გამოირჩევიან. შესაძლოა, ეს ერთგვარი თავდაცვის სტრატეგიაა მარგინალობის თავიდან ასაცილებლად. სამსახურში დაქვემდებარებულ პოზიციაზე მყოფი ქალი მამაკაცისთვის სათამაშოდ ქცეულა.

*ისევ დაიწყო თავისი მოთხოვნები. ისევ ვიჩხუბეთ. ბოლოს, ძალიან მკაცრი ტონით მითხრა, მოკლედ ბევრს აღარ გავაგრძელებ, ხვალ 6 საათზე მოდი და მოგ*ნავო და ხელით მომიგდო ის ჩემი ნაყიდი ჩულქი.*

ასე მითხრა, შეხედე სხვა ქალებს ფიზიკურობას რომ იყენებენ და ერთი ადგილით რომ მუშაობენ, რამხელა მწვერვალებს აღწევენ და ყოველთვის კარგი ხელფასი აქვთო.

სექსუალური შევიწროების მსხვერპლი ქალის მიერ დანაშაულის აღიარება მის სტიგმატიზირებას იწვევს. მიღებული კულტურული ნორმებიდან გამომდინარე საზოგადოება ადანაშაულებს მსხვერპლს და არა მოძალადეს.

„სექსუალური შევიწროების ინცინდენტები გვთავაზობს, რომ მამაკაცის სექსუალური სურვილი ჩნდება ქალის მოწყვლადი ბუნებიდან გამომდინარე. მამაკაცი გრძნობს, რომ ურთიერთობისას ის შეიძლება იყოს უპირატესი, მას ასე სურს და ასეც იქცევა. სექსუალური შევიწროება ჩნდება ეკონომიკური უთანასწორობის ფარგლებში“ (MacKinnon, 1979, გვ. 220).

როგორც საგანს ისე მექცეოდა. ერთხელ მითხრა, აი ყავას რომ მიდუღებ, ვისკის მისხამ, დაწოლაზე უარს როგორ მეუბნებიო? მე შენი უფროსი ვარ და ის უნდა გააკეთო, რასაც ვითხოვ, თორემ დარჩები უსამსახუროდო.

მერილინ ფრაი თვლის, რომ სექსუალური შევიწროების პირობებში, სამსახურის დაკარგვის შიში აიძულებს ქალებს თვინიერად მიიღონ მამაკაცის შემოთავაზება და მიიღონ მონაწილეობა გარიგებაში „მომსახურება მომსახურების სანაცვლოდ“. „რაც შეეხება, სამუშაო ადგილზე სექსუალურ შევიწროებას, ფაქტი ერთია, სამუშაო ადგილი სხვა სოციალურ ინსტიტუტებთან ერთად, არის ადგილი, სადაც ქალმა გადარჩენის ფასად უნდა ისწავლოს მამაკაცის ფსიქიკური და ფიზიკური ძალმომრეობის თვინიერად მიღება. ქალი, რომელიც არ მიიღებს მამაკაცის ძალმომრეობას ფრიგიდულად, ლესბოსელად აღიქმევა. ხშირად, მატერიალურად შეზღუდული ქალები, ამ ძალმომრეობის თავიდან ასაცილებლად ქორწინების გზას ირჩევენ, როგორც საიმედო, დამცავ საშუალებას“ (Rich, 1980, გვ. 642).

როცა მასთან ვმუშაობდი სულ მეუბნებოდა, მე ოდიოზური ტიპი ვარ, ყველა პატივს მცემს და მიცნობს, კარგად მოიქეცი თორემ გაგაგდებ და ვერსად ველარ იმუშავებ, ვერც GDS-ზე, ვერც მაესტროზე, რუსთავი 2-ზე ხომ ლაპარაკიც კი ზედმეტია, რაც შენ ნიკა გვარამიას გაუკეთეო, აღარც ქმარი გყავს და დარჩები ასე უფულოდო.

ორივე შემთხვევაში, თათია და დადუ იბრძვიან სამართლებრივი მეთოდებით, ღიად საუბრობენ შევიწროებაზე და მართალია, საზოგადოების მხრიდან უამრავი შეურაცხყოფის ატანა უწევთ - „ინტრიგანი“; „კაცს ერთი წაჩალიჩების გამო ცხოვრება დაუნგრია“; ისინი იცავენ ღირსებას და მაგალითი ხდებიან იმ ქალებისთვის, რომლებსაც გამოუცდიათ შევიწროება ან ჯერაც ამ ძალადობრივ პირობებში უწევთ არსებობა. წნეხი, სტიგმატიზაცია მორალურად და ფიზიკურად შეურაცხყოფილ რესპონდენტებში თვითმკვლევლობაზე ფიქრებს აღძრავს, მითუმეტეს რომ მსგავსი დანაშაულების გამოძიების პრეცედენტი საქართველოში ჯერ-ჯერობით არ არსებობს - „ვიმედოვნებ, რომ ქვეყანა ჩალით არ არის დახურული და მე დავამტკიცებ ჩემს სიმართლეს“.

„ლეკვი“ - ეს მეტაფორა კიდევ ერთხელ მიგვითითებს პატრიარქალური საზოგადოების სტერეოტიპულ წარმოდგენებზე, სადაც ქალი ხშირად უსულოც კია - „როგორც საგანს ისე მექცეოდა“.

თავი VI. უმცირესობების პრობლემები გენდერულ ჭრილში

ჩემს ემპირიულ მონაცემებში უმცირესობების პრობლემები ერთ-ერთი მოცულობითი თემაა. ეთნიკური უმცირესობები, სექსუალური უმცირესობის წარმომადგენლები, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ადამიანები, ხანდაზმულები - მარგინალიზებულნი არიან და გამოირიცხებიან სამუშაო ძალისგან.

მათ მდგომარეობას კარგად ხსნის პოლიტიკის თეორეტიკოსის, აირის მერიონ იანგის ჩაგვრის სახეებიდან მარგინალიზაცია.

ღარიბები, მოხუცები, საშუალო ასაკის ადამიანები, მარტოხელა დედები, მათი შვილები, შეზღუდული შესაძლებლობების და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ადამიანები გამოირიცხებიან სოციალურ ცხოვრებაში სასარგებლო ჩართულობისგან და ვერ არღვევენ მათ გარშემო შეკრულ „მოჯადოებულ წრეს“, ისინი საკუთარი სურვილის წინააღმდეგ სამუშაო ძალაში არ მოიაზრებიან - *„დაბრუნების მთავარი შიში ის არის, რომ მე ამ ასაკში მანდ სამუშაოს ვერ ვიპოვნი და სულ ვვფიქრობ, რა უნდა აკეთოს საქართველოში ჩამოსულმა ჩემი ასაკის ქალმა?“*.

აირის მერიონ იანგის თანახმად, სექსუალური უმცირესობა „კულტურული იმპერიალიზმის“ ჩაგვრას განიცდის. გამოსცადო კულტურული იმპერიალიზმი ნიშნავს, გამოსცადო საზოგადოების დომინანტური მნიშვნელობების მიერ ცალკეული ჯგუფის განსაკუთრებული ხედვის გაუჩინარება, მაშინ როდესაც ამავე დროს ხდება ამ ჯგუფის სტერეოტიპიზაცია და „სხვად“ წარმოჩენა. დომინანტური ჯგუფები ხშირად ვერც კი ამჩნევენ ისე წარმოადგენენ საკუთარ გამოცდილებას ზოგადსაკაცობრიო გამოცდილებად. შესაბამისად ის, რომ ქალები განსხვავდებიან კაცებისგან, ჰომოსექსუალები ჰეტეროსექსუალებისგან რეკონსტრუირდება, როგორც მათი დევიაცია და არასრულქმნილება, ეს ჯგუფები „სხვად“ მოინიშნებიან. კულტურულად დომინირებული ჯგუფები პარადოქსულ ჩაგვრასაც განიცდიან იმ მხრივ, რომ მათ სტერეოტიპებით გამოარჩევენ და ამავე დროს უჩინარსაც ხდიან - *„ხარისხობრივად ძალიან ძლიერია ეს ჩაგვრა და დამთრგუნველია გარიყულად ყოფნა“*. დევიანტურად, სტერეოტიპულ „სხვად“ განსაზღვრული ჯგუფი, დომინანტური ჯგუფისგან

კუტურულად განსხვავდება, რადგან „სხვის“ სტატუსი განსაკუთრებულ გამოცდილებას ქმნის - ისინი სოციალურად სეგრეგირებულნი არიან და შრომის სოციალურ დანაწილებაში სპეციფიკური პოზიციები უჭირავთ. ამგვარი ჯგუფის წევრები - ქალები, ჰომოსექსუალები საკუთარ გამოცდილებას ერთმანეთს უზიარებენ და ასე ინარჩუნებენ თავინთ კულტურას - *„იმ პერიოდში ჰეტერო ან არათემში გაცნობილი ადამიანები, ყველა ჩამოვიშორე“*. იანგი ამ პროცესის აღსაწერად იყენებს ტერმინს „ორმაგი ცნობიერება“, რომელსაც ორი კულტურა ქმნის - დომინანტური და დაქვემდებარებული. ჰეტერონორატიულობიდან გადახრა საკმარისია იმისთვის, რომ საზოგადოებამ ადამიანი გარყვნილად გამოცხადოს - *„რაო პიდარასტო, მოგწონს სიბნელეში? კაცი ჰო არ შემოგიგდო?“* (Young, 1990, თავი 2, გვ. 59-60).

6.1 ეთნიკური უმცირესობის პრობლემები

ეთნიკური უმცირესობის პრობლემებს შორის აღსანიშნავია ადრეული ქორწინების პრობლემა და მასთან დაკავშირებული „რიტუალები“. ბომათა თემში, გოგონებს ათხოვებენ უცნობებზე და ფიზიკურად ძალადობენ მათზე - თუკი პირველ დამეს, არასრულწლოვნებს შორის სქესობრივი კონტაქტი არ დამყარდა, გოგონებს სპეციალურად „ამ საქმისთვის შერჩეული ქალი“ საქალწულე აპკს ხელით ურღვევს. რესპონდენტი ვენერა მარტყოფილშვილი ამბობს, რომ მისი შვილები გათხოვებისას სწორედ ამ „ტრადიციის“ მსხვერპლნი გახდნენ. ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენლები თავს სრულფასოვან მოქალაქეებად ვერ გრძნობენ, არ მიეწოდებათ სრულყოფილი ინფორმაცია, რადგან სიახლეები უმეტესად სახელმწიფო ენაზე გადაიცემა და ინფორმაციაზე წვდომა შეუძლებელი ხდება. მათი უმეტესობა, სახელმწიფო ენას ვერ ეუფლება, გამონაკლის შემთხვევებში, ზოგიერთი მათგანი ტელესივრცეში ქართულად გახმოვანებული თურქული სერიალებიდან სწავლობს ქართულს. ეს ყველაფერი კი სამოქალაქო ჩართულობასა და აქტივობებზე უარყოფით გავლენას ახდენს. რესპონდენტების ისტორიებში გვხვდება ტერმინები „უცხო“, „სხვები“, „კედელი აღიმართა“.

ბოშა გოგოებს 13-4 წლისებს ათხოვებენ. გოგოს კი არ ეკითხებიან რა უნდა, ისე ათხოვებენ ძალით.

მოკლედ, ქორწილის პირველ დამეს თუ კი არ მოხდა სქესობრივი აქტი წყვილს შორის, გოგო მიყავთ წინასწარ ამ საქმისთვის შერჩეულ ქალთან, რომელიც საქალწულე აპკს ხელით არღვევს. წარმოიდგინეთ ეს რამხელა ძალადობაა?!

ეთნიკური უმცირესობის პრობლემებს შეეხება პანკისელი ლეილა ბექაურის ისტორიაც. ჩანს, რომ ბოშებთან ერთაც ქისტებთან ურთიერთობაც გაუცხოვებულია. აქაც გამიჯნულია ქისტი და ქართველი, მუსლიმანი და ქრისტიანი - „რაც მართალია მართალია, მეგობრობა უფრო მეტი იყო ერთმანეთში და ქისტებს იგივე ქართველებად თვლიდნენ (...)“. წინადადების წარსული დრო მიგვანიშნებს გარდასულ და უკვე შეცვლილ ურთიერთობებზე. ისტორიაში გვხვდება მეტაფორა - **დიდი კედელი**, რომელიც ქისტებისა და ქართველების თანამედროვე ურთიერთობაზე მიგვანიშნებს. ვაჰაბისტურ რელიგიასთან მიმართებით გვხვდება შედარებები **„შირმასავით“**, **„მოდასავით“** - „სკოლაში კი არა, ადრე თავშალი გასათხოვარ ქალსაც არ ეხურა პანკისში. იფარებოდა გათხოვილი და დღეს უკან-უკან მივდივართ“. რესპონდენტის პირად შეფასებებში რელიგიური თვითგამოხატვიდან მომდინარე საფრთხის შიში იგრძნობა, არამხოლოდ პირად, არამედ სახელმწიფოებრივ დონეზე - „პრობლემას უკვე გადაწყვეტა მათავრობიდან სჭირდებოდა“. ბექაური თვლის, რომ „რადიკალურ რელიგიას“ უკან-უკან მიჰყავს **ეს ხალხი**. ამ შეფასებაშიც იგრძნობა გაუცხოება და ქისტებთან დამოკიდებულება. ბოშები და ქისტებიც უცხოები არიან და ამაზე, მიგვანიშნებს მათი მისამართით გამოყენებული სიტყვა - **ეს ხალხი**. თითქოს აღმსარებლობა ყველასთვის თავისუფალია, მაგრამ რესპონდენტი განიცდის რელიგიური დოგმების სიმკაცრეს, რომლებიც ქისტებს უფლებებს უზღუდავს. **აბსურდულს** უწოდებს რელიგიურ ტრადიციას - „თვალეზი რასაც აქვს, იმის დახატვა არ შეიძლება“. აქ, ერთგვარად, რელიგიური ტრადიციის დაკნინების მცდელობა იგრძნობა, რესპონდენტი ამ სიტყვებით წესების უნაყოფობას, უსარგებლობას უსვამს ხაზს. მსგავსმა განცხადებებმა შეიძლება შეურაცხყოფს განსხვავებული რელიგიური აღმსარებლობის მქონე ადამიანები - „თავსაფარს ვატარებ და თავს ამის გამო

მანდილოსანს ვუწოდებ. ჩემი თავსაფრის ტარებით არავის ვაწუხებ, მაგრამ როცა გაიგებენ, რომ მუსულმანი ვარ, მაინც კეთროვანივით მიყურებენ“. რესპონდენტი იყენებს შედარებას - „კეთროვანივით“. რელიგიური უმცირესობის მიერ მსგავსი ჰიპერბოლიზებული შეფასება აუდიტორიაზე, ადრესატებზე ემოციური გავლენის მოხდენას ემსახურება და საკითხის სიმწვავეზეც მიგვანიშნებს. ამ თემასთან მიმართებით, უნდა გამოვყოთ რელიგიური ბულინგის შემთხვევები აჭარის სკოლებში, როდესაც ქრისტიანული სიმბოლოები, არააკადემიური მიზნით გამოიყენება. ეს ფაქტი განსხვავებულობის განცდას ამძაფრებს უმცირესობაში და ამ მასწავლებლების შემთხვევაც კარგად უკავშირდება პანკისის სკოლის მასწავლებლის, ლეილა ბექაურის ისტორიას. თუმცა, გაუცხოვება ცალმხრივი არ არის, ვხედავთ, რომ ქისტები სიძულვილით მოტივირებულ, უკიდურესად აგრესიულ განცხადებებს მიმართავენ ქართველთა წინააღმდეგ - „თემურ ლენგის რვაჯერ შემოსევაზე შეიძლება თქვან „ღირსები იყვნენ!“, „მოსულიყო მეცხრედ და დაეპყრო““. ეს სიტყვები უმწიფარ, თუმცა მოსალოდნელ კონფლიქტზეც მიგვანიშნებს - „მუსლიმანი ქისტები და მართლმადიდებელი ქართველები ერთად რომ იყვნენ კლასში, დაპირისპირება გარდაუვალი იქნებოდა“.

ეთნიკური იდენტობის პრობლემებს ეხმაურება შალალა ამირჯანოვა მარნეულიდან. ამ ისტორიაშიც გვხვდება არსებითი სახელი „სხვები“, რომელიც ქართველებს მიემართება - „მანამდე ქართველები პარალელურ კლასში გვყავდა და ჩვენთვის ისინი „სხვები“ იყვნენ, ისივე როგორც მათთვის ვიყავით ჩვენ „სხვები“. ეს წინადადება ამყარებს შეფასებას, რომ საქართველოში ეთნიკური უმცირესობა გარიყულია, შედეგად სამოქალაქო აქტივიზმში, გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში მათი ჩართულობა მინიმალურია. ურთიერთგაუცხოვება წარმოშობს მოტივებს ერებს შორის სიძულვილისთვის. რესპონდენტის განცხადებაში მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, რომ ქართველების, როგორც „სხვების,“ მითის დამსხვრევის მიზეზი გახდა ჩართულობა - ტრენინგებში მონაწილეობა, ურთიერთობა, ქართველებთან სოციალური ინტეგრაცია.

სტერეოტიპულ შეხედულებებზე საუბრობს თურაჯ იბრაჰიმოვაც, თუ ზემოთხსენებულ ისტორიებს შევადარებთ იბრაჰიმოვას ისტორიას, აქაც იკვეთება „უცხო“ ქართველის,

კონკრეტულად „ცუდი“ სვანების სახე - „ჩვენში ჭორები იყო, თითქოს, სვანები ცუდები არიან, დაგხოცავენო“. აქ იკვეთება წარსული სახელმწიფოებრივი გადაწყვეტილებების, ისტორიული მეხსიერების მნიშვნელობა, რომელმაც ნაწილობრივ დღევანდელი კონტექსტი განაპირობა - „90-იან წლებში, როცა გამსახურდიამ განაცხადა საქართველო მარტო ქართველებისთვის არისო, ჩვენს სოფელში, ერთ-ერთ მიტოვებულ შენობაში „მხედრიონი“ დაბინავდა და არსად გვიშვებდნენ“, როგორც კი დაინახავდნენ, რომ ვინმე მოდიოდა, აყაჩაღებდნენ, ქალებს ოქროს კბილებს აძრობდნენ, ასეთი საშწნელება ხდებოდა, ამიტომ, ჩვენც ქართველებზე მუდმივად ცუდს ვფიქრობდით“. ბოლო წინადადებაში ნაცვალსახელი „ჩვენც“ „ც“ ნაწილაკით აძლიერებს სიტყვის მნიშვნელობას და ხაზს უსვამს დამატებითობას, რომ ჯერ იყვნენ ქართველები, რომლებიც „კბილებს აძრობდნენ“ ქალებს და შემდეგ აზერბაიჯანელი უმცირესობა, რომელსაც ცუდი წარმოდგენა შეექმნა ქართველ ერზე. ამ ისტორიაშიც იკვეთება საზოგადოებრივი ორგანიზაციების როლის მნიშვნელობა - ამ შემთხვევაში არასამთავრობო ორგანიზაცია „სიქა“ აღმოჩნდა თემში ადრეული ქორწინების პრობლემით დაინტერესებული და საგანმანათლებლო ტრენინგებით შეეცადა ცნობიერების ამაღლებას. განსხვავებულის მიუღებლობას ეხება რასიზმის მაგალითი, სადაც ქართველი ახალგაზრდები ფერადკანიან იამაიკელს - „მაიმუნად“ მოიხსენიებენ - „მე მითხრეს „ამ მაიმუნის გვერდით რატომ ზიხარო“, ან როცა შემთხვევა მოხდა მაკდონალდსში, სადაც მე არ ვიყავი და დაცვამ „სიტუაციის გასანაიტრალეზად“ ტერიტორიის დატოვება მოსთხოვა. დაზარალებულს რატომ უნდა დაეტოვებინა ტერიტორია?“. რესპონდენტის კითხვა სრულიად ლეგიტიმურია, რასობრივი დისკრიმინაცია დანაშაულებრივი ქმედებაა და მსხვერპლის ნაცვლად მოძალადე უნდა ისჯებოდეს. ზემოთ განხილულ ისტორიებში ქართველებზე ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენლები საუბრობდნენ, ეს კი ის შემთხვევაა, როდესაც ქართველი გოგონაა იმედგაცრუებული საკუთარი ქვეყნის წარმომადგენლებით - „როცა აარონს ასთმის შეტევა დაემართა და სკამზე დამჯდარს ასუნთქებდნენ ინგალატორს, სანამ არ დავრეკეთ, იმიტომ, რომ ეგონათ ვიღაცა „ჭ“ - ასეთია ჩვენი ქვეყანა“. ფრაზა - ეგონათ ვიღაცა „ჭ“ მიგვითითებს შერჩევითობაზე, საქართველოში ადამიანები გრძნობენ, რომ განირჩევიან კანის ფერის, ეროვნების და რელიგიური აღმსარებლობის მიხედვით.

რაც შეეხება, პრობლემის მოგვარების ინდივიდუალურ სტრატეგიებს განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს პანკისის ხეობის ქალების ძალისხმევა ქალთა საბჭოს დაარსების საქმეში. ადრე, პანკისში მამაკაცები წყვეტდნენ ქალებთან დაკავშირებულ საკითხებს და ვერავის წარმოედგინა, რომ უხუცესი მამაკაცების საბჭოს გვერდით ქალთა საბჭოც იარსებებდა.

ეს იყო პირველი შემთხვევა, როცა პანკისში ქალთა საბჭო შეიქმნა. კაცებისთვის ეს გაუგონარი ამბავი იყო. თავიდან წინააღმდეგობაც გაგვიწიეს. მაგრამ ჩვენ ძალიან ტექნიკურად ვაწარმოებდით მოლაპარაკებებს, შეპარვით. ვესაუბრებოდით და ვარწმუნებდით, რატომ იყო მათთვისაც სასარგებლო ასეთი საბჭოს არსებობა.

პანკისის ხეობაში სახელმწიფოს სუსტი როლი გამოხატულია ეთნიკური უმცირესობის სამოქალაქო აქტივიზმში ჩართულობის ნაკლებობით. რეგიონში არ ტარდება შეხვედრები თემთან, განათლების სამინისტრო მოსახლეობის მიმართვებს, წერილებს დუმილით პასუხობს.

ერთხელ ღია ვიგაურს წერილიც კი მივაწოდე, სადაც ამ პრობლემებზე ვწერდი და იქნებ ერთად გვეფიქრა, რა მოვახერხოთ-მეთქი. მაგრამ არავითარი კომუნიკაცია ჩვენთან არ ყოფილა, არც არაფერს გვავალებენ და არც გვეკითხებიან.

ეთნიკურად განსხვავებულ ადამიანებს შორის დაპირისპირება იგრძნობა რესპონდენტის მიერ ბოშების მესამე პირის ნაცვალსახელით მოხსენიებაში, ქმარი - ის, „ის ბოშა იყო გურჯაანიდან, დედამთილი, მამათილი, მული - ისინი, ამათთან - ...,მაგრამ რაიმე სამსახურში მუშაობა ამათთან სირცხვილი იყო; ამათთან მიღებულია ორი-სამი ცოლი რომ ჰყავდეს“.

რესპონდენტი იყენებს ოპოზიციურ წყვილს „ჩვენ - ისინი“, ქართველობის, ეროვნულობის განცდას გამოხატავს სიტყვებით - „ჩვენებმა“. ამ შემთხვევაში, არა მხოლოდ ოჯახური კონფლიქტის კვალი იკვეთება, არამედ უფრო ღრმა და ერთი შეხედვით შეუმჩნეველი მტრობის მაგალითი - „მოკლედ, გავყევი და წამიყვანა გურჯაანში, მაგრამ მალე დამაბრუნეს ჩვენებმა; მე კი ქართველი ვიყავი და არ შემეძლო,

რომ ჩემს ქმარს მეორე-მესამე ცოლი ჰყოლოდა და სახლში ერთად გვეცხოვრა. ჩემები სულ მეუბნებოდნენ, დაანებე მაგათ თავი და ნორმალურ ცხოვრებას დაუბრუნდიო“. რესპონდენტი ამ სიტყვებით გამოხატავს ქართული ტრადიციების დაცვის მცდელობას. მარტყოფიშვილის ნაამბობში სახელმწიფოებრივი დანაშაულიც იკვეთება, არა მხოლოდ რესპონდენტი „უცხოტომელების“ მიმართ უარყოფითად განწყობილი, არამედ ქართული სახელმწიფოც - „1991-1992 წლებში, გამსახურდიას დროს, ჩვენ მაშინ გურჯაანში ვცხოვრობდით, ბოშები გაყარეს საქართველოდან. მართალია, მე მითხრეს, მენ არ წახვიდე, ქართველი ხარო, მაგრამ ქმარი მიდიოდა და იძულებული ვიყავი, მეც წავსულიყავი“. ბოშები, როგორც ჩანს სახელმწიფოებრივ დონეზე აღიქმებოდა უცხოებად.

მართალია, რესპონდენტი ბოშების, როგორც უცხოების მიმართ უნდობლობას გამოხატავს პირადი გამოცდილებიდან გამომდინარე, მაგრამ ისტორიის ბოლოში ვიგებთ, რომ მარტყოფიშვილი ბოშათა თემში ქალთა უფლებების დასაცავად იბრძვის - „დიდი ნდობა მაქვს მე ამ თემში“ - ამ სიტყვებით კი რესპონდენტი არ გამოხატავს ჯგუფისადმი მიკუთვნებულობის განცდას. იბრძვის თემის დასაცავად, მაგრამ ისინი მაინც უცხოებად რჩებიან.

6.2 ლგბტ თემის პრობლემები

ისტორიებში ვკითხულობთ სექსუალურ უმცირესობებზე ძალადობის შემთხვევებს. განსხვავებული სექსუალური ორიენტაციის მქონე ადამიანებს დისკრიმინაციის სამიზნედ აქცევს გარეგნობა, გამორჩეული ჩაცმის სტილის, საუბრის ინტონაცია, მანერა. მათზე ძალადობს საზოგადოება, მშობლები, დედმამისშვილები, მოსწავლეები, დამსაქმებლები. ოჯახის წევრებისთვის მიუღებელია შვილების განსხვავებული სექსუალური ორიენტაცია, მათ „მკურნალობენ“ სამედიცინო დაწესებულებებსა და ეკლესიაში. ერთ-ერთი რესპონდენტი გულწრფელად ამბობს, რომ დიდი ხნის განმავლობაში „პატრიოტულ-ნაციონალისტური“ იდეებით შთაგონებული ჰომოფობი

იყო და „მორჩილი“, „ჰეტეროსექსუალი“, „ტრადიციების მიმდევარი“ „ჭეშმარიტი ქართველი ქალის“ ღირებულებებს იცავდა.

ჩაგვრა, ძალადობა, ბულინგი - ეს ყველაფერი სკოლიდან დაიწყო. კლასში კარადაში მკეტავდნენ ხოლმე, შიგნით ასაფეთქებლებს მიყრიდნენ, მიბრაზუნებდნენ. მიყვიროდნენ: „რაო პიდარასტო, მოგწონს სიბნელეში? კაცი ჰო არ შემოგივდო?“ ან ჩამომაცმევდნენ ნაგვის ურნას თავზე და ცოცხებს მირტყამდნენ... ამას 13-14 წლის ბავშვები მიკეთებდნენ.

სექსუალური უმცირესობების წამრმომადგენლები მარგინალური ჯგუფის წევრები არიან, არ მოუწვდებათ ხელი საჭირო სერვისებზე, მომსახურებაზე, სახელმწიფო სტრუქტურები, ძალოვანი სისტემა ნაკლებ ყურადღებას უთმობს მათი შევიწროების, დისკრიმინაციის ფაქტების გამოძიებას, ამ ყველაფერს კი მუდმივი შიშის, სტრესის, დაუცველობის განცდა ახლავს თან - *სულ გეშინია, რომ ვინმე დაგაშინებს, დანას დაგარტყამს, იარაღით მოგკლავს, პატრულიც გვიმდაფრებს დაუცველობის შეგრძნებას, როდესაც დაგცინის, ცინიკურად გელაპარაკება, გამცირებს“...*

რაოდენობრივი კონტენტ ანალიზის შედეგად, ლგბტ თემის ისტორიებშიც მეტი სიხშირით გამოყენებული სიტყვაა - „სხვები“.

ადრიან რიჩის „სავალდებულო ჰეტეროსექსუალობა“ ეხმიანება ჩემს ემპირიულ მონაცემებში, სექსუალური უმცირესობის წარმომადგენლების მდგომარეობას. ჰეტეროსექსუალობა დადგენილია პატრიარქატის წესების ფარგლებში და ამ ნორმის ჩაგონება, განმტკიცება იწყება ადრეული ასაკიდანვე.

გოგონა უნდა იყოს მორჩილი, თვინიერი, დამყოლი, მომთმენი, ემპათიური, ბიჭი კი ძლიერი, აგრესიული, შემტევი, კონკურენტუნარიანი. მას ეკრძალება ემოციების გამოხატვა - მაგ: ტირილი. ჰომოსექსუალი მამაკაცი კარგავს მასკულინობას და ხდება ფემინური, „ქალაჩუნა“. ხოლო ქალი, რომელიც კარგავს ფემინურობას და ხდება მასკულინური, ასევე მიუღებელია. „კაცური“ ქალი მხოლოდ ლესბოსელი შეიძლება იყოს.

6.3 შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ადამიანების პრობლემები

ისტორიებში გამოკვეთილია შეზღუდული შესაძლებლობების, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე პირთა/ბავშვთა უფლებების დაუცველობა. ბავშვთა უფლებების დარღვევა გამოიხატება მშობლების მხრიდან ფიზიკურ და ფსიქოლოგიურ ძალადობაში. შშმ/სსსმ პირთა უფლებები ილახება საზოგადოებაში დამკვიდრებული სტერეოტიპული რწმენა-წარმოდგენების გამო. რესპონდენტების თქმით, საქართველოში სჯერათ, რომ ფიზიკური შეზღუდვების და სპეციალური საჭიროების მქონე პირებს არ შეუძლიათ დამოუკიდებლად არსებობა, საზოგადოებრივ საქმიანობაში ჩართვა და ჩვენთვის სიკეთის მოტანა. მოქალაქეებს ებრალებათ ეს ადამიანები, უადგილო დახმარებას უწევენ, ამ დროს, კი პრობლემა საჭირო მომსახურებასა და დასაქმებაზე მიუწვდომლობაა. „სირცხვილის დერეფანი“ ასეთია გარემო მათთვის, სადაც სიტყვით, მზერით, ქცევით ძალადობს საზოგადოება.

როცა ქალი ხარ და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ხარ, მანდ თითქმის მთავრდება ყველაფერი. შენ სქესიც აღარ გაქვს. ჩემი ფლირტი, როგორც წესი, ე.წ. „ფრენდზონით“ მთავრდება. ან მე ვხვდები ამ ზონაში, ან - ის.

ერთხელ, ბოსტნეულის გამყიდველს უთქვამს, ქუდი რატომ არ გახურავს ამ ქარშიო. თუმცა ქუდი რად გინდა, ტვინი არ გაქვს, რომ გაგიფრინდესო. მომიყვა და ორივეს გაგვეცინა, იმიტომ რომ მართლა სასაცილო იყო. რასაკვირველია არცერთი არ გავბრაზებულვართ ამაზე.

განსაკუთრებით თვალშისაცემია სამედიცინო პერსონალის არაპროფესიონალიზმი - ინფორმაციის, ცოდნის ნაკლებობა, დაგვიანებული და არასწორი სამედიცინო დასკვნის ფატალური შედეგები. ციფრულ ეპოქაში, სადაც ხელმისაწვდომია უამრავი სამეცნიერო სტატია და უმოკლეს დროში, ნებისმიერი სახის ინფორმაციის მოძიებაა შესაძლებელი, ექიმს აუტისტური სპექტრის აშლილობის შესახებ წარმოდგენა არა აქვს. არაპროფესიონალური ქირურგიული ჩარევა ლეტალურად სრულდება უკეთეს შემთხვევაში კი ფიზიკურად მახინჯდებიან ადამიანები/ბავშვები. ერთ-ერთი

რესპონდენტი ამბობს, რომ მის მცირეწლოვან გოგონას არაერთი არასწორი ჩარევების შედეგად 16-ჯერ გაუკეთდა ერთი და იგივე ოპერაცია.

მარიამს 16 ოპერაცია აქვს გაკეთებული, რადგან ექიმებს ზოგჯერ რაღაც ეშლებოდათ, ხან შუნტის ადგილი ჩირქდებოდა, ხან თავში, ხანაც მუცლის ღრუში.

მონიტორინგი არ მიმდინარეობდა და ძალიან საშინელი პირობები იყო. მაგალითად, აბაზანაში არ იყო შუქი, ნახევარი მეტრი ჭუჭყი იყო შიგ და ტილები დადიოდნენ. ასევე, ერთი ბიჭი გარდაიცვალა უცებ, მხოლოდ ერთი მედდა იყო იქ კეთილი მეტ-ნაკლებად და გვეხმარებოდა, რომელმაც თქვა რომ ფსიქოტროპული წამლების ზედოზირების გამო მოკვდა ეს ბიჭი.

ისევე როგორც სხვა შემთხვევებში, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ადამიანებიც და მათი მშობლებიც თავად ცდილობენ გზა გაიკვლიონ. იბრძვიან თავიანთი უფლებების დასაცავად, იღებენ განათლებას, ესწრებიან სამეცნიერო/სამედიცინო კონფერენციებს - სიახლეების მისაღებად, ქმნიან პრევენდენტებს და აქტიურად მონაწილეობენ შშმ პირთა უფლებების დაცვის საბჭოს საქმიანობაში.

„მშობელთა კავშირის“ სახელით, ასევე, აქტიურად ვარ ჩართული ადგილობრივი ბიუჯეტის განხილვებში, რომ ადგილობრივმა ხელისუფლებამ გააკეთოს ამ ბავშვებისთვის რაღაც. გარდა ამისა, ვატარებთ ტრენინგებს საბავშვო ბაღის პედაგოგებისთვის, მშობლებისთვის, სპეც-პედაგოგებისთვის და სხვა. ვთანამშრომლობთ სხვადასხვა ორგანიზაციებთანაც.

შეზღუდული შესაძლებლობის/სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვების უფლებების დარღვევა სახელმწიფოს სუსტი ჩართულობით არის გამოწვეული. გარემო არ არის ადაპტირებული, რიგ შემთხვევებში, სადაც ერთი შეხვედით ჩანს, რომ შშმ/სსსმ პირებისთვის გარემო შესაფერისია, რეალურად, ეს ადამიანები ვერ იყენებენ ვერც პანდუსებს, ვერც საპირფარეშოს მოაჯირებს, რადგან ისინი არასწორად დაგეგმილი პროექტების შედეგად იქმნება. სახელმწიფო მოხელეებს ბოლომდე არა აქვთ გაცნობიერებული ამ ადამიანების მდგომარეობის სიმძიმე,

სინამდვილე, რომელშიც მათ უწევთ არსებობა. მიზეზი მათთან კომუნიკაციის ნაკლებობაა. საბჭოში, რომელიც ამ ადამიანების უფლებებს უნდა იცავდეს, არც შშმ პირთა მშობელია ჩართული და არც თავად შშმ პირი, რომელსაც ყველაზე უკეთ ესმის, როგორი გარემო იქნებოდა მისთვის შესაძლებლობების განვითარების და გამოვლენის ხელშემწყობი.

პანდუსების ნაწილი ფორმალურია, კვაზი პანდუსებს ვეძახი მათ, შეუძლებელია ამ პანდუსებით ისარგებლო.

არაფერი არ იყო ჩემთვის ხელმისაწვდომი - არც ფიზიკური გარემო და არც ტესტები. ძირითადად ზეპირად ვაბარებდი ლექტორებს გამოცდებს. არც ჩემს მერე შეცვლილა იქ სიტუაცია, როგორც სხვა სტუდენტები ყვებიან.

შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ადამიანები საზოგადოების დამოკიდებულების აღსაწერად იყენებენ მეტაფორას - „სირცხვილის კორიდორი“. ამ მეტაფორას აბსოლუტური სიზუსტით იმეორებენ სხვა რესპონდენტებიც. „სირცხვილის კორიდორში“ გამავალ ადამიანებს უწევთ დაჟინებული მზერის, კომენტარების, შეურაცხმყოფელი გადალაპარაკებების, შორისდებულების ატანა - „**ეს, ვაბშე როგორ დადის?**“; „**თუ უსინათლო ხარ, რას დაწანწალებ აქეთ-იქით, დაეგდე სახლში**“; „**ნწ, ნწ, ნწ**“. ამ ამბებში შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ადამიანები საკუთარ თავს სექსუალური უმცირესობის მდგომარეობას ადარებენ - „**ჩვენ შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ადამიანები, იდეალური მსოფლიოს და იდეალური ადამიანების ხატს ვამსხვრევთ**“ (თვითირონია). *ამიტომ ხალხს ურჩევნია, ჩვენ სადღაც ერთად თავმოყრილები და თან მათი თვალისგან მოშორებით ვიყოთ. იგივეა სექსუალური უმცირესობების მიმართაც*“.

დასკვნა

დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ კვლევის ჰიპოთეზები გამართლდა. 130-მდე ნარატივის კრიტიკული დისკურსის ანალიზის მეთოდით კვლევამ გვიჩვენა, რომ პროექტში წარმოდგენილი ქალების პრობლემები ემთხვევა უფრო ფართო კონტექსტში არსებულ აქტუალურ პრობლემებს. განათლებულ და ეკონომიკურად დამოუკიდებელ ქალებს უფრო მეტი წინააღმდეგობის გაწევა შეუძლიათ მჩაგვრელი გარემოსთვის, ვიდრე პროფესიის არმქონე, ეკონომიკურად სხვაზე დამოკიდებულ ქალებს.

ქართველ ქალებს არა აქვთ შესაძლებლობების განვითარების, ნიჭის რეალიზების საშუალება, რადგან კულტურული სტერეოტიპები აწესებს საერთო ნორმებს, რომლებსაც ყველანი ბრმად უნდა ემორჩილებოდნენ. მკვეთრად გამოხატული სოციალური პრობლემაა გენდერული უთანასწორობა და მისგან მომდინარე საფრთხეები: სიღარიბე, უმუშევრობა, ეკონომიკური დამოკიდებულება, არაერთგვაროვანი გენდერული როლები ოჯახში - ქალის აუნაზღაურებელი, „უხილავი“ შრომა (საოჯახო საქმეები, შვილების, ქმრის, ქმრის ნათესავების მოვლა-პატრონობა), ოჯახური ძალადობა... ძალადობისადმი მოწყვლადი ჯგუფებია ეთნიკური, სექსუალური უმცირესობა, ფიზიკურად და მენტალურად შეზღუდული ადამიანები, „უჩინარი“ მარგინალები, რომლებიც „სხვებად“ არიან მონიშნულები. მარგინალიზებულთა ჯგუფებს მიეკუთვნებიან ხანდაზმულები, საშუალო ასაკის მოსახლეობა, მარტოხელა დედები და მათი შვილები, რომლებსაც სოციალური კოოპერაციის ნაკლებობით გამოწვეული პრობლემები აწუხებთ - ნაკლები ინტერაქცია საზოგადოებასთან და შედეგად, გამოუსადეგრობის, უსარგებლობის განცდა. მართალია, არსებობს სოციალური დახმარების სერვისები, რომლებიც ამ ადამიანებს უზრუნველყოფს მატერიალური კეთილდღეობისთვის საჭირო რესურსებით, მაგრამ კეთილდღეობის სერვისებზე დამოკიდებულება სხვა პრობლემებს წარმოშობს - ეს ადამიანები ვერ სარგებლობენ სხვებისთვის მინიჭებული უფლებებით და დახმარების დაკარგვის შიში აიძულებთ განვითარების შესაძლებლობებზე უარი თქვან. ეთნიკური უმცირესობის პრობლემებს შორის მნიშვნელოვანია გამოვყოთ ადრეული ქორწინების და გენდერული დისკრიმინაციის შემთხვევები. ადრეული ქორწინების პრობლემაში

განსაკუთრებით შემზარავია გოგონების სასქესო გენიტალიების დამახინჯების ტრადიცია.

აღსანიშნავია, რომ შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ადამიანები თავიანთ მდგომარეობას სექსუალური უმცირესობის წარმომადგენლების მდგომარეობას ადარებენ. ეს ორი ჯგუფი საერთო პრობლემების წინაშე დგას: საჭირო მომსახურებისადმი მიუწვდომლობა, სტრესული გარემო - თავდასხმის, ძალადობის მუდმივი შიში, უმუშევრობა და უნარების განვითარების შეზღუდვა.

ისტორიების განსაკუთრებულობა სწორედ ისაა, რომ ყველა ქალი თავისებური ძლიერი ხასიათით, შეუპოვრობით და მედგარი ბუნებით გამოირჩევა. ისინი დამოუკიდებლად, ინდივიდუალური სტრატეგიების გამოყენებით ცდილობენ, დაიცვან მოწყვლადი ჯგუფები ძალადობისგან, მოითხოვენ მათი უფლებების აღიარებას სახელმწიფოსგან და საზოგადოებისგან, მაგ: შშმ პირთა უფლებების დაცვის საბჭოს სამუშაო ჯგუფში აქტიური მონაწილეობით, შშმ პირის მშობელი, საბჭოს წევრებს აწვდის ზუსტ ინფორმაციას ამ ადამიანების საჭიროებებზე და სთავაზობს პრობლემის მოგვარების მისეულ ხედვასაც; ქალები ესწრებიან სამედიცინო კონფერენციებს, იღებენ უახლეს ინფორმაციას იშვიათი დაავადებების მკურნალობის მეთოდებზე; ესწრებიან ინკლუზიური განათლების გაკვეთილებს სკოლაში და საკუთარ რეკომენდაციებს აწვდიან განათლების სამინისტროს.

პროექტში წარმოდგენილი რესპონდენტების მიზანია, თავიანთი ისტორიის, გამოცდილების, პრობლემასთან გამკლავების სტრატეგიების სხვებისთვის გაზიარება, თანაგანცდის გამოწვევა და იმ ადამიანების გააქტიურება, წახალისება, რომლებიც მსგავსი პრობლემების წინაშე დგანან.

ბიბლიოგრაფია

1. Blackledge, A. (2005). *Discourse and Power in a Multilingual World*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
2. Connell, R.N. (2005). *Masculinities*. California: University of California Press.
3. Frye, M. (1983). *The Politics of Reality: Essays in Feminist Theory*. New York: The Crossing Press.
4. Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. London: Longman.
5. Halberstam, J. (1998). *Female Masculinity*. Duke University Press: Durham and London.
6. Kimmel, M. (2005). *The Gender of Desire (Essays on Male Sexuality)*. New York: State University of New York Press.
7. Keller, R. (2013). *Doing Discourse Research: An Introduction for Social Scientists*. London: SAGE.
8. MacKinnon, A. (1979). *Sexual Harassment of Working Women: A Case of Sex Discrimination*. New Haven, Conn: Yale University Press.
9. Reeser, T. (2010). *Masculinities in Theory: An Introduction*. Hoboken: John Wiley & Sons.
10. Rich, A. (1980). *Compulsory Heterosexuality*. Signs: Journal of Women in Culture and Society. Chicago: University of Chicago Press.
11. საბედაშვილი, თამარ. (2006). *ქალთა უფლებების ისტორიული ასპექტები*. თბილისი: სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი.
12. წერეთელი, მ. (2006). *გენდერი - კულტურული და სოციალური კონსტრუქტი*. თბილისი: სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი.
13. Watkins, G. (2016). *Understanding Patriarchy*.
<https://resonanceaudiodistro.org/2016/12/17/understanding-patriarchy-audiozine/>
accessed 20 June, 2017
14. Young, M. (1990). *Justice and The Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.

ინტერნეტ რესურსები:

15. ამაშუკელი, მ. (2015). „სექსუალური შევიწროება ქალთა „უჩინარი“ დისკრიმინაცია“.

[http://css.ge/files/Books/Mariam%20Amashukelis%20book/%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%A5%E1%83%A1%E1%83%A3%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98_%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%AC%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%90-%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%97%E1%83%90_%E1%83%A3%E1%83%A9%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98_%E1%83%93%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%99%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90_\(%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98\).pdf](http://css.ge/files/Books/Mariam%20Amashukelis%20book/%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%A5%E1%83%A1%E1%83%A3%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98_%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%AC%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%90-%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%97%E1%83%90_%E1%83%A3%E1%83%A9%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98_%E1%83%93%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%99%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90_(%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98).pdf)

16. გაეროს განვითარების პროგრამის კვლევა: „საზოგადოებრივი დამოკიდებულებები გენდერულ თანასწორობაზე პოლიტიკასა და ბიზნესში“.

http://www.ge.undp.org/content/dam/georgia/docs/publications/GE_UNDP_Gender_Research_GEO.pdf

17. კონსტიტუციის 42-ე მუხლის 2017 წლის კვლევა: „ქალთა უფლებრივი მდგომარეობა სამცხე-ჯავახეთსა და შიდა ქართლში“.

<http://ewmi-prolog.org/images/files/5865ReportofArticle42.pdf>

18. საქართველოს სახალხო დამცველის 2015 წლის ანგარიში: „ქალთა უფლებრივი მდგომარეობა და გენდერული თანასწორობა“.

<http://ombudsman.ge/uploads/other/3/3720.pdf>

19. საქართველოს სახალხო დამცველის 2016 წლის ანგარიში: „ქალთა უფლებრივი მდგომარეობა და გენდერული თანასწორობა“.

<http://ombudsman.ge/uploads/other/4/4451.pdf>

20. საქართველოს სახალხო დამცველის 2016 წლის ანგარიში: „შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უფლებრივი მდგომარეობა“.

<http://ombudsman.ge/uploads/other/4/4562.pdf>

21. საიას ბლოგპოსტი: „სახელმწიფომ სექსუალური შევიწროება დასჯადი უნდა გახადოს“.

<https://gyla.ge/ge/post/sakhelmtsifom-seqsualuri-shevitsroeba-dasjadi-undagakhados#sthash.o0jrX1sk.dpbs>

22. „საფარის“ 2017 წლის კვლევა: „სექსუალური შევიწროება საჯარო სივრცეში - საკანონმდებლო პრაქტიკის მიმოხილვა“.

<http://sapari.ge/wp-content/uploads/2017/02/%E1%83%99%E1%83%95%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%90-%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%A5%E1%83%A1%E1%83%A3%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98-%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%AC%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%90.pdf>

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Tekle Karosanidze

Georgian Woman's Social Issues and Strategies to Deal with them Based
on the Project: "Women of Georgia"

Sociology of Culture and Media

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for Degree of
Master in Sociology of Culture and Media

Thesis supervisor: Lia Tsuladze

Phd in Sociology, Associate Professor at Tbilisi State
University

Tbilisi

2017